

ÉRTEK EZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

MÁSODIK KÖTET. 1870–1874.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS

OSZTÁLYTITKÁR.

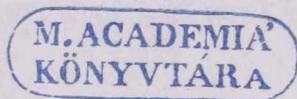
BUDAPEST,

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

1874.

300938

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Második kötet. 1870—1874.

- I. Szám. A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól.
1870. 59 l. 40 kr.
- II. Szám. Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi
Józseftől. 1870. 27 l. 20 kr.
- III. Szám. Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén.
Wenzel Gusztáv r. tagtól. 1870. 43 l. 20 kr.
- IV. Szám. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött.
Dr. Suhayda János levelező tagtól. 1871. 12 l. 10 kr.
- V. Szám. Szemle a magyar jogászggyűlések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincz r. tagtól. 1872.
88 l. 55 kr.
- VI. Szám. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeon l. tagtól. 1873. 28 l. 20 kr.
- VII. Szám. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyula r. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr.
- VIII. Szám. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imre l. tagtól. 1873.
18 lap 12 kr.
- IX. Szám. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból.
Dr. Matlekovits Sándor l. tagtól. 1873. 18 l. 12 kr.
- X. Szám. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongressusokon. Keleti Károly l. tagtól. 1874. 32 l. 20 kr.
- XI. Szám. A székely kérdés. Galgóczy Károly l. tagtól. 1874. 24 l. 15 kr.
- XII. Szám. Az emberi élettartam és halandóság kiszámításáról. Négy graphicus rajzzal. Kőrösi Józseftől.
1874. 52 l. 50 kr.

S Z E M L E

A MAGYAR

JOGÁSZGYÜLÉSEK MUNKÁSSÁGA

S

EREDMÉNYEI FELETT.

TÓTH LŐRINCZ,

R. TAGTÓL.

PEST.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

1872.

S Z E M L E

a jogászgyűlések munkássága s eredményei felett.

I. Midőn hazai jogéletünk terén olly jelentékeny tényező lép fel szerepelni, mint a magyar jogászgyűlés, a jogi közvéleménynek ez illetékes közege : működésének irányát s eredményeit nem lehet figyelmen kívül hagyni a m. akademiában, míg ennek kebeléből a jogtudomány s annak képviselője ki nem záratott. Ámbár tehát egyáltalában nem kecségtetem magamat, hogy ezen most már három szaktudományi lap s a haza majd minden nagyobb városában fennálló ügyvédi egyletek által a legdicsegetesb buzgalommal mivelt téren valami újat mondhassak, s csak azzal sem, hogy a mit mások elmondtak, azt jobban elmondjam, — bátor leszek mégis az eddigi két jogászgyűlés eljárása, munkássága, s tárgyai és eredményei felett rövid szemlét tartani, e tárgyak közül az érdekeseket bővebben is felemlíteni s talán majd külön értekezésekben is felkarolni, elsőbbséget adva azoknak, melyeket legközelebb a törvényhozás asztalán látni alapos reményünk van, millyenek különösen : a közjegyzőség s ügyvédség rendezése, és a szóbeliség s nyilvánosság rendszere a törvénykezésben. Mostanig halasztottam e szemlét, mert az 1870-ik évi első jogászgyűlést még csak első kísérletnek tekintettem, melyet mint kezdő művész szereplését, szigorúbb bírálat alá venni nem véltem illőnek, s várni akartam, míg az örömdetes kezdeményezés gazdagabb fejlődésnek indul.

A jogászgyűlés, mely 1870. év szeptemberén első s 1871. év ugyanazon havában második találkozásra s eszmecserére

jött össze a fővárosban, az országgyűlés s kormány székhelyén, a jogi reformnak, mely a társadalmi haladás s átalakulás egyik nagy oldalát képezi, kétségkívül igen fontos új emeltyűje, — nem csekély mozdító erővel járulható azon célhoz, hogy törvényhozásunk lassan forgó, a szükséges teendők zűrzavaros tolongásában, a rendezést váró lom tömegében akadozó kerekei gyorsabban s a kellő irányt megtalálva mozogjanak előre a kitűzött nagy feladat felé.

A hazai igazságszolgáltatás kór állapotát érezi s panasolja minden, kire sorsa rámeré a bajlódásnak ezen nemét. A perlekedő felek, az ezeket képviselő ügyvédek, s a tökéletlen eljárás és hiányos törvények békóiban szenvedő bírák szája tele van keserű panaszszal. Mindenki reform, mindenki segély után kiált. A döntő körökben pedig, egyéb nagy gondok s ezernemű szükségek közepette, közjogi s pártviták tengerében, — valljuk meg — nem nagy rokonszenv s előszereket mutatkozott e mostoha gyermek, a justitia iránt, melynek elhanyagolása pedig rémitően boszúlja meg magát százféle szomorú eredményben. Az igazságszolgáltatási reform szükségének érzete általános, de ha arról van szó: hol kezdjük azt? mely oldalról ragadjuk meg a dolgot? melyik a teendők alphája a nagy terjedelmű, gazos mezőn? milly irányban induljunk az akadályverseny pályáján? csak sajnálatos kapkodásra, s megállapodott tervezés hiányára találunk. — Ha az önismeret szép erényét gyakorolni akarjuk, be kell vallanunk, hogy hazánkban nem csak az ipar, a művészet, a természettudományokban, hanem mind a mellett, hogy annyi jogászunk van, mint aránylag sehol, s az ország prokátor-országnak gúnyoltatik, a valódi jogtudományban is sajnálatosan hátra maradtunk, s 1848 előtt a Corpus Juris s a „Centuria Dubietatum“ tömkelegén, azóta pedig holmi bécsi commentárokon túl csak igen kivételesen emelkedtünk. Nagyon szükséges tehát, hogy a jogtudományt a korszerűség magaslatára felvívni törekedjünk, sohasem felejtve e törekvés közben különös viszonyainkat, melyek tekintetbe vétele nélkül életre való törvények nem keletkeznek, és ismét nemzeti sajátságainkat, melyeket csak korcs akarhat mellőzni, s idegen fogalmak és szokások árjában elmosni. — Szükséges,

hogy a törvényhozás úgy, mint a kormány, e téreni érdekelt-ségre s tevékenységre serkentessék, s az irány, mellyben az egészséges, életerős jogi reformnak megindulni s haladni kell, szabatosan kijelöltessek.

Az igazságügyministerre nézve, kinek tárczája gyűlölt koldustarisznyának tekintetik a vasútak s consortiumok jelen aranykorában, midőn egy Langrand-Dumonceau vagy Stroussberg többet nyom, mint egy D'Aguesseau, vagy Henrion de Pansey, s a börze ura megvető gúnymosolylyal néz le az igazságszolgáltatás anyagi szükséggel küzdő martyrjaira — pedig ezen vállalatoknak is lelke s élete a hitel, melly jó törvénykezés nélkül nem képzelhető — az igazságügyministerre nézve, ha jó szándékai s nemes tervei vannak, nagyon is kívánatos, hogy oly tekintélyes jogi testület álljon háta mögött támogató szavazatának súlyával, kifejezett ohajtásainak erejével, mint az általános jogászgyűlés; ha pedig ezen tárcza netalán gyalró kezekbe kerülne, a mi, hazai viszonyaink közt, hol a minden oldalról alkalmas egyéniség, az egyesült jogászi s közigazgatási, codificátori és szónoki tehetség különben is ritka tünemény, s e kevesek egy része is kizáratik politikai tekintetek s holmi előitéletek által, és elriasztatik azon szép nemzeti szokásunk folytán, hogy a ministeri tárczákat, gyakran minden ok nélkül, csupa kedvtelésből, szenvedélyesen megmarjuk, a törvény értelmében eljáró igazságügyministert gyilkosnak, a reformok útján haladót communistának nevezzük, — a mi, mondom, illy viszonyok közt könnyen előfordulható eset, — annál kívánatosb, hogy legyen a hazai jogi közvéleménynek eféle hatalmas nyilatkozata, melly neki irányadoul, s a vélemények hullámos tengerén, hol eligazodni nem tud, delectül szolgáljon. A minister, kit illy közvélemény nyilatkozatai támogatnak s erősítnek, sokkal bátrabban s határozottabban léphet fel úgy a kormánytanácsban, mint az országgyűlésen; mert alig képzelhető kormány, és törvényhozó test alkotmányos országban, melly több száz hazai jogtudós, s részint tekintélyes és független jogtudós egyhangúlag, vagy nagy többséggel, s indokoltan kifejezett véleményének befolyásától érintetlen maradhatna, s annak sodra elől fel sem vevőleg kitérhetne. Be-

folyást fog ez gyakorolni kétségkívül a nemzeti képviselőre is, mellynek a nemzeti akarat kifejezőjének, — s a kormányra, mellynek ezen képviselőben nyilatkozó nemzeti akarat, s különösen az igazságügyministernek a hazai jogi közvélemény hű végrehajtójának kell lenni, melly közvélemény természetesen nem a pinczegádorokban s a kortestanyákon, hanem legtermékenyebben s legérthetőbben a haza minden részéből összesereglett magyar jogászok, bírák, ügyvédek, jogtanárok s írók kifejezett s indokolt nézeteiben nyilatkozik.

És mennyire szükséges, hogy a képviselőház is lelkiismeretesen meghallgassa s figyelmére méltassa ezen indokolt szakértői nyilatkozatokat! — Mennél kevesbé bir leginkább földbirtokosokból, mezei gazdákból, volt derék táblabírákból s ismét úrfiakból álló, de valódi, a jogi s törvénykezési állapotok jelen zürzavarában magokat biztosan tájékozni tudó, elméletileg s gyakorlatilag kiművelt jogászokból csak igen kis részében alkotott képviselőházunk, a jogi s törvénykezési codificatio körében a kellő mennyiségű s minőségű legislatív tényezőkkel: — annál kívánatosabb, hogy az országnak összesített jogász közvéleménye hallassa nyilatkozatait s figyelmeztesse a mélyen tisztelt törvényhozó testet e téren teendőire, azok mikéntjére, s az irányra, mellyet kövessen, ha az igazságszolgáltatás egyházát szilárd alapokra építeni, s kívül belől czélszerűen berendezni akarja. —

A jogászgyűlés kitűzött célja, nagyobb kiterjedésben, ugyanaz, a mi, részben, a már több helyen fenálló ügyvédegyleteké is: a jogászokat, tudományos téren, szorosabb személyes érintkezésre és eszmecserére egyesíteni, a hazai jog szükséges átalakítására s fejlesztésére befolyást gyakorolni, különösen, a szabadelvű jogreformok helyes létesítését előmozdítani. — Eszmeébresztő, gondolatfejlesztő, termékenyítő találkozások ezek, melyeknél legfontosabb s legüdvösbb következtetéseket ígér azon szervezet, hogy itt az elmélet és gyakorlat emberei, kik különben az életben elkülönözve működnek Themis egyházának különböző részeiben, e gyűléseken összejönnek, s karöltve és vállvetve munkálkodnak a jogi reform műveinek létrehozásában, a jogi haladás terén felmerülő ér-

dekes kérdések megoldásában, s a teendők sorrendének, logikai egymásutánjának — mitől a szerencsés eredmény nagy részben függ — meghatározásában. A tanárok, az írók kifejtik elméleteiket, tanulmányaikat a legújabb tudományos haladás legmagasb színvonalán; a bírák s ügyvédek előadják, a mit a gyakorlati élet, a tapasztalás ezeralakú változatainak szemléletéből merítenek. Az elméleti tudománynak, melyre egyébiránt nem csak tanárok s írók, hanem, újabb időben, fiatalabb bíránk s ügyvédeink közül is sokan lelkesen törekednek, illy egyesülése a gyakorlattal s tapasztalással, e kétőnek testvéries egymásra hatása szülhet csak valami igazán czélszerűet s életrevalót, s teremhet érett, izes gyümölcsöket az élet számára, mert míg amaz kijelöli az általános elveket, s a hasonlító jogtudomány világánál megismerteti más népek haladásait, imez okosan és tapintatosan alkalmazza azokat az élet, s különösen a magyarországi élet szükségleteire. E sokoldalú, kimerítő, minden oldalt felvilágosító eszmecserében — tudós tanárok között, kik talán éppen most érkeztek haza a német egyetemek látogatásából, — a ministerium kiküldöttei között, kik nem rég tanulmányozták Westminsterhall s a Palais de Justice szokásait, s hely színén vizsgálták p. o. a közjegyzőség, államügyészség, a törvényszéki végrehajtók rendszerét, vagy azon finom különbségeket, melyek az újabb rendszereknek alapul szolgáló francia eljárás eredeti alakja, s az attól részletekben eltérő javított kiadások közt a Rajna parton, vagy Hannoverben, Genfben s a t. észlelhetők; — a dunai táj, a magyaralföldi sík, a karpáti bérczek, s a sajátságos Erdély bírái s ügyvédei között, kik saját vidékeik népének érzületét, szokásait, szükségait alaposan s részletesen ismerik, s a szép elméletek lelkesült hírnökeinek eszményképeit a valóság criteriumán fogják keresztül hajtani s olykor álmodott egükből a sáros és rögös föld bár nem oly szép, de szilárd színére szállítani, — mindezen elemek s tényezők által kellőképpu elkészítve s kidolgozva, oly egészséges, tartósságot ígérő, életerős, a hazát lakó összes népfajok szükségének megfelelő jogi eledel fog létre jöhetni, melyet sem az igazságügyministerium codificáló osztálya, sem a cathedrák úgynevezett „Pandekten fresserei“ egymagokban

soha létre nem hoznának, sem pedig a jogászokból csak kis részben (s e sorban is, a bírák kizárása folytán, csupán ügyvédek) álló törvényhozó test olly alaposan megvitatni s olly életrevaló alakban megteremteni bizonyly nem volna képes. A sok nyelvű, sok népfajú ország minden részéből egybesereglett, — debreczeni és szegedi tősgyökeres magyar, királyhágóntúli székely és román, temesvári szerb, árvai tót, szepesi német, posonyi és soproni, és pesti középponti, a népfaji elővéleményekben kevesbé elfogúlt, s inkább cosmopolita irányú jogászok hatalmas eszmecseréje kétségkívül legjobb mód az ellentétek kiegyenlítésére, s az egyoldalú, szűkkeblű felfogások, vidéki előítéletek s balvélemények kiirtására, de egyszersmind a figyelemre méltó provinciális szempontok megismertetésére, melyeket könyvekből nem lehet megtanúlni, sem német egyetemekről haza hozni.

Nincs tehát aziránt semmi kétségem, hogy illy egyetemes jogászgyűlések életbeléptetése szeiencsés ötlet volt, s az a pesti ügyvédi egyletnek, mellynek kebelében az indítvány megszületett, méltánylandó érdeme; meg vagyok győződve, hogy jól szervezett s feladatukban buzgó ügyszeretettel eljáró illy jogászgyűlések, bírák, ügyvédek, s tanári és írói erőkből alakúlva, az elmélet és gyakorlat kölcsönös összehatása, az eszmék minden oldalú kifejtése, s a kormány rokon célzatainak erőteljes támogatása által, legtöbb sikerrel fogják előmozdithatni a törvényhozás nehéz feladatainak megoldását a jogreformok sokágú útain. Ha e gyűlések jól szervezvék, ha szabályaik, mellyek szerint eljárnak, indítványoznak, tanácskoznak, czélszerűek, ha feladatukat helyesen tűzik ki s tapintatosan teljesítik: tekintélyük, súlyuk, befolyásuk az eredményekre nem maradhat el; mert a nemzeti jogi öntudat valódi képviselőinek fognak tekintetni.

E szempontból indulva, találtam én illő s korszerűnek, hogy itt az akadémia második osztályának kebelében is, melly egyebek közt a jogtudományt is magában foglalja, melegen üdvözljük a társulati működésnek a jogtudomány terén fellépett első nagyobb közegét, a magyar jogászgyűlést.

Azonban ismétlem, hogy ezen gyűlések *nagyobbszerű* üdvös hatása csak azon feltétel alatt várható, ha szervezetük

s eljárásuk olyan, mellynél fogva ők a magyarországi jogi közvélemény, a nemzeti jogi öntudat valódi s hamisítatlan képviselőinek tekinthetők.

Kérdés tehát (mert ettől függ tekintélye, szavának súlya és hatása) : Magyarország jogi közvéleményének, a nemzeti jogi öntudat hű képviselőjének tekinthető e az ekkorig megtartott jogászgyűlés, miként azt a két első ízben megalakulva láttuk ?

Nem mernék *határozottan* igent mondani. —

Igaz, hogy a jogászgyűlések elég népesek voltak, s ezt kétségkívül jó részben azon czélszerű alapszabálynak köszönhetni, hogy a jogászgyűlések állandó székhelyévé a főváros jelöltetett ki, s az ezzel ellenkező indítvány megbukott. Ide mindenki örömet eljő, megnézni egyúttal az amerikai gyorsasággal létre jövő haladásokat, nagyszerű új építkezéseket ; sok embert, a jogászgyűlésbeni részvételen kívül, egyéb érdek is vonz ; a szükséges segédeszközök, könyvtárak s a t. itt találhatóak csak fel. Ha a jogászgyűlés vándorgyűléssé alakulna, mint a természetvizsgálók, s orvosok, és mint a történetbuvárok gyűlései : nehéz lenne valamely kisebb városban, az ország egyik vagy másik zugában, népesebb gyűlést összehozni, pedig a jogászgyűlési enunciatiók súlya s fontossága nagy részben attól is függ, hogy a szám, mellytől azok keletkeznek, jelentékeny s tekintélyes legyen. Az ellenkező mellett pedig semmi ok sem szól, mint a természet s történet-tudósok vándorgyűléseinél, kik egyes vidékek természeti viszonyait ohajtják szemmel látni s tanulmányozni, vagy a levéltárakat, családi s közhelyi oklevélgyűjteményeket szeretik megvizsgálni, s tudományuk érdekében kizsákmányolni.

Igaz az is, hogy az alapszabályok alkotásánál figyelem fordítottatott arra, hogy éretlen rögtönzések meggátoltassanak, s az indítványok csak kellő megfontolás után válhassanak a jogászgyűlések nyilatkozataivá. Tárgyalás alá csak olly indítványok kerülhetnek, mellyek a gyűlés megnyitása előtt legalább három hóval küldettek be a központi bizottsághoz, s ez által megbíráltattak, kinyomattattak s a tagoknak előlegesen megküldettek, hogy ezek a tárgyakkal megismerkedhessenek, azokat tanulmányozhassák, felettük elmélkedhessenek s a vitat-

kozásra előkészülhessenek. Továbbá a teljes ülésben csak olly tudományos tartalmú indítványok vétethetnek tárgyalás alá, melyek a szakosztályokbani érdemleges tárgyaláson már átmentek. E böles szabályok azomban csak egy oldalról lehettek üdvös hatással, a mennyiben t. i. rögtönzött határozatok, kellő előleges megfontolás s megvitatás nélkül nem hozhatnának, azért igen helyes volt a szabályokba igtatott azon újabb javítás, hogy a központi állandó bizottság hatása ne csak negatív legyen, a tárgyalásra alkalmasaknak nem talált indítványok visszautasítása által, hanem egyszersmind pozitív is, t. i. gondoskodása arra is kiterjedjen, hogy az egyesek által nem indítványozott, elfelejtett, azomban már teljesen megérett jogi kérdések szőnyegre kerüljenek, s maga a központi bizottság által, indokolva s véleményezéssel kísérve, napi rendre tűzessenek. E javítás nélkül nem volna biztosíték arra nézve, hogy a jogászggyűlés, feladatához képpest, mindig a legfontosb kérdésekkel, az égető szükségekkel foglalkodjék s munkálataiban arányos, összhangzatos, az étellel összefüggő s egyenlépést tartó rendszert kövessen, a mit tekintélyének megsemmisítése nélkül el nem mellőzhet. Ezentúl tehát a vezető központi testületnek feladata lesz az egyesek által mellőzött indítványokat pótolni, s a reformtörekvéseknek harmonicus irányt és arányt adni.

A jogászggyűlések tehát népesek voltak; azonban a megjelentek névjegyzéke azt mutatja, hogy a nagy számban túlnyomó volt a pesti s vidéki fiatal ügyvédek eleme, s a tanácskozásokban, néhány tudós egyetemi s akadémiai tanáron, s a jogirodalomban már ismertebb néven kívül, ezen elem jatszotta a főszerepet, a mi az illetőknek kétségkívül becsületükre válik, de tekintve az egyetemi jogászggyűlések fentebb vázolt főfeladatát, hogy t. i. azok a magyarországi jogi *közvélemény* lehető leghivebb s egyszersmind *legtekintélyesb* képviselői legyenek, még sem előnyös körülmény. Az első magyar jogászggyűlésre aláírt tagok száma 1687, a másodikon 1568 volt, s ezek közt majdnem egy harmada budapesti lakos; kik közül a szakosztályokba mintegy 5—600-an íraták be magokat, de természetesen ezek is csak mérsékeltébb számmal voltak jelen a döntő szakosztályi gyűlésekben, mely-

lyek véleménye a teljes ülésekben már ritkán módosúl. — A főtörvényszéki bírák nagy része be volt ugyan írva a tagok közé, ez által tanusítani kívánván a jogászgyűlés eszméjének s céljának méltatását; de, igen kevés kivétellel, éppen nem vett részt a tanácskozásokban; nem vett részt ugyanazokban a legtekintélyesb s így legelfoglaltabb ügyvédek igen nagy része. — Az öregebb, nagy tapasztalású vidéki jogászok közül kevesen jöttek el; ezek már nem örömet hagyják oda tűzhelyeiket; a Pesten lakók is, főleg a bírák, gátolva voltak a tetteges részvételben, hivatalos óráik összeesvén a gyűlések óráival, mert nem volt gondoskodva, hogy vagy törvényszéki szünet engedtessék e néhány napra, vagy a jogászgyűlés ülései ne tartassanak egyazon órákban a bírák hivatalos üléseivel; mert így, ha ezek talán szakaszthatnának is néhány délutáni órát a részvételre, nem fognak erre élénk kedvet érezhetni, miután a tanácskozásokban csak az vehet részt alaposan és termékenyen, a ki azoknak fonalát kezdettől fogva végig figyelemmel kíséri s kezei közt tartja. — Néhány pesti vezértagon kívül tehát leginkább fiatal vidéki jogászokból állt a gyűlés, kik örömet ragadják meg e kedvező alkalmat, hogy néhány napot a fővárosban tölthessenek; s ezeknek élére állott néhány beszédesebb egyéniség, s egy két előkelő tanár, kik körül csoportosultak hű tanítványaik. — Már lehet e olly gyűlést, melyben bíró alig-alig volt látható s az az egy kettő is, ki ott olykor megjelent, inkább csak a statista szerepét vitte, — hol tehát a legtekintélyesebb, a döntő jogász-elem, a bírák testülete, alig-alig vett részt s éppen nem nyilatkozott, — Magyarország jogi közvéleménye nyilatkoztának mondani? lehet-e illy gyűlések enunciatuminak olly súlya s tekintélye, mint lenne azon gyűlésé, melyen a bírák, a decisiók teremői, a pótló törvényhozók, nagy mértékben vettek volna részt? — Az eddigi jogászgyűléseken, a naplók szerint, csak igen keveset szólottak, — a legfontosabb kérdésekben, millyen p. o. a szóbeliség, a halálbüntetés kérdése, mondhatni, éppen nem nyilatkoztak az ország legtekintélyesb gyakorló juristái s jogtudományi írói; hiányoztak számosan a legtekintélyesb nevű s múltú ügyvédek közül; jelen voltak ugyan, mint elnökök, de nem vettek részt a tanácskozá-

sokban, hanem csak parádé-beszédeket tartottak a döntő szavú vezérek; s így, egy két tudós egyetemi tanáron s ezek néhány jeles tanítványán, s egy két pesti notabilitáson kívül, kiket pedig senki sem fog, minden alapos és tiszteletre méltó tudományuk mellett is, Magyarország jogi *közvéleménye* kizárólagos képviselőinek mondhatni, főképp néhány vidéki nevezetesség vitte a szerepet, s érvényesítette több kevesebb bölcsességét.

Igy lévén a dolog, az eddigi jogászgyűlésekről, minden előszeretett mellett ezen üdvös kezdeményezés iránt, lehetetlen még azt állítani, hogy már most *teljesen* megfelelték ama nagy czélnek, mellyre hivatvák, hogy t. i. a hazai jogi közvélemény valódi képviselőinek tekintethessenek, s mint ilyenek, a törvényhozásra s kormányra is erősebb hatást gyakoroljanak.

Ehez járult az alapszabályokban fekvő azon már említett nagy hiány, hogy a gyűlés minden tagja minden rendszer s összefüggés nélkül, szeszélye és ötlete szerint, tarkánál tarkább indítványokat tehet; a központi bizottmány fel van ugyan ruházva azon joggal, hogy a nem alkalmasnak talált indítványt visszautasíthassa, de mindenki gondolhatja, hogy ezen jogával nem egykönnyen él, mert végre is minden egyes reform-indítvány magában jó és üdvös, a legtisztább jó szándékkal tétetik, s nehéz azt csupán azért, mert van még jobb és sürgetőbb szükségü, visszautasítani a nélkül, hogy a bizottmány önkénykedéssel ne vádoltassék, s haragot ne vonjon magára, s különben is mindenkinek jogában áll a visszautasított indítványt kinyomtatni, kiosztatni s annak tárgyalását kívánni. Az indítványozás illy szabad tetszés és szeszély szerinti korlátlansága mellett azomban mégis érezhető volt a nagy baj, mellyen csak a második jogászgyűlésen lett, czélszerűbb új rendszabály által, a jövődre nézve, segítve, hogy míg egy részről, e szabad indítványozás útján, mellytől egyes tagokat megfosztani nem lehet, s mellyet csak az egyének eszélyessége s illemérzete korlátozhat, felesleges vagy nagyon is korai indítványok kerülhetnek szőnyegre, — a mi elég sajnos, időrabló calamitas; más részről mégis nem volt biztosítva, hogy azon eszmék s indítványok, mellyek

megvitatására s megérlelésére legnagyobb szükség van, el ne mellőztessenek. E két tényező, t. i. az indítványozási korlátlanság, s az egyesek részéről mellőzött fontos és czélszerű indítványok pótlását eszközölő gondoskodás hiánya szülte azon rendszeretlenséget s tarkaságot, mely az eddigi jogászgyűléseken feltűnik.

Az első jogászgyűlésre bejelentett s annak három napján, a négy szakosztályban tárgyalt indítványok, következők:

I. Az első szakosztályba sorozottak, hová a magánjog tartozik:

1) indítvány a törvénytelen gyermekek jogi állapotának rendezésére;

2) a polgári házasság tárgyában;

3) az osztrák polgári törvénykönyv ideiglenes visszaállítására;

4) a vasúti vállalatok kártérítési kötelezettsége iránt.

II. A második szakosztályba tartozók, melynek köre a váltó- s kereskedelmi jog, tengerjog s nemzetközi jog; hová azomban a nem szorosan ide tartozó csődtörvény is sorozva lett:

5) indítvány a váltó s kereskedelmi jog egyenlősítése s

6) hiteltörvényeinknek cosmopoliticus szellemben leendő átalakítása iránt;

7) ujonnan alkotandó csődtörvény tárgyában.

III. A büntető jog s eljárás és börtönügygyel foglalkodó harmadik osztályba tartozó

8) indítvány a halálbüntetés megszüntetése tárgyában; végre

IV. A negyedik szakosztályhoz utaltak, hová a bírósági szervezet, a polgári törvénykezési eljárás, jogtanulmány, jogtörténelem, és törvénykezési statistika lettek beosztva:

9) indítvány a közjegyzőség honosítása tárgyában,

10) az ügyvédség rendezése iránt,

11) a békebíróság honosítása tárgyában,

12) a szóbeliség és közvetlenség behozatala tárgyában, s

13) az egyetem s jogakadémiák rendezése tárgyában, tehát 13 tudományos indítvány! megdöbbenő szám,

nem azért, mert a babonás 13, hanem mert e tizenhárom

tárgy egyenkint olly fontos s nagy horderejű a maga nemében, hogy mindegyik egy maga elegendő a jogászygyűlés egész idejét s erejét igénybe venni, s megretten az ember a gondlattól, hogy mind e tárgyat rövid három nap folytán, előbb a szakosztályi, majd a teljes ülésekben ki kelljen meríteni, irántok alaposan határozni, a határozatokat gondosan indokolni, s azzal, a mi eredményül mutatkozik, az európai tudomány piaczn pirulás nélkül fellépni; — e 13 tárgy háta mögül, mellyek mindegyikéről egész könyvtárak vannak megírva, mellyek bármellyike egy egész törvényhozási időnynek megfeszített munkásság tárgyául szolgálna, azon rémkép bukkan fel, hogy nagyon sokat markolva, keveset szorítva, a szigorúbb ítészet szemei előtt alig lesz kikerülhető az elhamarkodás és felületesség kudarcza.

Menjünk tovább.

A második jogászygyűlésen még több, ú. m. 16 indítvány gördítettik a tanácskozásnak e teher alatt fájva nyikorgó asztalára és ugyan :

magánjogiak :

- 1) a jogi személyekről,
 - 2) arról, hogy az adósnak munka- vagy szolgálatbére a hitelező részére csak akkor vétethessék foglalás alá, ha a munka vagy szolgálat már teljesítve lett, s a bérfizetés napja lejárt ;
 - 3) az eskü mint bizonyítéknak, úgy a polgári mint büntető eljárásban, mellőzéséről ;
 - 4) ezzel ellenkezőleg, indítvány az iránt, hogy a bíróság a kifogást tevő vagy bizonyítani akaró félnek esküt ítélhessen oda arra nézve, hogy a kifogással, vagy felajánlott bizonyítékkal nem a per elhúzása céljából él ;
 - 5) a törvényes örökösödés külön szabályozásáról,
 - 6) ismét, a tavalyi eziránti indítványt felmelegítve : a törvénytelen gyermekek jogi állapotának rendezése iránt ;
 - 7) a hitbizományi intézmény eltörlése, s végre
 - 8) a jelzálogi egyetemlegesség s a fő- és mellékjelzálogi intézmény megszüntetése iránt ;
- kereskedelmi jogi :
- 9) indítvány az iránt, hogy részvénytársulatok alapításához államhatósági engedély ne kívántassék ;

büntető jogiak :

10) indítvány a törvényszéki orvosok iránt,

11) esküdszéki eljárás honosítása iránt politikai s főbenjáró bűnügyekben ;

12) a büntetőjogi elévülés szabályozása s

13) a büntetőjogi illetőség tárgyában,

14) a iránt, hogy a büntetttbeni marasztalásnak semmi egyéb jóghátránya ne legyen, mint a mi az ítéletben kimondatik ;

a törvénykezési szervezet s eljárás köréből:

15) a közjegyzőségi kényszernek, mint jogtalanuak s czélszerűtlennek, mellőzéséről, s

16) az egyes bíróságok illetősége tárgyában.

Nagy részint kevésbé fontos, kevésbé általános érdekű tárgyak, mint az 1870-iki gyűlés nagyszerű indítványai ; de a szám ismét ijesztő, — mert, — eltekintve attól, hogy ezek közt is vannak oly óriások, mint az esküdszék, a törvényes örökösödés kérdése, — sokkal több, mint a mennyit a jogászyűlés szellemi gyomra három négy nap alatt megemésztet.

És azután milly tarkaság, milly mozaik, a mint kinek kinek éppen eszébe ötlött, olvasás, vagy napi foglalkozás közben, vagy fennforgó érdeke által parancsolva ! —

Valjon mit szólott volna ehhez a teendők sorrendére oly nagy súlyt helyező bölcs Széchenyi István gróf, ha történetesen most élő jurista lett volna ? hogy p. o. indítványok tétetnek s tárgyaltnak a jogi személyekről, a törvényszéki orvosokról, az országbirói értekezletnek a törvényes örökösödségre vonatkozó egyes szabálya megváltoztatásáról, a törvénytelen gyermekek jogi állapotának rendezéséről, a büntetőjogi illetőség- s elévülésről, a készülöben levő polgári s büntető törvénykönyvek egyes kiszakasztott s éppen nem különösen sürgös és égető pontjaira nézve, midőn még általában nincs oly perrendtartásunk, melly mellett gyors, olcsó és alapos igazságszolgáltatás lehetséges lenne ; nincsenek büntető törvényünknek, vagy inkább gyakorlatunknak oly rendelkezései, mellyek mellett kormányozni s a rendet fenntartani lehetne ; nincs törvényünk, melly a rágalmazók által szabadon marcangolt becsületet megvédené sat. sat.

Mindezen említett indítványokban el kell ismernünk a tiszta jó akaratot, a szabadelvű, nemes irányzatot, s azok tárgyalásánál a szorgalmat, és sokak részéről az alapos szak-tudományosság kitünő nyilatkozatait; de míg az indítványo-zások s tárgyalásokban indokolt sorrend nem követtetik, folyvást nyomni fog bennünket az aránytalanság, a harmonia-hiány kellemetlen érzete.

El kell ismernünk azt is, hogy a nagyszámú indítványok tarka során sok nem csak divatos, hanem divat alá nem es-hető tiszta aranyeszme is, — mint : szóbeliség, eskütszék büntető ügyekben, ügyvédreform, közjegyzőség, halálbünte-tés eltörlése, s a t. szinte szőnyegre hozattak; de nem lehet eltitkolnom azon tapasztalást, hogy e nagy kérdések, kevés kivétellel, azon meddő általánosságban tárgyalattak, mely jó alkalmat ad a phrásisok embereinek mondókáik feltalálá-sára, de vajmi kevés életrevaló gyümölcsöt terem. Fellepett sok fiatal szónok, s a magyar szónoklati hajlam elég nagy mértékben áradozott; az elemek, mellyek az országgyűlésen nem érvényesíthetik ékesszóllásukat, örvendő ragadták meg az alkalmat e kis jogászai országgyűlésen kitűnhetni! s őszinte örömmel láttuk, hogy sokat tanultak, egyes tár-gyakra alaposan elkészültek, hogy általában sokkal többet tudnak, európai mértékkel mérve, mint boldog emlékezetű jurátusaink s a régi rókaprémes táblai ügyvédek segédei; de tagadhatlanul lehetett hallani, a mutatkozó kitünőbb te-hetségek során, sok üres, meddő szereplést is, s főleg olly ál-talános igazságokat, miket már minden gyermek tud. — Igaz ugyan, hogy a jogászgyűlések szokásos feladata, főképpen nagyobbszerű jogi elvek kinyilatkoztatásában fekszik, mi ál-tal az illy elveknek azután olly súly s tekintély adassék az összes jogi értelmiség támogatása folytán, hogy ennél fogva bizton lehessen remélni, hogy e nagy és üdvös elvek, a tu-domány s irodalom terén elismertetve s a gyakorlat emberei által is szentesítve, az életben, a törvényhozás terén is elis-merésre fognak találni. Ez azonban, véleményem szerint, nem azt jelenti, hogy ezen elvek csak meddő általánosságban, formulázás s hazai viszonyainkra alkalmazás nélkül, mondas-sanak ki. Illy eljárásnak kevés haszna lenne. P. o. csak eunyt

mondani ki : szükséges a békebiróság! kívánatos a szóbeliség! — kevéssel több, mintha semmit se mondanánk. Ellenben azt mondani ki : Magyarország viszonyai közt is, a fentálló nehézségek daczára, behozandó, mert üdvös eredményeket ígér, a békebiróság, a szóbeliség, így vagy amúgy szabályozva, formulázva, ez és amaz tényezőkkel együttesen, vagy azok nélkül is, s ez alakban tehet azt, a hazai viszonyok közt is, veszély nélkül életbe léptetni s a t. — ennek azután van haszna s értelme. — Véleményem szerint tehát nyereségnek nem tekinthető az aféle általános nyilatkozat, hogy a törvénykezésben a szóbeliség és nyilvánosság rendszere ajánlatlik; hogy szükséges a békebirósági intézmény, hogy a törvénykezési épület betetőzése s megkoronázása az ügyvédreform s több eféle. Ezeket már mindenki hallotta, olvasta, a ki egy kevéssé jogász, sőt csak általában művelt ember is, ki a közügyek iránt némileg érdeklődik. A megfajtott nehézség, az alaposan s minden oldalról megvitatandó kérdés abban áll : hogyan kelljen mindezen, másutt üdvösöknek talált intézményeket hazai viszonyainkra alkalmazni, hogy e soknyelvű, sok népfajú, pártokra szaggatott, sajátságos viszonyok közt élő hazában is olly jótékony eredményeket idézzenek elő, mint azon idegen országokban, hol más viszonyok közt áldást-árasztólag diszlenek. — S ez az, a mit a jogászgylési tárgyalások nagy részében nélkülöztünk, a mit a magyar jogászgyléstől különösen követelünk; s ha némelly tárgyak, (mint p. o. a halálbüntetés, a polgári házasság kérdése, s a t.) hazai viszonyainkra különös vonatkozással tárgyalattak is, mások ismét, mint p. o. a szóbeliség behozatalának nálunk annyi aggodalmat keltő kérdése olly könnyeden suhant át a magyar gylésén, mintha Széher Mihály tisztelt barátomnak a Pesti Napló 1871-iki folyamának 100—103 számaiban gyakorlati szempontokból előadott nehézségeiben, mellyek megczáfolásában Rudnyánszky Béla éppen most fáradozik a Jogtud. Közlöny hasábjain, éppen semmi sem volna felvilágosítani s megczáfolni való. —

Igy tehát az eddigi jogászgylések eredményeül ezúttal leginkább csak azt emelhetjük ki, hogy az üdvös kezdeményezés megtörtént, a termékeny eszmecsere megkezdett,

az ország minden részének jogászai, kiket egymástól Duna s Tisza, Tátra és Mátra választ el, ismerkedtek egymással; fiatal vagy eddig ismeretlen tehetségek kifejtésére s megismerésére alkalom nyújtott; a magyar jogügy e gyűlésekben állandó közeget nyert, mely úgy a tudomány mint a gyakorlati élet kívánalmait időnként hangsúlyozhatja; a jövő magyarai tehát elhintettek, s nem kétlem, hogy gondos ápolás alatt fel fognak virágozni és majdan érett, és zamatos gyümölcsöket hozni. — Azon magas czélt, hogy az egyetemes jogászgyűlésben kifejezett hazai jogi értelmiség zöme, tekintélyes nyilatkozatai által, kellő befolyást nyerjen a kormányra, a törvényhozásra, a jogi reformok életbe léptetésére, — a mit az elmélet embereinek, a tanárok s íróknak a gyakorlat embeveivel, a bírák- s ügyvédekkel egyesülésétől méltán lehet várni, — hogy döntő hatással legyen az irányok kijelölésére, s mintegy útmutatást adjon világító toronyként a jogbiztonság kikötőjébe igyekező, hányatott hajónak, — e nagy és magas czélt még csak ezután kell elérnie, ha majd e, kellő szervezettel ellátandó gyűléseken az ország főbírái, a hazai ügyvédek legtekintélyesebbjei, s az egyetem és jogakademiák összes kitűnő tanárai viendik a vezérszerepet; s ha egyesek szeszélyéből vagy fontoskodási viselkedéséből kiindult, terv nélküli indítványok mellőzésével, központosított vezetés alatt, megfontolt böles sorozat egymásutánja szerint, azon eszmék fognak a kellő világosságba állítatni, melyeket a kor s a szükség megérlelt, és pedig nem csak általános szempontokból tekintve, hanem hazánk különös és sajátos viszonyaihoz alkalmazva, melyeket a törvényhozásnak figyelmen kívül hagyni sohasem szabad, ha alkotásait azon veszélynek ki tenni nem akarja, hogy az elültetett növény csak nyomorult s rövid üvegházi diszlésnek örvendjen, de életerős gyökeret, a neki nem való talaj és éghajlat mostoha befolyása miatt, sohasse verhessen. Mert az országoknak meg vannak saját, geográfiai fekvésükben s történeti multjukban alapuló viszonyaik, s a nemzeteknek is valóban meg van saját, önfentartási ösztönük által táplált génusuk, bármint mosolyogjanak ez utóbbi felett, magasra vont szemöldökkel, azon cosmopolita tudós urak, kik már nem csak a váltó s kereskedelmi jogot akar-

ják cosmopolitai szempontból reformálni s általánosítani, a mi igen helyes s dicséretes törekvés, — hanem a családi s örökösödési jogot is, a mi már, alázatos véleményem szerint, egyáltalában nem ohajtandó.

Mielőtt ezen általános észrevételeket befejezném : kén-telen vagyok még sajnálkozásomat nyilvánítani azon gondatlanság felett, melly a jogászgyűlési indítványok, s némelly, pedig tekintélyes gyűléstagok nyilatkozatai egy részénél, a használt nyelvnek nem csak szabatossága és diszessége, hanem éppen gramatikai helyessége s érthetősége tekintetében is, felütlő volt. — Csak egy két idézetet ennek bizonyítására, a mint az évkönyvet éppen felütöttem.

„Hazánk ügyvédi karának rendezésénél alapfeltételül kitűzetni ohajtanám az ügyvédségnek függetlenségét, szak-képzettségét, önállóságát és a szabad gyakorolhatási jognak élvezetét; ezek nélkül indítványomnak czélirányos keresztül vitelének törvénykezésünk életmezejébe foganattal sikeres beplántálását nem képzelem.“ (1870-tki évk. 3. füz. 248. l.)

„E mellett nem akarnám korlátoztatni az önjogú személyek szabad szerződéskéességét, és e szabadságot kiterjeszteni még az ugynevezett és a gyakorlatban kivihetetlen maradt de quota litis szerződésre is.“ (ugyanott 249. l.)

„Tapasztalásból meritve a tudomást, hazánkban az ügyvédi állás nem szép színben tüntettetik elő; ez szomorú; nézünk az életet ábrázolni szokott szinpadra, a magyar ügyvéd szerepe nem irigyelendő, holott a francia mindig mint jellemes egyén szerepel s a t. (ugyanazon 250. l.)

„Nyilvánvaló, hogy az eddigi kivételes, mesterséges s *találmányyszerű* (?) s csupán formális bizonylatokra fektetett *egyoldalú* (?) írásbeli eljárás megszűnván, ennek helyébe *egy* természetesebb s oly rendszer lépne, mely kapcsolva a bírónak azon jogával, hogy az előterjesztett alaki bizonylatokon túl, még az illető feleknek saját személyeit látván, élő szavát hallván, egyúttal az arcz kifejezését s a tagok jellemző s a fennforgó ősz- vagy nem hangzó mozdulatait is szemléltetné s ugyanakkor, midőn az illetők saját ügyökben és saját ügyök által leginkább érdekelvék.“ s a t. (1870-iki évk. 1. füz. 27. l.)

„Nem szükséges túlhajtott képzeletekben a nyilvánosságot egy általános gyógyszer gyanánt minden bajok ellen tekinteni; a nyilvánosság mellett sem léssen hiány közönyös bírák és *kíros* ügyvédekben.“ (Ugyanott 30. l.)

tekintve, hogy a magánjogi peres és nem peres, továbbá a büntető jogügyek törvénykezési első folyamodási ellátása végett a hazai kormány részéről hozatott javaslatba Magyarország és Erdélyre nézve csak 136 királyi törvényszék s a t. (ugyanott 31. l.)

a mennyiben ezen teendők ellátása napjainkban terhes munka, melyet az illetők aránylag kevesen, de fizetésért teljesítik“ (ugyanott.)

„a m. jogászggyűlés jelentse ki, miszerint kívánatosnak tartja, hogy az eskü a polgári ügy a fenytő eljárásban mellőztessék, és az igazságnak bemondása a polgári becsület *kezességén bizonyosíttassék* (1871-ik évk. 1. füz. 7-ik l.)

az erkölcsi tökéletesedésrei törekvésnek szempontjából az igaz- és valóságot az igazságért magáért szabadon és őszintén csakis a polgári becsület kezességén lehet bemondani, az eskünek elkötelezése alatt soha. (Ugyanott 8-ik l.)

„ezen indítvány irányában azon netáni észrevétel vagy kifogás ellen, hogy különösen a hitelintézetek elvonják kezüket oly idegen tőkére szorúlt gazda elől, azon tapasztalásból meritett tényt hozom bizonyságul fel, hogy mindazon egyetemleg adósok, kik sanyaruságukban valaha ilyen ügyletbe bocsátkoznak, tökéletesen hitelnélkülivé válva, nagyobb részben tönkre jó vagy terjed, mert nem csak magával van baja a folyó fizetések iránt, de mindig találkozó adós társainak hanyagsága vagy esetleges egyéb balsorsa őt az egyetemlegesség szoros kapcsánál fogva részesévé teszi, mi különben őt más állapotban nem érintené s a t. s a t. (1871-iki évk. első füzet 20. l.)

Mit szól ezekben a Nyelvőr? mit szólna, ha vezérszerpet vivő francia jogászok így irnának vagy beszélnének francziául, a nyelv tisztaságára és szabatosságára annyira kényes francia nemzet? — E nyelvészeti csodabogarak, ezen s még sokkal több elkövetett bűn a magyar nyelv szeleme ellen, illy művelt és tudományos körben, újabb szomorú

bizonyosága annak, hogy mindinkább tompúl s veszendőbe megy nálunk a helyes nyelvérzék; s illy gyarlóság, ha némi mentséget találja is abbau, hogy jogászaink, saját magyar jogirodalmunk szegénysége mellett, leginkább idegen nyelvű, különösen német könyvekből meritik tanulmányaikat, legalább azoknál, kik neveik után ítélve született magyarok, csakugyan komoly megrovást érdemel. S én itt az akademia kebelében, melynek fő feladata a magyar nyelv tisztasága felett őrködni, azon reményemnek adok kifejezést, hogy jövőben a magyar jogászgyűlés indítványai — s indokolásaiban, melyek külömben sem a naponként több hasábot megtöltő journalista mohó sietségével s ideges zaklatottságával iratnak, hanem a mellyeknél elég idő marad a szavak s kifejezések megfontolására, nem csak illy irgalmatlan tépázása a nyelvnek fog kikerültetni, hanem a jogászhoz, a szóbeliség ohajtott rendszerének küszöbén álló ékesszóló jogvédhez illő szabatososságra, kerekdedségre sőt diszre is kellő gond fordittatik. — Mig azomban roszalnom kellett ezen feltűnő gondatlanságot a nyelvtisztaság s nyelvcsin irányában : dicsérettel kell kiemelnem azon higgadt, pártatlan szellemet és tárgyilagos felfogást, melly ment volt minden személyeskedéstől, s méltó azon komoly testület férfias jelleméhez, melly a tudomány és igazság embereiből alakult. S ebben kétség kívül nagy érdeme volt a tanácskozásokat bölcsen vezető, s az ügyrendet tiszteletben s érvényben tartó elnökségnek, melyet mindkét ízben a jogászvilág egy-egy első rendű kitünősége (u. m. *Pauler Tivadar* és *Horváth Boldizsár*) foglalt el.

Szándékom a jogászgyűlések eljárásának s eredményeinek ez általános jellemzése után, rövid szemlét tartani a két gyűlés összes tárgyai felett, az érdekesbeket pedig bővebben is kiemelni. Ámbár pedig itt csak eszmékkel, nem pedig nevekkel lehet dolgunk : meg fogok mégis nevezni többeket a jogászgyűlés nevezetességei közül, hogy az akademia figyelmét a jogtudomány e buzgó, részint még ismeretlen mívelőire fordítsam.

II. Az 1870-iki első jogászgyűlésen felmerült indítványok során, legalább reám nézve, legérdekesbnek voltak a negyedik osztály, vagyis : a törvénykezési szervezés s eljárás

körébe tartozók, úgymint : a közjegyzői, s békebirósági institutiók, az ügyvédség rendezése s a nyilvános szóbeli eljárás ; egyenkint nélkülözhetlen alkatrészek az igazságszolgáltatási épület teljes befejezéséhez, az utóbbi pedig az egyetlen valódi, alapos, mélyen ható, s végre is minden sophismák és szűkeblű aggodalmsk daczára kikerülhetlen reform az igazságszolgáltatás terén, az éltető szellem és isteni ige ama befejezett épületben. —

Elseje volt ez indítványoknak, s kétségtelenül egyike a legfontosabbaknak a közjegyzőségi intézménynek hazánkba behozatala, vagy helyesebben, miután ez üdvös intézmény nálunk idegen hatalom által, törvényhozáson kívül, felállítva, már 1861 előtt bár tökéletlen és fenn nem tartható alakban, már életben volt, annak jobb és czélszerűbb módon leendő újra felállítása iránti indítvány, melyet *Pósfai Károly*, a kir. ítélő tábla bírāja, több jogtudományi munka s értekezés derék szerzője, s a hannoveri jeles perrendtartásnak magyar nyelven ismertetője, hozott szőnyegre, s mellyel összefüggésben, az 1871-iki jogászygyűlésen, azon részletesb indítvány tétetett *Környei Ede* pesti ügyvéd által, hogy a közjegyzőségi kényszer, mint jogtalan s czélszerűtlen, mellőztessék. — *Pósfai Károly*, ki e tárgyról már a felügyeletem alatt megjelent Jogtudományi Szemle 1869. évi első kötetében értekezett, a közjegyzőségre vonatkozó formulázott indítványát, igen alaposan és kimerítőleg indokolta. Véleményt adott az indítvány felett *Bogdány Lajos* pesti ügyvéd, ugyanazon szakértő, kit a volt igazságügyminister e fontos tárgynak tanulmányozására külföldre küldött, s kinek e tárgybani jelentését a szaklapok közölték. E tárgy nem volt már sem az életben, sem az irodalomban ismeretlen. A szorgalmas Szokolay már régebben egész könyvet irt róla, jogtudományi lapjaink pedig kimerítő értekezéseket hoztak, s miután a ministerium kebelében a közjegyzőségre vonatkozó törvényjavaslat elkészült s köztudomásra hozatott, a hazai ügyvédegyletek sorban előadták felőle véleményeiket. A hazai meggyőződés teljesen megállapodott s megérett már arra nézve, hogy az önálló s a bíróságoktól teljesen független közjegyzői institutio, kellő hivatási hatáskörrel ellátva, egyike a leglényegesebb jogi re-

formoknak, mert nélkülözhetlen a perek kevesbitésére, s ezzel összefüggőleg a gyorsabb igazságszolgáltatásra, a hitel emelésére, sőt tovább menve az eredmények vizsgálatában, még a nép jogi nevelésére s az abban, a nálunk hosszas ideig uralkodott törvénykezési anarchia s mostoha viszonyaink folytán nagyon is elgyengült, majdnem kihalt jogérzet felélesztésére és szilárdítására. — Azon ellenszenv, mely nálunk ezen üdvös intézmény ellen, nem önmagáért, hanem azért mutatkozott, mivel alkotmánykivüli, idegen hatalom által s igen tökéletlen alakban volt életbeléptetve, azon ellenszenv, mely az országbirói értekezlet megállapodására is döntő befolyással volt, midőn ez a közjegyzői intézményt nem kijavíttatni, hanem megszüntetni javasolta, az irodalom felvilágosító fáklyafénye s a köz szükségérzet által teljesen le van már győzve, s ha az országbirói értekezlet 1861-ben, a régi magyar törvények visszaállítására rohamosan törő élénk vágy nyomása alatt czélszerűnek látta kimondani, a mi felett valóban csak sajnálkozni lehet, hogy ezen intézmény a hiteles helyek által egészen fölöslegessé tétetik, hogy megszüntetése által a magánérdekek legkevesbbé sem sértetnek, s indokai közé felvette azt is, hogy ezen intézmény a magyar nemzet rokonszenvével sohasem találkozott, s ezen nyilatkozata s indokolása által azt tanusította, hogy a közjegyzői intézmény valódi lényegét vagy nem ismeri, vagy a külföldi, különösen pedig a gyűlölt osztrák intézmények elleni elfogultság szemüvegén keresztül tekinti: — jelenleg már ezen elfogultság teljesen le van győzve, s mindenki átlátja ezen intézmény üdvös voltát, ha az czélszerűen szerveztetik. — A perek óriási elszaporodása, melyet ijesztő arányokban nevelt az ismételt rendszerváltozások s provisoriumok által okozott zűláltság, anarchia s meglazult jogérzet, a zugirászok által összetakolt okiratok, szerződések tökéletlensége, melyek folytonos zavarok s bonyolt és boszantó perek forrásául szolgálnak a helyett, hogy azokat megelőznék; a bíróságok rendezetlensége s mindenféle olly teendőkkel is terheltetése, melyek szorosán véve nem birói teendők, s a t. elrémitette az embereket, s mind élénkebben éreztette olly rendszabályok szükségét, melyektől a féregként tenyésző jogviszályok kevesbedése

várható. Mindenki átlátta, hogy gondoskodni kell módokról, melyek által a bírák a perenkivüli s végrehajtási teendők roppant tömegétől megszabadulván, saját birói hivatásuknak a kellő gyorsasággal s egyszersmind alaposzággal tehessenek eleget; módokról, hogy a jogügyletek hibátlanul végeztesse-
nek, az azok felől felvett okiratok szabatosan, s perekre alkal-
mat szolgáltató kétségek kizárásával, nyelv és lényeg, alak
és tartalom tekintetében tökéletesen szerkeztessenek, s az
ily okiratok azután oly törvényes erővel ruháztassanak fel,
hogy azok alapján azonnal, minden per nélkül, végrehajtást
s bekeblezést lehessen eszközölni. — Mindenki átlátta,
hogy a bíróságok túlhalmozottságából eredő bajokon, az igaz-
ságszolgáltatásbeli gyorsaság s alaposág tapasztalt hiányán,
az eljárás lankadtságán s felületességén, az évekre húzódó
pereken, az ezerekre menő hátralékokon nem segíthet egyedül
a bírák számának szaporítása, mert ennek egyrészről a pénz-
ügyi tekintet is szűkebb korlátokat szab, s mert végre is a
túlságos számszaporítás csak a minőség rovására történhetik;
sőt a bajt még a bíróságok jó szervezése s oly rendszabá-
lyok életbeléptetése sem orvosolja egészen, melyek a gyors
és alapos igazságszolgáltatást lehetőleg biztosítják, mert
minden csak utólagos rendszabály, s ha gyökeres orvoslást
keresünk, oda kell törekedni, hogy minél kevesebb per kelet-
kezzék, hogy a jogügyletek tökéletesen, minden kétséget ki-
zárólag köttessenek, a szerződések szabatos, világos szerke-
zetben készüljenek, hogy belőlök perek ne származhassanak
s ily alakban azután oly erővel ruháztassanak fel, hogy bi-
rói ítéletre szükség ne legyen. — A művelt külföld példája
meggyőzött mindenkit, hogy a jól rendezett közjegyzőség e
célra leghatályosabb tényező, mert a körületekintés azon
eredményt tüntette fel, hogy oly országokban, hol a jogvi-
szonyok s üzletek száma, a társaság, ipar s kereskedelem fej-
lettségéhez képpst sokkal nagyobb mint nálunk, a perek
száma mégis hasonlíthatlanul kisebb. És így igen helyén s
idején volt: a magyar jogászgyűlésnek is, mihelyt erre al-
kalma nyílt, kimondani a felőli meggyőződését, hogy a cél-
szerűen szervezett közjegyzői intézménynek behozatalát egyik
leglényegesebb jogi reformnak tekinti.

A jogászgyűlés e tárgy körüli vitái tehát nem is azon kérdés körül forogtak : vajjon a közjegyzői institutio hasznos üdvös és hazánkban életbe léptetendő-e? — mert ebben az összes jogászgyűlés egyetértett, s élet és irodalom, kormány és a nemzeti jogi közvélemény kezét fog már egymással — hanem inkább a formulázásra, s különösen a közjegyzői hatáskör s kényszer kérdésére vonatkoztak. — A Pósfai-féle eredeti indítvány így hangzott : „Mondja ki a magyar jogászgyűlés, hogy jogbiztossági állapotnak javítását eredményező egyik lényeges jogi reformképp, valamint a forgalom élénkítésére s a hitel emelésére, a népünkben elgyengült jogérzet szilárdítására, a társadalmi rend és józan szabadság gyámoztatására is irányadó hathatós befolyást gyakorló segédeszköz-képp is, a czélszerűen szervezett közjegyzői intézetnek, mint önálló és a bíróságoktól teljesen független egyik állami joghatósági intézetnek, olly hivatási hatáskörrel hazánkba történendő behozatalát tekinti, miképp a közokiratok intézményének, és egyáltalában a magánjogi téren szükséges jogbiztossági előintézkedéseknek összes teendői, a behozandó közjegyzői intézet kizárólagos hivatási hatáskörébe soroztassanak, nem különben, miképp a közjegyző által kiállítandó közokiratoknak végrehajtó, és kizárólagos telekkönyvi bekelezési jogerő tulajdonitassék.“ — Az indítvány stýlje nem mondható szerencsésnek; ez azomban, kevés kivétellel, általános hibájuk a jogászgyűlési derék indítványoknak. Annál dicsőretre méltóbb a komoly s körültekintő gond, melly a dolog lényegére fordított. Az indítványozó kitüntette a közjegyzőség szervezésénél irányadó alapelveket is, mellyeket a törvény szerkeztésénél figyelembe vétetni ohajt, úgymint : hogy a közjegyzők ő felsége által, az igazságügyi minister előterjesztésére neveztesse, hogy elméleti s gyakorlati képzettségüket igazolják; hogy mértékelt (3—6000 frtnyi) biztosítékot tegyenek le; hogy a közjegyzői állás az ügyvéddel összeköthető ne legyen; hogy a közjegyző saját hivatási hatáskörében a bírótól teljesen független legyen, s hogy irányában az állam kormánya, felügyeleti jogát ne a bíróságok, hanem az államügyészség által gyakorolja; hogy minden elsőbírósági székhelyen legalább egy, különben pe-

dig minden 10 ezer lakos után egy-egy közigazgatási állomás szerveztessék; hogy az általuk kiállított közokiratok túlságosan alakszerűségekkel, s a közönséges okiratokénál nagyobb béléggel ne terheltesse, hogy a felek, okirataik felvétele végett, lakásuk közigazgatójához kizárólag kötve ne legyenek; végre, hogy a jegyzők részére az igazságügyminisztérium méltányos díjjegyzéket állapíttson meg. — Az indítvány feletti véleményezéssel megbízott tag, bár némely részletekben eltérve az indítványozó nézeteitől, méltán mondhatta el az indítványról s azt kísérő lelkiismeretesen kimerítő indokolásról, hogy: „indítványozónak, indokolása által, sikerült megoldani a kérdést: vajon szükségesnek tartható-e nálunk s viszonyaink közt a közigazgatási intézmény meghonosítása, sikerült továbbá, az általa indítványozott közigazgatási hatáskörben, ezen intézménynek oly alakot s lényegét adni, mely a kitűzött cél elérésére elegendő garantiát nyújt, s melytől ezen intézmény felvirágzása bizton remélhető“. — A véleményező azonban tovább akart menni, mint az indítványozó, és célszerűnek vélte a ha nem is általános, de némely fontosabb s kényesebb természetű ügyletekre alkalmazandó közigazgatási kényszert, vagyis annak kimondását, hogy a telekkönyvi jogokra vonatkozó s még ezeken kívül a házassági, és a gyámok s gondnokok által kötendő szerződések is csak úgy tekintessenek érvényeseknek, ha közigazgató előtt jönnek létre; indokolván ezt ezen szerződések kiváló fontosságával, s azon rendkívül káros és messze kiható következményekkel, melyek származhatnak abból, ha ily szerződések nem szabatosan szerkeztetnek, s kellően meg nem őriztetnek.

A szakosztályi ülésben az elv maga, hogy t. i. „a közigazgatási intézményt hazánkban honosítani szükséges“ határozattá emeltetvén, a részletezésben annyifelé ágaztak a vélemények, hogy végre is az indítványozó, látván, hogy részletes tételeinek megvitatására s keresztyűvitelére az idő rövidsége, s ezáltal okozott lázas nyugtalanság mellett, nem lehet kilátása, indítványától, annak részletezett alakjában, önmaga elállott s csak a *Halmosi Endre* miniszteri tanácsos indítványa szerint módosított következő szöveg lett határozattá: „A magyar jogászygyűlés kimondja meggyőződéséink, hogy:

törvénykezési rendszerünk korszerű átalakításának szükségképpen követelménye, hogy a közjegyzőség, mint a bíróságtól és ügyvédségtől teljesen elkülönített önálló közintézmény szerveztessék, hogy a közjegyzők, működésükben csak a törvénynek legyenek alárendelve, és hogy az általuk hatáskörükön belől felvett okmányok közokirati erővel birjanak. Ezen formulázás a teljes ülésben is elfogadtatott. — A közjegyzői hatáskör meghatározása tehát, a kérdésnek magva és lén, ege, melly az indítványban gondosan formulázva volt, az első gyűlés által elmellőztetett; a közjegyzői kényszer kérdése, a hatáskör ezen achillesi sarka, megoldatlan maradt, s az a mi határoztatott, nem sokkal volt több, mint meddő általánosság, melly a kormány s a törvényhozás eljárásának irányt nem adhatott. Közjegyzőség van itt is, amott is, van Franciaországban, Olaszországban, Németország különböző részeiben, s volt már nálunk is néhány éven át idegen hatalom által importálva; azomban ez intézmény különböző országokban annyiféle, homlokegyenest ellenkező elvekre van alapítva, s olly különféle hatáskörrel s teendőkkel felruházva, hogy ha az alapelvek s hatáskör részletesen nem formuláztnak, a névnek kikiáltása s még egy pár szinte csak igen általánosan tartott jellemvonás hozzá adása által egyáltalában nincs elérve azon eredmény, mellyet a jogászgyűléstől méltán megvárhatni. — Én részemről éppen nem lehetek azon véleményben, mellyet a teljes-ülési előadó hangoztatott, hogy a jogászgyűlésnek egyedüli hivatása megállapítani, hogy szükséges e a jelenleg nálunk nem létező közjegyzőség behozatala, — nem pedig az alapelvek kijelölése s a rendszer kidolgozása, melly a törvényhozás teendője; sőt ismételve kijelentem, hogy hitem szerint a jogászgyűlés hivatása igen is sovány és meddő volna, ha az csupán olly általános igazságok kikiáltására szorítkoznék, mellyeket már mindenki elfogadott, hanem feladata éppen abban áll, hogy olly pontokat jeleljen ki s vitasson és állapítson meg, mellyek iránt még teljesen tájékozva nincsen a közvélemény; — nem hivatása ugyan §-usokba szedett törvényjavaslatokat készíteni, s formaszerint codificálni, de igenis hivatása részletes alapelveket, vezéreszméket mondani ki a meghonosítandó jogi intéz-

ményekre nézve, s főleg a „miként“ kérdésével foglalkodni. — Ebben fekszik eljárásának főérdeme. A közjegyzőség felletti csonka és nem kimerítő tanácskozás s abból kinövő tökéletlen eredmény az első jogászgyűlésen pedig szembeszökő bizonyítványa annak, hogy az évenként egyszer összejövő jogászgyűlés háromnapos kerete nem lehet elegendő annyi fontos és nagy terjedelmű indítvány tárgyalására, mennyi évenként feltálatlatik a sokoldalú buzgóság által, s hogy éppen azért nagyon szükséges a kellő sorrendet biztosítani s a kevésbé fontosat visszaléptetni a fontosabb elől. A közjegyzőség kérdése egy maga untig elegendő lett volna a jogászgyűlés összes idejét s erejét igénybe venni; pedig az első gyűlésen még a békebiróság, ügyvédi rendezés, halálbüntetés, szóbeliség s a t is előkerült; egyenkint olly nagy márványdarab, mellyből pár nap alatt a legihletettebb művészek se faraghatnak olly szobrot, melly Themis egyházának ékessége legyen.

A közjegyzőségi kérdés ezen ki nem merítő megoldásának következtetése volt, hogy az első jogászgyűlésen fennforgó tárgy a másodikon újra felmelegítettett *Környey Ede* pesti ügyvédnek azon indítványában, hogy „a közjegyzőségi kényszer, mint jogtalan s majdnem a kivihetlenségig czélszerűtlen, mellőztessék, azaz : a honosítandó közjegyzőségi törvénybe fel ne vétessék aféle rendelkezés, miszerint valamely jogügylet azért érvénytelen, mert az arrólí okmányt nem a közjegyző szerkeztette és hitelesítette.“ A véleményező *Bróde Lipót* pesti ügyvéd az indítvány ellen nyilatkozott, s világosan és szépen szerkeztett véleményében kijelentette, hogy a jegyzői kényszert, mellynek ingatag fogalmát szabatosan meghatározta, sem általában jogtalanának, sem czélszerűtlennek nem tekintheti, nem gondolván azzal — valamint én sem gondolok — hogy e miatt azok részéről, kik tudományos jogi kérdések eldöntésénél is szenvedély által hagyják magokat ragadtatni, szabadelvűség hiányával fog vádoltatni. Az indítvány indokolásánál, úgy a szakosztályi mint a teljes ülésben az lett hangsúlyozva, hogy az államnak nincs sem joga, sem oka a jegyzői kényszert, ezen a polgárok rendelkezési szabadságát megszorító rendszert, megállapítani; s hogy hazánkban e nélkül is lehet kellő vagyonbátorság s közhitel. En-

nek ellenében, a más véleményűek részéről indítványozva lett, hogy ha nem is minden szerződés, de legalább az ingatlanokra vonatkozó dologbani jogok iránti ügyletek, továbbá a házastársak közti szerződések, s a siketnémák és vakok szerződéseinek érvényessége jegyzői okirat felvételétől feltételeztessék. Többen, és pedig tekintélyes szavazatok, mint a már fentebb dicsérve említett *Halmosy Endré*, s a közjegyzői kérdésben külföldi tanulmányozás nyomán is specialis tekintélyű *Bogdán Lajos*, *Pósfai Károly* és a t. e. nézet mellett nyilatkoztak, míg más nem kevesbé kitűnő jogászok, p. o. a hírlapi cikkei után férfias igazmondásáról ismert, s a ministeri enqueteekben többször alkalmazott jeles ügyvéd *Busbach Péter*, *Apáthy István* egyetemi tanár, s a jogászgyűléseken buzgó tevékenysége és szőllő tehetsége által magát kitüntett nagyváradi ügyvéd *Teleszki István* a Körneyféle indítványt pártolák. Végre ez utóbbinak módosítványa fogadtatott el, mihez képest kimondta a jogászgyűlés, hogy a jegyzői kényszer azon értelemben, miszerint valamely jogügyletnek érvényessége, vagy dologbani jog szerzése az okiratok közjegyzői felvételétől vagy hitelesítésétől tétessék függővé, mellőzendő. — A jogászgyűlés többsége tehát, a szükséges különböztetések megtétele nélkül, a közjegyzői kényszer mellőzését támogatta szavazatának súlyával, azon szempontból indulva, hogy az egyéni szabadságnak a magánjog terén, különösen a szerződésekre nézve, minél tágabb tért kell engedni. — A tárgy felőli meggyőződésemet, tekintettel a ministeri előadói javaslatra s az annak megbírálása végett összehívott igazságügyministeri enquete véleményére, valamint az ügyvédi egyletek nyilatkozataira, s az irodalomban felmerült pártoló, és ellenző nézetekre, külön értekezésben szándékozom a t. osztály elé terjeszteni, ez alkalommal csak futólagos szemlét akarván tartani a jogászgyűlések munkássága s eredményei felett; annyit azonban ezúttal is kimondok, hogy én, viszonyaink közt, a kényszer elvét tartom helyesebbnek, millyet a ministeri enquete is elfogadott; de ezen elvet a jegyzői hatáskör nem minden teendőire, hanem csak a nagyobb felelőséget, s ovatosságot igénylő némelly fontosabb s kényesebb ügyekre terjeszteném ki olly szigorral, hogy a

nem közjegyző előtt létrejött jogeselekvény már ennél fogva érvénytelen legyen; egyéb ki nem jelölt ügyekben pedig a jegyző szabadon versenyezhesse az ügyvéddel. A feladat nehézsége éppen abban fekszik, hogy e két rendbeli ügyek közt a választó határvonal élesen, s a kellő tapintattal legyen megállapítva; ennek részletezése azonban ezúttal igen messze vezetne.

III. Fontosságra nézve méltó társa az éppen tárgyalt indítványnak a *békebirósági* intézmény honosítását tárgyazó indítvány, melyet *Környei Ede* nyújtott be, s *Pósfai Károly* kísért véleményével; s mely szerint: „mondja ki a magyar jogászgyűlés abeli meggyőződését, hogy a békebiróság intézményét, törvénykezési és közbiztonsági ügyek körüli hatáskörrel, hazánkban honosítani szükséges.“ — Az indítványozó azon esetre, ha indítványa elvben elfogadtatnék, nyolcz pontba foglalva formulázta a felállítandó békebiróságok hatáskörét, kiterjesztve azt nem csak a törvénykezési körre, azaz: peres ügyekbeni egyeztetésre, és pedig ismét nem csak magánjogi ügyekben, hanem büntető jogi ügyekben, midőn a bűnvádi eljárás nem hivatalból, hanem csupán a sértett fél kérelmére indítható meg; s különösen a becsületsértési esetekre, hol ezen eljárás a legerősebben van indicálva; — de a közbiztonság s közbéke fenntartása körüli intézkedésekre is, mindig díjmentes eljárással. Indítványozó előtt nem a franczia törvénykezési rendszerben elfogadott, a forradalom rajongóinak képzeletében egyedüli üdvhozó panacéának tekintett, az életben s gyakorlatban pedig meglehetősen gyarlónak mutatkozott „*juges de paix*“ intézménye, hanem az angol békebiráknak a britt alkotmánnyal párhuzamban, történetileg fejlődött s annak egész testén átszőtt életerős képe lebegett; ugyanazon nemes eszme, mely az igazságügyminiszteriumnak az országgyűlésen megbukott javaslatában is kiindulási ponttúl szolgált, hogy t. i. ezen teendőre, a közrend s béke, a személy- és vagyonbiztosság megőrzése s fenntartására, s egyszersmind a honpolpárok közti magánbéke s egyetértés eszközzésére is minden egyes vidék tekintélyes, vagyonos, közbizalmat érdemlő lakosai vállalkozzanak, kik ezen ügyekben tiszta hazafiságból, ügyvéd s közbenjáró és díjak igénylése nélkül, pa-

triarchális atyáskodással s hatalommal járjanak el, különben is az illy vagyonos és művelt polgároknak állván főleg érdekükben, a közrendet s békét, a személy- s vagyónbiztos-
ságot fenntartani. — Indítványozó azon rózsás reményben élt, hogy az ország minden részében bőven fognak találkozni illy vagyonos és művelt hazafiak, kik mind lelkes jó akarattal, mind pedig elegendő szabad idővel birnak a békebirói szent tisztt betöltésére, nem számítva nemes munkájuk egyéb jutalmára, mint a mellyet az állásukkal együtt járó tekintély-, bizalom-, tisztelet- és hálában találnak fel; s hogy éppen azért, mert e munkára hihetőleg igen sokan vállalkoznak, annak teljesítése nem fog jární egyeseknek túlságos terheltetésével. — Az indítványozónak e vérmes, szép reményében már előbb is többen ringatták magokat, nevezetesen az igazságügyministerium codicátorai közül is. Milly szép lenne a derék magyar középosztályt, azon független kisebb birtokosok osztályát, melly 1848 előtt, táblabirói minőségben, annyit s annyiféle alakban szolgált ingyen s jóakaró hazafiságból a közügynek, de a melly azolta, a mostoha viszonyok hatásai közt elvesztette régi befolyását s tekintélyét, ez úton ismét rehabilitálni, s újra környezni a régi tisztelet s tekintély nymbuszával! milly kecségetető kép, midőn az angol megyék vagyonos, független, s a közügy iránti érdekeltséggel s munkára kész honszeretettel buzgó földbirtokosai kikelnek otthonos parkjaikból, kandallóik nyájas tüze mellől, s elmennek ingyen fáradozni a közügyek előmozdításában, polgártársaik apróbb ügyeinek atyai elintézésében, a közbékezavarók bűnös törekvéseinek meggátolásában! milly jól esik ezekkel párvonalba tenni, ezekhez hasonlóknak képzelni a magyar középosztály tagjait, a volt nagy tekintélyű táblabirákat! — s ez valóban igen kedves és lélekelemelő kép, egészen más valami, mint a rongyos franczia békebiró arczképe, ki nem egyéb, mint igen rosztul fizetett, s többnyire tudatlan és nem éppen biztos jellemű kormányhivatalnok, s bagatellügyekben silányúl bíraskodó rendes biró, ki csak annyiban viseli a békebiró nevet, mert feladásai közé tartozik a békeltetés megkísértése is, ha a perlekedőnek kedve tartja színe elébe járulni, és nem inkább azon néhány frankot fizetni le, mellyet a bé-

kebiróság elmellőzéseért fizet az, ki ezen kísérlettel vesződni nem akar. —

De ezen vérmes remények- s kedves ábrándokban, a nagy többséggel együtt, legalább illy nagy kiterjedésben, nem tudott osztózni az indítvány felett véleményt adó jogtudós, ki bár a békebirósági intézmény behozatalát szinte üdvösnek ismerte el, de a fennforgó tényleges hazai viszonyoknál fogva nem várhatta, hogy az országban mindenütt s kellő számmal találkozzanak képes és jóakaratú férfiak, kik illy terjedelmű békebirói teendőkre ingyen vállalkozzanak, s így méltán tartott attól, hogy az indítvány valósulása hazánkban legyőzhetlen gyakorlati akadályokba fog ütközni. És valóban aggodva kérjük magunktól: vannak e itt olly független, vagyonos, elegendő idővel rendelkező, s egyszersmind képes és művelt férfiak, kik a fentebb említett nagy terjedelmű békebirói hatáskör betöltésére alkalmazhatók lennének? valjon azok, kik független állással s jelentékenyebb vagyonnal birva, idejükkal szabadon rendelkezhetnének, fognának e vállalkozni, nyugalmaik s élvezeteik feláldozásával, e terhes teendőkre, s ha élne is bennök e jóakarát, birnának e a kellő képességgel? — azok pedig, kiket mérsékelt vagyon mellett az élet gondjai, a kenyérkereset munkái foglalnak el, a legjobb akarat mellett is, vállalkozhatnának e arra, hogy idejük nagy részét, melly nekik tőkéjük, a közügyek díjtalan szolgáltatára fordítsák, becsület- s tekintélyért, melly végre is bármelly szép jutalom a nemesebb kebelnek, a család szükségait nem fedezi, s rossz szokásaink szerint, nem is éppen olly biztos következménye a közszolgálatra szentelt fáradalmaiknak, mellyeket gyakrabban az irigység s rágalom sárral dobálása követ, érdemlett polgári koszorú helyett! — A véleményező azonban, bár eféle aggodalmait határozottan kifejezte, a békebirósági intézménynek ezen angol szellemű felfogását részben szinte magaévá tévén, az indítványt csak a békebiróság hatáskörére nézve módosította, a mennyiben ezt csupán a törvénykezési ügyekre és ezek közt is csupán a 300 frt értéket meg nem haladó tárgyú, sommás eljárás alá tartozó magánjogi ügyekben, és itt csupán az illető felek kérelmére, s büntetőjogi olly ügyekben megkísérendő egyezte-

tésre, kívánta kiterjeszteni hol a büntető eljárás nem hivatalból, hanem csak a sértett fél kérelmére indítható meg; különösen pedig a becsületsértési ügyekre olly módon, hogy a békebiróság bizonyítványa nélkül, miszerint az egyesség megkísértetett, a rendes bíróhoz járulni ne lehessen. Tagadhatlan azonban, hogy ugyanazon nehézségek, bár kisebb mértékben, illy formulázás mellett is fennállanak, s az illy megszorítottabb hatáskör betöltésére se lehetne egy könnyen nálunk egyszerűtő s egyszersmind képesített ingyen önkénteseket elegendő számmal találni.

Ezen meggyőződés vezette az előadó *Zlinszky Imre* kir. táblabíró is (kinek velős cikkeivel a jogtudományi szaklapok hasábjain gyakran találkozunk) midőn a békebírói intézmény szükségességét elvileg elismerve, azt egészen más alapon s alakban indítványozta életbe léptetni, t. i. hogy a békebírák 6—800 frtig terjedő fizetéssel láttassanak el, s mint rendes fizetéssel ellátott hivatalnokok megyénkint, 8—10000 lélekszám után egyet-egyet számítva, ugyanazon lakosok által választassanak, kik az országgyűlési képviselők választására feljogosítvák, s feladatuk legyen a felek kibékítését a perek megkezdése előtt mindenkor megkísérteni, s így a pereket megelőzni, és a rendes bíróságok teendőit kevesbiteni de egyszersmind csekélyebb jelentőségű ügyekben bíraskodni is. Ez tehát a francia rendszer, mellytől azonban lényegesen megkülönbözteti az itt fő-vezérelvül kitűzött, maga a nép által gyakorlandé szabad választás, minthogy a békebíróban legfőbb kívántság a nép bizalmát birai, mellynek kifejezése: a megválasztatás. A másik rendszertől pedig, melly a békebiróságból csupán becsülettel és hazafui öntudattal díjazott, tiszteletbeli hivatalt csinál, a hivatalos fizetés különbözteti meg. — Ez utóbbi tekintetben, szerinte, nem lehet attól félni, hogy az államnak különben is megviselt és korlátolt pénztárára elbírhatlan teher fogva ezáltal nehezedni, mert az, a mibe a békebírák kerülnének, az ezeknek békéltető s permegelőző működése által tetemesen megkevesbitett rendes bírói teendők folytán, más oldalról megtakaríttatnék; — de attól sem kellene tartani, hogy vidéki helyeken a csekélynek látszó, azonban viszonyaink közt még sem megvetendő,

mérsékelt fizetésért becsületes és képes egyének elegendő száma ne találkoznék a békéltetés és könnyebb s egyszerűbb bíráskodás munkájára. —

A jogászggyűlés szakosztálya, a mennyire át volt hatva a békebírói intézmény egy vagy más alakbani felállítása szükségességének érzetétől, épp annyira telve volt aggodalmakkal a kivihetőség szempontjából. Voltak kik időelőttinek, s ez idő szerint kivihetlennek, s ismét mások, kik nem csak kivihetlennek, de viszonyaink közt czél és okszerűtlennek is mondták a külön békebírótságot. Sem egyik, sem másik alakzat nem találtatott megnyugtatónak, s végre is csak az lett a szakosztályi viták eredménye, hogy Környey indítványának általános része, hogy t. i. a jogászggyűlés „a békebírótság intézményét, törvénykezési és közbiztonsági ügyekre vonatkozó hatáskörrel, szükségesnek tartja“ elfogadtatott ugyan — azonban a szakosztály a felett, a mi a kérdés megoldandó csomóját képezi, hogy t. i. a békebírótság az angol vagy a francia rendszer mintájára szerveztessék e, tiszteletbeli önkéntes vállalalat, vagy fizetéses hivatal legyen e, s annak hatásköre csupán törvénykezési ügyekre, és e téren ismét csak az egyeztetésre, vagy egyszersmind bíráskodásra is, s ez utóbbi esetben minő ügyekre terjedjen ki, semmit sem nyilatkoztatott; mire ismét csak a már annyiszor ismételt refrain kell hangoztatnom, hogy illy meddő általánosságok nem sokat érnek, s a megnyugvás ismét csak annak tudatában rejlik, hogy ezen gyűlések legnagyobb s valódi haszna nem annyira a hozott határozatokban van, mellyeket a tudomány kérdéseiben úgy sem csálhatatlan többség hoz, hanem a vitatkozások közt kifejlő termékeny eszmeeserében, mellynek során a szőnyegre került tárgy minden oldalról felvilágosittatik, s felbonczoltatik, (feltéve, hogy ez csakugyan megtörténik) s a többség és kevesebbség érvei a nyilvánosság fóruma, a nagy közvélemény s a kormány és a törvényhozó test elé kerülnek, melly olykor épen nem a határozatalkotó többségnek, hanem a kisebbségben maradt résznek ad igazat, s utóbbinak nézetét emeli érvényre. —

A teljes ülésben megújultak az érdekes viták, mellyekben *Zlinszky Imre* előadó a maga fenntebbi indítványát, az

ékesszóló s tudós *Szilágyi Dezső* képviselő s igazságügyi tanácsos pedig az angol rendszert, az önkormányzati tevékenység szempontját, védelmezte, míg *Pulszky Ágost*, társai-val, az egész indítványozott institutiót, mint nálunk czélszerűtlent s kivihetlent, mellőztetni kívánta, — s mellyek után az elfáradt gyűlés, bár csak négy szavazatnyi többséggel (57—52 ellen) napi rendre tért, azaz : az indítvány iránt semmit se határozott, miután azt olly alakban, mint előkerült, magáévá tenni nem akarta. A békebirósági intézmény fontos kérdései feletti határozás tehát, melly az országgyűlésen is hasonló sorsban részesült, a jogászgyűlésen ezúttal mellőztett. Reményleni akarjuk, hogy az, újabb megfontolás után, s újabb és kielégítő szerkezetben, ismét szőnyegre kerül, mert olly égető szükség, mellyről, egyéb orvosszerek során, szinte gondoskodnunk kell, ha perek tengerébe fúladni nem akarunk.

Külön s önálló békebiróságok felállítását, és pedig az apró ügyekben gyakorlandó birói hatósággal is felruházva, egyáltalában mellőzhetlenek fogjuk találni, ha meggondoljuk, hogy a nélkül az igazságszolgáltatás, legalsóbb s legtöbb emberre kiterjedő rétegében, sem olcsó sem gyors nem lehet. A rendes bíróság helyén, vagy ahoz igen közel, nem mindenki lakhatik, s azokra nézve, kik távolb laknak, apróbb peres ügyeik rendbehozása lehetetlenné válik az azzal járó nagy idővesztéséért; inkább lemond a jámbor meggyőződése szerinti jogáról, mintsem a távollakó rendes bírósághoz járulva, drága idejét s pénzét vesztégesse csekély eredmény miatt. Továbbá, a rendes bíróság előtti eljárás alakiságokkal van összekötve, mellyek többé kevesebbé költségesek is; ott közbenjárók, ügyvédek kellenek, mi az igazságszolgáltatást drágáva teszi. A rendes bíró előtti eljárás tehát sem elég gyors, sem elég olcsó nem lehet, ha csak minden faluban rendes törvénytudó bíróságot nem állitunk fel, a mi ismét pénzügyi tekintet miatt lehetetlen. — A rendes bíró, végre, nem is alkalmas a pereket megelőző egyeztetések sikeresítésére; ő, a ki nem bizalmi férfiú, a ki a törvényszék helyén kívül nem igen érintkezik a felekkel s nem ismeri azok viszonyait, a ki egyéb teendői miatt nem is szánhat az egyeztetési kísérletekre elég időt, s a kinek feladatával, — minthogy ő egész szigorral a

törvény szírint tartozik ítélni — rosszúl is fér össze az egyeztői szerep : — sohasem járhat el ezen nemes munkában olly sikeresen, mint a különösen és főképpen e czéllal foglalatostkodó, minden figyelmét, erejét s buzgalmát arra öszpontosító békebiró. Azon intézkedés tehát, melly szerint e tisztet rendes birák gyakorolják, — mire nálunk is utasítva vannak a sommás, de nem az írásbeli eljárásnál, s miként ezt Németországban többnyire találjuk, aránylag csak csekély eredményekre vezethet, s a külön békebiróságnak igen silány pótléka. —

S ha a rendes bíró békéltetői szerepe a valódi, külön békebiróságnak illy rossz helyettesítője : igen csalogódnak azok is, kik a méltán rossz hirben levő községi bíráskodás útján gondolják e czélt elérni. Polgári törvénykezési rendtartásunk, mellynek készítői távol tartották magokat minden gyökere-sebb reformtól, a községi bíráskodásban akartak némi pótléket állítani a békebiróság helyett; czikória-pótkává az illatos mokka helyébe. — Békebiróság, valódi telivér békebiróság kell nekünk, mellynek egyedüli, vagy legalább fő czélja legyen a kiegyeztetés, melly az ugyanerre megbízott rendes bírónál csak mellékes teendő lehet; a közbizalom embereiből álló, ingyen s gyorsan működő, minden perczben megtalálható, minden cifra és költséges alakíságot nélkülöző, a vidék népét alaposan ismerő, nem magasra vont bírói szemöldökkel, hanem jó akaratú tanácsadóként fellépő, egyszerű és természetes de egyszersmind képes és alkalmazatos békebiróság, mellyhez könnyen hozzá juthasson, mellyet örömetst megkeressen a nép, melly a pereket megelőző egyeztetést tekintvén főteendőjének, elegendő időt s figyelmet fordíthasson a részletes, lelkiismeretes kihallgatásra, kitanításra, rábeszélésre, pszichologiai alapú működésre, s a melly által létrehozott egyességek végrehajthatók legyenek, mint a bírói ítéletek, de semmibe se kerüljenek. Ezen tulajdonok egy része meg van ugyan a községi bíróságban, de más, és leglényegesebb része hiányzik.

És ha valahol, bizonyosan nálunk, s különösen a magyar fajnál szükséges, perlekedő hajlamunk, de ismét a velünk bántni tudó embernek ingünket is oda adó természete-

tünk mellett, az előleges egyeztetés megkísértése, mielőtt a felek, a per folyamában, orvosolhatlan fokig el nem keseredtek egymás iránt, s rongáló költekezésbe nem merültek; ha valahol, itt szükséges, hogy ne csak alkalom s kedv nyujtás-sék az egyenkedésre azoknak, kik egyezkedni ohajtanak, hanem maga az állam ösztönözze polgárait, közgei segélyével, a békére, azon előnyök által, melyeket biztosít a jó akaratnak; sőt bizonyos esetekben kényszerítőleg is hasson a perlekedőkre, a mennyiben, legalább bizonyos fajú pereket, ne engedjen rendes bíró elébe vinni, mielőtt az egyesség meg nem kísértetett. Meg vagyok győződve, hogy a nép bizalmát magának megnyerni tudó békebíró, éppen nálunk, igen nagy sikerrel működhetik, s üdvös működése által a perek számát nagy mérvben kevesbitheti, s idővel ez intézmény a fajunknál kórállapottá fajult perlekedési viszketeg csökkentésére is hatással lehet. —

Megvallom azt is, hogy noha átlátom a fenntebb felhozott aggodalmak fontosságát, nagyon szerelmes vagyok a békebírátság felállításának azon módozatába, melyet az angol institutiók baráti javasolnak, a mi alatt nem azt értem, hogy a békebírák hatásköre nálunk is mind azon teendőkre kiterjedjen, melyekre az a britt birodalomban, ennek ősi törvényei és szokásai szerint, az önkormányzat szellemében, kiterjed, hanem csupán azt, hogy a békebírátság ne legyen fizetéses kormányhivatal, hanem arra szabadon vállalkozó, független, vagyonos, közbizalomra méltó férfiak által gyakoroltassék, kik azomban a felvállalt teendőkre, képességek felőli kellő meggyőződés után, a kormány által hatalmaztassanak fel, s kik közül az ügyes bajos felek, bizalmuk sugallata szerint, szabadon választhassák ki azon egyént, kire ügyöket bizni ohajtják. Nem lehet mellőzni a szükséges ellenőrzést, hogy a vállalkozó békebírák, a vagyonosságon, függetlenségen s pusztá jó akaraton kívül, kellő képességgel is birjanak; ezért kell, hogy az önként ajánlkozók a kormány által erősítettessenek meg; a bizalom tekintetéből pedig, melly nélkül sikerrel nem működhetnének, nem kellene s polgárok azon jogát korlátozni, hogy a felhatalmazott nagyobb számú egyének tiszteletre méltó koszorújából éppen s egyenesen azt vá-

laszthassák ügyeikben közbejáróul, s hoz járulhassanak egyeztetés megkísérlése végett, a ki iránt, személyes ismeretség, vagy jó hirneve után különös bizalmat éreznek. Tartunk tőle, hogy nem lesznek elegendő számú képes és munkás önként vállalkozók; de miért ne tennénk illy kísérletet? — ha ez nem sikerül, ha igazuk van azoknak, kik fajunk önkormányzati életrevalóságától keveset várnak, kik azt hiszik, hogy korunk anyagisége végképp kioltotta ama sok százados nem-es táblabírói szellemet, melly ingyen dolgozott a közügyért: ám mindig át lehet térni a másik módosatra, hogy t. i. a békebírák fizetessenek, vagy napi díjakkal láttassanak el, — mi által azután, természetesen, az institutiónak egész szelleme s jellege lényegesen változni fog. —

IV. A törvénykezési szervezethez tartozó *harmadik* fontos és nagy kérdés volt *Szentlélekgy Gyula* kassai ügyvédnek a kassai ügyvédegylet nevében is tett indítványa, az ügyvédség rendezése tárgyában, miszerint: mondja ki a magyar jogászgyűlés, hogy „egy olly ügyvédi rendtartásnak a törvényhozás útján leendő behozatalát, a hazai jogszolgáltatás érdekében halaszthatlanul szükségesnek tartja, melly a szabad ügyvédek elvének alapján, az ügyvédi szakképzettségről kellőleg gondoskodik, s mely a fegyelmi hatalomnak az ügyvédi kar kebeléből választott önálló s csupán a legfőbb törvényszéknek alárendelt közegek általi gyakorlatát, nem különben egy díjszabályzat alkotását, szóval az ügyvédség önkormányzati jogainak s függetlenségének összes követelményeit biztosítsa.“ — Az indítvány a kijelölt előadó *Siegmund Vilmos* ügyvéd, a „Themis“ jogtudományi folyóirat szerkesztője részéről, ki e tárgynak a pesti ügyvédi együletben is előadója volt, melegen ajánlatvén, minden bővebb s behatóbb eszmecsere nélkül, elfogadtatott. — Az ügyvédség rendezése a kormánytól is tanácskozás tárgya, s legközelebbi időben a törvényhozás asztalára kerülendő lévén: helyesen tette a jogászgyűlés, hogy a törvénykezési épület ez oldalról ki egészítésének szükségét szinte kiemelte; s miután éppen e tárgyban a különben elég szerény magyar jogirodalomban s különösen ezen m. akademia kebeléből kiindulva is, már bővebb előmunkálatok léteznek, miután a főtörvényszékek s a hazai

ügyvédegyletek, valamint a szaklapok is ugyanaz iránt bővebben nyilatkoztak s a kormányi javaslatot beható bírálat alá vették: a jogászgylési tárgyalás felöltő soványsága nem ártathott az ügy is már eléggé ismert ügynek, miután az alapúl vett elvek csakugyan egésségeknek mondhatók, t. i. hogy míg egy részről az ügyvédség szigorú feltételekhez, a kellőleg bizonyított jellemépség s szakképzettség garantiáihoz legyen kötve, más részről a már belépettek részére olly szabadság, függetlenség s önállóság biztosittassék a jól rendezett önkvrmányzat, szabad szerződés, a chablonszerű munkákra nézve pedig határozott díjszabályzat által, melly azt idővel az angol barristerek s francziai avocatok tisztelt s tekintélyes magasságára emelje.

Nekem, tisztelt szakosztály! csak a legőszintébb örömet lehet éreznem a felett, hogy azon eszmék, mellyek védelmére nekem volt szerencsém ezelőtt évtizedekkel, a legmelegebb ifjúi buzgalommal, irodalmunkban majdnem először, fellépni, s miután az akademia maga is méltónak tartotta az ügyvédi reform kérdését törvénytudományi osztálya részéről pályázás és díjazás tárgyául tüzni ki, ezen jutalmat „Ügyvédreform“ című pályamunkámmal elnyerni, — most, midőn az én szerény törekvéseimet az újabb nemzedék már elfelejtette — általános érvényre jutottak, s közel állanak a megvalósuláshoz; — s a tisztelt akademia, melly, mint említém, a törvénykezési reform e fontos ágát szintén figyelmére méltatta egykor, s az e körüli eszmék tisztázásához maga részéről is lényegesen járult ösztönzése által, méltán osztozhatik azon örömben, hogy a kezdeményezés, mellynek előbb vite-lére ő is áldozott, végre, évtizedek után, érett gyümölcs lett már s belép az életbe. — Fenntartom magamnak az ügyvédreform kérdését, a kormányi törvényjavaslat, s a bíróságok és ügyvédi egyletek véleményeinek tekintetbe vételével, legközelebb e helyütt bővebben ismertetni.

V. Egyike a legérdekesb s nálunk éppen most legkorszerűbb kérdéseknek, mellyek az első jogászgylés szellemi étlapján felsoroltattak, a nyilvánosság, szóbeliség s közvetlenség behozatala törvénykezésünkben; nap és szabad lég a sötét barlangban, éltető sugár s tenyésztő meleg eső a száraz, rideg pusz-

taságban! élet és ruganyosság a halálos dermedtségben! mosolygó, lelkes kép az acták poros papírváza mellett! — Elégé ismert, s úgy irodalmunkban, mint országgyűlési, megye is ügyvédegyleti tanácskozásainkban, és itt az akademiában is több ízben jobban, szebben s kimerítőbben tárgyalt kérdés, mint a hogy előadatott s tárgyalatott a jogászygyűlésen. Nem volna kívánatos, hogy ezen indítvány, miként az a jogászygyűlés elébe került, idegen nyelvekre lefordittatván, a magyar jogtudomány mai állását jellemző adatként szerepeljen Európa előtt; mert az indítvány, miként az formuláztatott, azt bizonyítja, hogy az indítványozó, dicséretre méltó jó akarata mellett, a szóbeliség rendszerét s alapelveit nem eléggé ismeri. A kifejezéseiben foglalt állítások ugyanis — a mi egyéb-iránt talán csak a rögtönzött s eléggé meg nem gondolt szerkezet hibája — szemközt ellenkeznek a szóbeliség alapelveivel, s lényegével, miként az európa szerte el van fogadva, miszerint t. i. a szóbeliség rendszerében a birói határozat alapját mindenkor csak a szóbeli tárgyalás adja, még akkor is, ha az, az iratokban feljegyzett előadásoktól eltér; az írásbeli feljegyzések pedig csupán, részint a szóbeli tárgyalás előkészítésére, részint a megállapodások constatalására, mintegy leszegezésére szolgálnak, de az ítélethozatalnál döntő súllyal soha nem birnak. Az indítványozó, ezen alapelvvel egyenes ellentétben, elég vigyázatlan volt így nyilatkozni indítványának kifejtésében: „a fő mozzanatoknak írásbani letétele egyik nélkülözhetlen kelléke az eljárásnak, csak hogy *nem csupán* az írásban felvettek és letettek, azaz: nem csak az „quod in actis“ hanem az *is*, a mi a felek avagy képviselőikeli közvetlen és szóbeli érintkezés által vált a bíróság meggyőződésévé, képezze úgy a tárgyalás, mint a birói határozat együttes és összes tárgyát.“ — Ugyanezen hamis tant ismételve is vallja és terjeszti az indítvány, midőn másutt megint azt mondja: hogy „az írásbeli szükséges feljegyzésekre, mint alapra fektettétvén az eljárás, teljes és valódi kiegészítést a közvetlen előadás által fogja nyerni“ és ismét másutt, hogy „a szóbeliséghez szükséges, hogy minden a birói határozathozatalhoz megkívántató fontos tény, körülmény és adat ne csak írásban megemlítsék p. o. jegyzőkönyvileg,

hanem az illető érdekeltek által *tettleg* (!) avagy szóval is előterjesztessék.“ Ezen egész stylizálás, az abban mindenütt előforduló „is“ világosan oda mutat, hogy indítványozó nem a szóbeli eljárást tartotta (reméllem, azolta jobbra taníttott), a bírói határozat kizárólagos alapjának, sőt nem is a főbb tényezőnek. — Másik a tárgy nem helyes felfogását bizonyító állítása volt indítványa kifejtésében az, miszerint indítványozó akkor, midőn a szóbeliség rendszerének a polgári törvénykezésben leendő behozatala szükségéről beszél, kiváló fontosságot tulajdonít azon szempontnak, hogy a bíró a perlekedő *felek* saját személyét láthatja, azok arczkifejezését, mozdulatait szemlélheti, miáltal az anyagi valóság s igazság kipuhatolása nagyban elősegittetik; holott ezen, fontosnak inkább csak a bűnügyeknél tartható körülmény a polgári ügyeknél, hol a felek személyesen nem is tartoznak, és nem is szoktak megjelenni, hanem rendszerint megbízottak által képviseltetik magokat s ezt a dolog természete szerint és saját érdekükben nem is igen mellőzhetik, s hol a bíró, mint a véleményező tag igen helyesen mondá, habár kérdéseket szabadon intézhet, s tágabb körrel bír a tényállás kitisztázásában, de inquisitorrá még sem váltatik s a felek elismeréseit és bizonyítékait, bárminő arczkifejezés és testmozdulatok kíséretében adassanak is elő, csakugyan tekintetbe venni köteles, s polgári bíró létére mindig csak alaki igazságot szolgáltatthat, — fontossága legnagyobb részét elveszti. Nem akarom, ezen nagy tévedések mellett, mellyek maga a dolog lényegére nézve tűntek fel, a styl tökéletlenségét bővebben kiemelni, miután e tekintetben nem csak ezen, hanem egyéb indítványokra nézve is már előbb elmondtam észrevételemet. — Illy lényeges, és ismét stylusbeli hibák szolgáljanak jövőre figyelmeztetésül, hogy a ki az országos jogászgyűlés s így az egész ország színe előtt indítványokkal akar fellépni, s pedig a legfontosabb életkérdésekben, kellőleg fontolja meg, a mit ír és mond.

Miután azonban az indítvány e gyarlóságait az a felett véleményt mondó tagtárs, — a nyilvános és szóbeli polgári peres eljárás elveiről még 1866-ik évben kiadott jeles munkája, valamint számos egyéb alapos dolgozata által ismert nevű

Halmosy Endre minist. tanácsos s képviselő kellően kiemelte s helyre igazította : csak örülni lehetett annak, hogy az első magyar jogászgyűlés legelső teendői közé sorozta ezen első rendű s legfőbb fontosságú kérdésben, mely nálunk éppen napi renden van, kinyilatkoztatni, hogy „a törvénykezés terén a szóbeli és nyilvános eljárás mielőbbi behozatalát szükségesnek tartja“ — noha éppen e tárgynál háromszorozva kell ismételnem hangoztatását azon már többször kifejezett meggyőződésemmek, hogy az illy általános kinyilatkoztatásoknak, melyekre sokan a jogászgyűlés feladását szorítani szeretnék, semmi gyakorlati értékük sincs, főleg ha a határozathozást megelőző eszmecsere s tanácskozás is olly sovány, mint ez alkalommal e nagy tárgyban volt. Hogy a nyilvánosság azon éltető nap, melynek sugaraiban minden jó él és tenyészik, s a sötétség minden madara és férgé kipusztúl, hogy a szóbeliség s közvetlenség rendszere az írásbeliség felett végtelen előnyökkel bír, s hogy ezen egyedül üdvös, egyedül életerős rendszernek behozatala törvénykezésünkbe, a mennyiben az a meglevő tényezőkkel s az adott viszonyok közt lehetséges, mindenek felett ohajtandó : ezen hit már jóformán megérett s majdnem általánossá lett hazánkban ; mellette nyilatkoztak az ügyvédi egyletek, kevés kivétellel az összes jogi irodalom ; ezen elv nyomán készült (jól vagy rosszúl e ? azt ezúttal vizsgálni nem akarom, miután a kérdésre vissza akarok térni) a legújabb törvényjavaslat az igazságügyministerium codificáló osztályában. Nem az elv maga, hanem a „mikor s miként“ kérdése az, a mi e soknyelvű, e bőbeszédű, e perlekedési viselkedben szenvedő országban érdeket gerjeszt ; — az aggályok eloszlatása, melyek e rendszer ellenében nálunk, viszonyaink közt felmerülnek, melyek olly kitünő jogász s codificatornak is, mint Horvát Lajos, kebelét eltöltik, melyektől a logikája erejéről s legtisztább jóakarataról egyaránt tisztelve ismert jelen igazságügyminister s a Curia bíráinak nagy része sem ment, miként amaz ezt a képviselőházban interpellatio folytán tett nyilatkozatában kijelenté, ezek pedig minden alkalommal hirdetik ; s melyeknek a múlt év folytán Széher Mihály, e nagy tapasztalású, higgadt ítélletű, köztekintélyben álló jurista adott a Pesti Napló lapjain

élénk kifejezést, — ez aggályok eloszlátása a nagy feladat, melynek megoldása nélkül hiába hirdetjük az egyszerű szent ígét: „szóbeliség s közvetlenség rendszere! jöjjön el a te országod!” — E rendszer nagy becsét, óriási előnyeit, elvben s elméletben, — mint említém — csak igen kevesen tagadják már; s valóban, az élő szó életerős melegét szemközt állítva a türelmes papiros halvány hazudságaival; a közvetlen előadás s kikérdezés igazságderítő hatalmát, a felek képviselőivel s tanuival közvetlenül érintkező bírót, hasonlítva a száraz, életlő referárával, a silány perkivonatokkal: ki ne látná át amannak előnyeit, s emennek nyomorúságát? — A jogászgyűlésnek tehát, ha e nehéz tárgyba bele harapott, s azíránt nyilatkozni szükségesnek tartotta, feladata lett volna közelebbről kifejteni, hogy ezen egyedül üdvös és életerős rendszert hazai viszonyaink közt is, noha rendszeres codex-szel még nem dicsekedhetünk, az igazságszolgáltatás minden veszélyeztetése nélkül, ősi szokásainkkal egybehangzólag, s az 1836: 20, 1840: 11, 1868: 54 törvényczikkekben megkezdett út szükségképpí következményeként, már most is életbe lehet léptetni, — természetesen, azon tényezők együttes felállítása mellett, mellyek azt támogatják, s mellynek azonnali életbe léptetése különös nehézségekbe nem ütközik s így azonnal kivihető, de semmi esetre sem várva el azon valószínűleg még nem éppen holnap beköszöntő időt, midőn készrendszeres kódexeink lesznek, — s nem tekiutve e reformot az épület betetőzésének, hanem inkább alapnak, mellyre az épület többi részei rakassanak, mellyhez azok idomítassanak, s erőteljes elhatározással, bátor lélekkel kitörve azon circulus vitiosus békőiből, miszerint: azért nem lehet a szóbeli eljárást életbe léptetni, mert nincsenek az ezen rendszer által nagyobb mérvben igényelt jó bíráink s ügyvédeink, s az ezen rendszer ohajtott sikerét biztosító szokásaink s hajlamaink, s ismét, megfordítva: azért nincsenek kitünőbb bíráink s ügyvédeink, mert nem létezik iskola, a nyilvánosság és szóbeliség nagy iskolája, melly ilyeneket képezzen, s a rossz hajlamokat és szokásokat lassankint megszüntesse.

Nem lévén idő e nagy kérdést ez alkalommal bővebben szellőztetnem: szinte fenntartom magamnak, arra, a t osz-

tály engedelmével, majdan egy külön órát szentelni, addig is kijelentve, hogy : a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszerének, ezen minden szabad nép, s természetes józan eszéből rosz szokások által ki nem forgatott, vagy ahoz szomorú tapasztalásai után ismét visszatért minden nép által elfogadott s meleg ragaszkodással szeretett rendszernek feltétlen hive vagyok, de hangsúlyozva egyszersmind azon meggyőződésemet, hogy ha a nyilvános szóbeli eljárás életbe léptetését, mint az anyagi igazság felderítésének legjobb módját, s az egyedül gyökeres igazságszolgáltatási javítást, komolyan óhajtjuk, s azon tagadhatlan nehézségeket, melyekkel annak behozatala nálunk együtt jár, útjából elhárítani akarjuk : mind azon eszközöket alkalmaznunk kell egyidejű gondoskodással, melyek által a perek száma s anyaga kevesbedjék, s a szóbeliség elleneinek azon aggodalma, hogy e rendszer alkalmazása mellett az elintézetlen ügyek roppant tömegre fognak szaporodni bőbeszédű hajlamaink s az ezekkel együtt járó nagy időpazarlás miatt, legalább részben eloszlattassék. A ki tehát nálunk őszinte barátja a szóbeliség rendszerének, kell hogy barátja legyen a közjegyzői s békebirói intézménynek, s a világos és határozott törvényeknek is, melyek a perek kevesbedésének leghatályosb tényezői, kell, hogy barátja legyen az ügyvédség rendezésének s ezzel együtt járó emelése-s nemesítésének. Mindezen intézkedések harmoniája s összehatása, kétségkívül lényeges feltétele a szóbeli eljárás ohajtott sikerének. — A szóbeliség behozásának főakadálya, mely azt az ideigl. polgári törvénykezési rendtartás létrejötté idején lehetetlennek mutatta, a még akkor nem létezett rendszeres birói szervezet hiánya volt; azolta a birói hatalom gyakorlásáról s a birói felelősségről szóló törvény, a bíraskodásnak a közigazgatástól elkülönzése, a birói függetlenség s birói képesség törvényes biztosítékainak felállítása, s az első folyamodású bíróságok végbement szervezése által ezen legfőbb nehézség meg van már szüntetve; a közjegyzőség s ügyvédség rendezése küszöb előtt állanak; jó bírák s jó ügyvédek nevelésének egyébiránt legjobb eszköze épen maga a nyilvánosság és szóbeliség, mely a jog bajnokait szellemük összes erejének kifejtésére vezeti, a silány ra-

bulistikát, a tények eltagadását s elferdítését, a közszemérem aegise alatt, lehetlenné teszi, s a visszaélőket, sőt a hivatásuknak megfelelni nem képes gyarlókat is a térről kétség kívül leszorítja. — A mi továbbá a hazai nyelvbábelből meritett aggodalmat illeti, ez nem kevésbbé áll fenn az írásbeliség rendszere mellett, s czélszerű törvény által füláncját veszti. Az amerikai szabad államok ezen nehézség miatt bizonynyal nem mondanának le a nyilvános szóbeli törvénykezés áldásairól. — Azt végre, hogy codificált, világos, határozott törvényeink mai napig sincsenek, sohasem tartottam elegendő oknak a szóbeliség azonnali életbe léptetése ellenében, mert bíránk eddig is ítélték ugyanazon hiányos törvények szerint, mellyek alapján a szóbeliség rendszerében egyelőre ítélni fognának; azokat tehát ismerniök kellett eddig is, mint kelleni fog ezentúl, sőt a szóbeliség s nyilvánosság ellenőrző s lelkesítő hatása legjobb sarkantyú lesz bíránkra nézve is a létező törvények lelkiismeretes tanulmányozására, összes szellemi erejük megfeszítésére; sőt kényszeríteni fogja erre azokat is, kik most a henyeség párnáin szunyadoznak; s mert rendszeres codexe Angliának sincsen, a szóbeliség behozatalát megelőzve Franciaországnak s több más államnak se volt, mégis ott a szóbeliség s közvetlenség rendszere él és uralkodik, s a nemzetnek oly kincsét képezi, melytől megválni semmi áron sem akarna, valamint ahoz Németországnak a francia eljárás szerinti törvénykezéssel boldogított rajnai részei, bár elég alkalmuk lett volna, ha akarják, tőle menekülni, tett tapasztalásaik után a leghivebb szeretet melegével ragaszkodnak, sőt a melynek már a kancsukával kormányzó hideg északi hatalom is, felol vadva meghódolt. És ezen általános ragaszkodás a szóbeliség rendszeréhez mindazon népeknél, mellyek annak jótéteményeit megkóstolták, a legfényesebb ajánló levél e rendszer számára.

Mindezeknél fogva engemet az említett aggodalmak nem bántanak, s reményteljes szívvél nézek a nyilvános és szóbeli eljárás vidám, életerős, napsugárral környezett képe elébe, mellyel a legközelebbi jövőndő biztat. Csak egy bátor (éppen nem vakmerő) férfi kell az ügyek élére, a ki szembe

szálljon a nehézségekkel, s a mély meggyőződés melegével győzze le azokat.

VI. A bírói szervezet s polgári törvénykezési eljárás körébe tartozó indítvány volt még a második jogászyűlésen Dr. Weisz Lajos temesvári ügyvédé, az egyes bíróságok illetőége tárgyában. Kivánta kimondatni, hogy a jó igazságszolgáltatás egyedül társas bíróságok által érhető el; az egyes bíróságok pedig csupán, mint czélszerűség tekintetéből türt kivételes bíróságok tekintessenek, s ezek hatásköre lehetőleg szűkre szabassék.

A véleményadó Hodossy Imre országgyűlési képviselő nem tartotta ezt a tudományban ekkorig eldöntött kérdésnek, sőt, Szilágyi Virgillel együtt, jó anyagi s alaki törvények mellett, előnyt adott az egyes bírónak, ki épp oly helyesen s alaposan, s minden esetre gyorsabban s olcsóbban szolgáltat hat igazságot, s ki mellett a személyes felelősség garantiája szól, a melly, társas bíróságoknál, hol egyik bíró a másikkal takarózhatik s mintegy annak háta mögé búvhat, egyáltalán lehetetlen. Indítványozva tehát, hogy miután a felállított tételnek megállapított s kétségtelen tudományos bece nincsen, — miután a társas bíróság rendszere nem egyáltalában, s nem elvileg, hanem csak a jó igazságszolgáltatás egyéb kellekeinek hiányában, bizonyos körülmények közt, mint szükséges rossz fogadható el, s főleg, miután nálunk ez idő szerint a bírói szervezet különben is az indítványozó elvével öszhangzólag van felállítva : az indítvány, mint sem kétségtelen becsű, sem nem időszerű, egészen elmellőztessék. — S indítványozó csakhogyan hiában védelmezte s ajánlotta a gyűlésnek, Zlinszky Imre előadó által támogatva, szőnyegre nem a kellő időben hozott nézetét; most, midőn a kérdést már a törvényhozás is egyelőre eldöntötte, senki sem akart azzal időt tölteni; s véleményem szerint is az érdekes kérdés megvitatásának az első jogászyűlésen lett volna jobb helye s ideje, midőn még nem volt eldöntve a fontos kérdés : hogy az új bírói szervezet főképpen a társas- vagy az egyes bíróságok rendszerére alaptassék e, s hogy ez utóbbinak illetősége mennyire terjesztessék ? — s midőn e tárgyban a szorongatott igazságügyi miniszernek támogatásra lett volna szüksége. Idő közben e kérdés

iránt az összes főtörvényszékek s ügyvédegyletek nyilatkoztak. Milly illő lett volna a magyar jogászgyűléshez az igazságszolgáltatásnak ezen egyik életkérdése felett *annak idejében* mondani szabad és emelkedett szellemű véleményt, — mennyivel időszerűbb lett volna ez, mint p. o. a törvénytelen gyermekek sorsával vesződni. — Napi renden volt a törvényszékek kerületeinek beosztása s a székhelyek kérdése. Milly időszerű lett volna az együttlevő jogászgyűlésnek erőlyesen hangoztatni, hogy a törvényszéki területek felosztása ne a hagyományos, elavult alapra, a megyék egyenetlen határaitra fektetve, hanem a forgalmi szükségnek, a nép kényelmének, a gyors s olcsó igazságszolgáltatás igényeinek megfelelőleg eszközöltessék, s miután a történeti alapot egész teljességében fenntartani (p. o. minden kis rottenboroughnak saját törvényszékét meghagyni) úgy sem lehet, a megyei particularismus önző vágyaira, fontosb érdekekkel szemközt, figyelem ne fordítassék. Ideje lett volna tiltakozni az ellen, a mi azolta megtörtént dologgá vált, hogy a törvényszékek beosztásánál, csupán Erdélyt kivéve, hol a képtelenség óriási arányokban mutatkozott, minden elfogadható ok nélkül, — ha csak a financiális szempont nem volt irányadó, mellynek az igazságszolgáltatás legmagasb érdekei előtt háttérbe kellene szorúlni — majdnem egészen az eddigi, legnagyobb részében még Szt. István korabeli megyei területi felosztás véttetett alapúl, s így p. o. most, még egyik törvényszék területének kiterjedése csak 18—20 négyszeg mérföld, a másiké 110—120, nem kisebb különbségek állván fenn a lélekszámra nézve; s nem egy helyen fordul elő aféle bántó aránytalanság, hogy a törvényszék, sőt a járásbírószék székhelye, egy egész napi járó földre sőt még távolabb is fekszik a terület szélétől, holott a bíróság helyének, a teendők végzésére szükséges időt is bele számítva, legfeljebb egy nap alatt kellene megjárhatónak lenni; némely megye 20 mérföldnyi hosszú, s csak 3—4 mfd. széles, s a törvényszék helye annak legkülsőbb szélén fekszik, s az attól alig egy órányira fekvő községek már más törvényszékhez tartóznak, holott 15—20 mföldnyi távolságra fekvők, mert ugyan azon megye történeti határán belől vannak, az alá soroztattak. Mindezen esetekben

az országos érdek, a gyors és olcsó igazságszolgáltatás tekintette alárendeltetett az önző s előítéletes particularismusnak, a hagyományos megyei fogalmaknak, s legfeljebb azon szűkeklű pénzügyi tekintetnek, mely a törvényszékeket okvetlenül a meglevő jobb s rosszabb épületekbe akarta dugni; mert a Justitia nálunk — mint már többször emlegettem — bár a bélyegek s illetékek jövedelme nem megvetendő összeget hoz a közkonyhára, ekkorig még szegény, didergő, rosztól öltöztetett, mostoha gyermek. — Mindezek már megtörténtek, s a hibákon egyhamar segíteni aligha lehet; hiszem, hogy úgy is megtörténtek volna, ha a jogászgyűlés ellenkező irányban felszállal, de mégis illett volna e testülethez bátor s felvilágosodott szavazatát annak idejében mérlegbe vetni éppen azon oldalra, honnét valamely jogi képtelenség fenyegető torzképe mutatkozott.

VII. A büntető jog terén felmerült, fenntebb felszámolt indítványok között, az első jogászgyűlésen a halál büntetés eltörlésének kérdése, a másodikon pedig az eskütszéki eljárásnak politikai s főbenjáró bűnügyekre nézve leendő életbe léptetése voltak a legnagyobb érdekűek s horde-rejük, a mennyiben mind két indítvány egyszersmind nagyobb-szerű közjogi s politikai fontossággal is bír.

A halálbüntetés eltörlésének sokat vitatott s Beccaria és Filangieri olta egész irodalmat teremtett kérdése felett beszéltek az első jogászgyűlés tagjai, az összes fennforgó tárgyak között, legtöbbet s legélénkebben, itt ott a valódi szónoklat erejével s hevével; mindent elmondva, a mit csak valaha olvastak s tanultak e nagyon kimerített, de nagyszerű érdekességénél fogva örökifjú tárgyról, melyről mind a mellett, hogy egész könyvtárak vannak felőle megírva, s a világ minden törvényhozó testületében, s jogászgyűlésében időnként bőven tárgyalatott, s minden oldalról megvitattatott, mégis p. o. Lucas Károly a francia institut tagja, ezen nemes eszmének legbuzgóbb öreg apostola, annyira új s meglepő szempontokat tudott felállítani Bismark német birodalmi cancel-lárhoz s Van Lilaar hollandi igazságügyministerhez irt, nagybecsű leveleiben, melyeket annak idejében a Jogtudományi Szemlében én is közöltem. A jogászgyűlésen újat nem hal-

lottunk, de hallottunk sok jó és alapos nézetet, egy oldalról állván az eszme lelkesült emberei, más oldalról a magyarországi állapotokat hidegen fontoló, s a halálbüntetés eltörlését, mint magas eszményképet, elvben ugyan elfogadó, de annak kimondását még koránló hazafiak; s meglepő jelenet volt, hogy éppen a lelkesülésre hajlóbb fiatalb nemzedék közül sokan az eltörlés ellen nyilatkoztak. Azonban a gyűlés (bár nem nagy) többsége a halálbüntetés eltörlése mellett nyilatkozván, csakugyan olly határozatot hozott, melly az öreg Lucas Károly arczára a megelégedés mosolyát fogja felidézni, sőt azok is, kik az emberi haladás e nagy vívmányának elfogadását Szent István koronája alatt még koránlották, a halálbüntetést politikai büntetésekre éppen nem, s csupán csak az alávaló indokokból elkövetett gyilkosságra, s ez esetben is csak a lehető legnagyobb biztosítékok (bírák egyhangúsága, teljes bizonyíték s a t.) mellett kívánták alkalmazni, valamint a halálbüntetés végrehajtásának módjára nézve is a humanitás követelményeit szem előtt tartatni. Megvallom, aggódva kísérttem a lapok tudósításait e tanácskozás folyamáról, mert annyira szívemhez van növe nekem is e nemes és keresztyén tan, annyira megvagyok győződve annak helyességéről emberiségi s bölcsészeti, jogi valamint történeti s tapasztalati szempontokból, hogy vigasztalhatlan lettem volna az ellenkező eldöntés felett. — Engert Tivadar pestvárosi ügyész tette az indítványt, hogy „a halál, mint büntetés, az új büntető törvénykönyv alkotása alkalmával, mellőzendő“. — Brode Lipót, e kitünő képességű ügyvéd, tette, mint véleményező, az ellenindítványt, ki addig mig czélszerű börtönrendszer nem léphet nálunk életbe, a halálbüntetés megtartását szükségesnek tartotta. A harmadik szakosztályban három napig tartott az élénk vita; az indítványt Friedmann Bernát, mint választott előadó, s a nevezetesb tagok közül tisztelt akadémiai tagtársunk *Csatskó Imre*, kit e tárgyban már e helyen is hallottunk, — az öreg, de minden szépért s jóért ifjú hévvel lelkesedni tudó *Nagy József* nagyváradi ügyvéd s egykori képviselő; dr. *Dárday Sándor* szerkesztő s még többen melegen pártolták, míg az ifjú *Pulszky Ágoston*, *Várady Mihály* torontáli törvénszéki elnök s ismert jogtudományi czikk-

író a szaklapokban, ki e kérdésben monographiát is tett közzé (Pest, 1871 Kocsi Sándor nyomdájában, 90. l.), *Mátyus Arisztid*, ez ékesszóló ügyvéd s képviselő s a t. az ellenvélemény mellett nyilatkoztak. Megújult az érdekes vita a teljes ülésben is, hol a szakosztályi többség véleményét *Ritóok Zsigmond* nagyváradi ügyvéd, a kisebbségét pedig *Mátyus Arisztid* kitünően képviselték s erős mérkőzés után végre 105 szavazat, 80 ellenében, kimondta a halált a halálbüntetésre, a diadalmos többség zajos éljenei közt.

Az első jogászgyűlésnek ez lévén egyedüli tárgya a büntető jog köréből, a harmadik szakosztály kizárólag ennek megvitatására fordíthatta egész idejét, s valóban e tárgy minden oldalról kimerítőleg lett megvitatva, megerősítéssel azon óhajlás helyességének, hogy „nem kell a gyűléseket egyszerre csoportosan felhalmozott nagy fontosságú tárgyak özönével elárasztani, melyek mindegyike egy maga elegendő volna az egész jogászgyűlés összes idejét s figyelmét és erejét igénybe venni, ha ki akarja kerülni azon vádat, hogy a legfontosb legéletbevágóbb nagy kérdéseket csak felületesen, futólag tárgyalja, s czifrálkodik a ragyogó indítványokkal, valódi haszon s eredmény nélkül. —

Lássuk, röviden megpendítve, az eszméket, melyek nem csupán jogtudományi, hanem egyéb, a jogászgyűlés körébe már nem olly szorosan tartozó, de ezen kérdésnél melőzhetlen, politikai s humanitási szempontokból felhozattak.

Elmondott egy részről, hogy e kérdésnél nem a szívnek, az érzelemnek, az érzelgős philanthropiának, hanem az észnek s államférfiúi belátásnak kell határozni, különösen a jogászgyűlésen, hol érvekkel, nem pedig szép phrasisokkal kell hárcolni; hogy gonosztevők irányában el lenne vesztetve a nemesszívűség; hogy a halálbüntetés eltörlésének vagy további fenntartásának kérdésére nem adható mindenütt egyenlő s általános felelet, hanem annak minden egyes országban a különös viszonyok s előzményekhez képpest kell eldöntetnie, s hogy előbb ezen előzményeket kell előteremteni, — hogy a halálbüntetés eltörlése nem tartozik egyazon szempont alá a botbüntetés eltörlésével, melly tisztán humanisticus és alsóbbrendű kérdés, míg amaz az állami jogbiz-

tonság sokkal nagyobb jelentőségű kérdése, mely jogbiztonság a büntetés legfőbb célja, s ennek pedig legalkalmasb eszköze a büntetéssel fenyegetés s ezáltal elrettentés, és viszsztatartás oly cselekvényektől, melyek a jogbiztonságot veszélyeztetik, s főképp a halálbüntetéssel fenyegetés, mely minden büntetésnek közt a legvisszariasztóbb. Ha e cél el lehetne érni a fogságbüntetés által : úgy a halálbüntetést el lehetne törölni, de míg a börtönök állapota hazánkban oly tökéletlen, s a börtönre ítélt menekülése éppen nem lehetetlen : addig a halálbüntetést kéntelen fenntartani azon állam, mely felelős mindazon büntetért, melyet a menekült bűnös netalán újból elkövet. — Elmondott, és pedig Mittermaier tekintélyére hivatkozva, jogi szempontból, a mi itt leginkább van helyén, — hogy a halálbüntetés nem jogtalan, valamint nem jogtalan a büntetés más neme, s ha az állam, mely nem adta a polgárnak szabadságát s azt mégis elveszi a börtön büntetés alkalmazásával, erre jogosúlnak mondható, — éppen úgy nem lehet azt jogosúlatlannak mondani a halálbüntetés alkalmazására azon okból, mert nem adta a polgárnak életét ; hogy éppen a büntetéseknek a büntettekhez mért szükséges fokozatossága, melyet a fokozatokra nem osztható halálbüntetés ellenesei egyik érvül szoktak felhozni, vezet azon következményre, hogy a halálbüntetés, mint a büntetések legsúlyosb neme s mintegy tetőpontja, alkalmaztassék a legelvetemültebb bűntevőkre ; — hogy azon szempont, mely a halálbüntetés eltörlése védőinek legerősb érvelése, miszerint t. i. a netalán ártatlanul halálra ítélt ember, a végrehajtott halálbüntetés után, előbbi állapotba vissza nem helyezhető, mert fel nem támasztható, kelleténél többet és így mit sem bizonyít, mert az előbbi állapotba visszahelyezés arra nézve sem lehetséges, ki börtönbüntetését, melyre ártatlan létére ítéltetett, egészben vagy részben kiállotta, a ki ezáltal egészében, becsületében, keresetében szenvedett s a t. ; hogy az ártatlanok elítéltetése, jó bírák s jó eljárás mellett, csak igen ritka eset lehet, törvényalkotásnál pedig nem a kivétel, hanem a szabály veendő figyelembe ; — hogy végre a halálbüntetés nem csak jogos, hanem főképpen célszerű is, mert legnagyobb elrettentő hatállyal bír, s hogy az

ellenkező állítás, miszerint a tapasztalás azt bizonyítaná, hogy a cél a halálbüntetés fenyegetése által el nem éretik, biztos statisztikai adatokkal nincsen támogatva, s általában erkölcsi számítások mezején nem létezik s nem is lehetséges a kellő bizonyosság. — S az illy nézetűek által az ellennézet hívei azzal is vádoltattak, hogy csak a szív gyarló sugallatát követik, sőt éppen, hogy olcsó népszerűséget keresnek.

Előadatott más részről, hogy a halálbüntetés, mely az elrettentés elméletén alapszik, azon elméleten, mely az önmagában cél embert mások elijesztésére szolgáló eszközzé aljasítja, nem jogos, mert határozott ellentétben áll az ember rendeltetésével. Kiemeltetett különösen bár kevesebb nyomatékkal, mint érdemli, azon fontos jogi szempont is, hogy az állam néhány gonosztevővel szemközt soha sincs azon önvédelmi állapotban, mely az emberélet kioltását egyedül igazolhatná, mert az elfogott s megkötözött gonosztevő nem lehet többé veszélyes reá nézve, s így bekövetkezik az önvédelmi jog mérsékletének stádiuma; a lefegyverzett embert, kit más módon is tehet ártalmatlanná, nincs sem oka, sem joga megölni, valamint nincs joga a már veszélyen kívül levő magánegyénnek, hogy a már lefegyverzett gyilkost megölhesse. — Itt már megszűnik a jogos önvédelem s helyébe lép a bosszú. — Ha az állam más módon nem tudná fenntartani a közbiztonságot, mint halálbüntetések által, ha nem találná meg s nem létesitené annak eszközeit jó rendőrség, megelőző szabályok, biztos és czélszerű börtönök felállítása, s főképpen a mind inkább terjesztett s minél jobban rendezett népnevelés által, — ha, Lucas szerint „a bakó pártfogására szorúlna“ : nem érdemelné meg a polgárosult állam nevét. Sőt ha, — miután az államnak csakugyan sok esetben joga lehet a polgáréletéhez, — a halálbüntetés nem mondathatnék is éppen jogtalanannak (a mi különben is meddő szempont, mert az állam arról, ha bár jogtalan volna is, le nem mond mindaddig, míg azt czélszerűnek és szükségesnek tartja), — ha tehát, feltéve de meg nem engedve, jogos volna is, de nem czélszerű és nem szükséges. Főtekintet, hogy nem czélszerű, s ha nem czélszerű, akkor nem is lehet szükséges. Nem czélszerű pedig, mert nem bir a büntetés kellékeivel; nem arányosítható a

büntett nagyságához, nem mérhető ki igazságosan, kizárja a javulhatást, a magába térést; ha egyszer alkalmaztatott, helyre nem hozható; nem is bír a sokat emlegetett elrettentő erővel, mert bekövetkezése, éppen az ítélő bírák s a megkegyelmezésre hajló fejedelmek természetes iszonyánál fogva ezen vérfagyasztó és kebelrázó büntetéssel szemközt, nem biztosan várható, holott az elrettentés a büntetésnek nem annyira szigorúságában, mint elmaradhatlan s kikerülhetlen bizonyosságában fekszik; sőt a halál legtöbb esetben büntetésnek sem tekinthető; nem büntetés azokra nézve, kik az életet, p. o. a lelkiismeret furdalásaitól gyötörtetve megunták s attól inkább menekülni vágnak, s nem büntetés többnyire azokra nézve sem, kik az élethez ragaszkodva a haláltól irtóznak, mert ezeket a végrehajtás többnyire önkivületes, a büntetést már nem érző állapotban találja. — Elmondattott, ezen állításokat részletezve s kiszinezve, hogy miután tiz vagy csak egy gyilkossáért csak egy halállal lehet bűnhődni, miután a gyilkosnak csak egy élete van elvenni való, s miután a halálbüntetésnél, a mai fogalmak szerint, mellyek a kínzást, a kerékbe törést, keresztre feszítést, s az ó és középkor egyéb rémalakjait kizárják, fokozásnak helye nem lehet: a büntetés e neme nem elégíti ki a jogérzetet s nem szül megnyugvást a büntető igazság eljárásában, míg ellenben a börtönbüntetés súlyát végtelenül lehet fokozni vagy enyhíteni; — hogy a javulás útját a halál végképpen elvágja, s a kivégeztetést megelőzőleg olykor mutatkozó bűnbánat is ritkán őszinte, de ha az is, a sir mélyébe temetve mit sem használ a polgári társaságnak, mellynek élő és gyümölcsöző javulásra van szüksége, míg ellenben a börtönbüntetését kiállott rab olykor még hasznos tagjává válhatik a hazának, s magában a börtönben is hasznosan munkálkodhatik; — hogy az ártatlanokat halálra ítélő tévedések ellen nincs sehol és semmiben teljesen megnyugtató biztosíték; bírák, szakértők, tanúk, feltéve, hogy kivétel nélkül a leglelkiismeretesbek is, és boszú, szenvedélyek s érdekek által soha sem vezettetnek, mégis gyarló emberek lévén, mindenkor ki vannak téve a szomorú lehetőségnek hogy tévedjenek; ki vannak téve, mint számos példa bizonyítja, még akkor is, ha a vádlott önbeismerése alapján

mondták ki a halálos ítéletet, s e tévedés azután örökre helyrehozhatlan; hogy ezen helyrehozhatlanság s a jóvátételnek ezen lehetlensége, ha áll is kisebb mértékben a szenvedett börtönbüntetésre nézve, távolról sem hasonlítható azon iszonyatossághoz, melly az ártatlannak kivégeztetésével jár; mert míg a halálbüntetés egy percz alatt végrehajtatik, s a halott többé fel nem támadhat, és a megsemmisült ember ártatlanságát kutatni csak ritkábban lesz valakinek kedve és érdeke: addig a börtönbüntetés mellett az ártatlanság kiderítésére lehetőséget s kedvet ad a folyó idő úgy az elítéltnak magának, mint a hozzá tartozó érdekelteknek. — Elmondattott, hogy nem csak a halálbüntetés, hanem a szigorú börtönbüntetés is bir elrettentő hatással, sőt gyakran nagyobb, mint amaz, mert a nagy büntetteket elkövető nyers és vad egyének megszokták szemébe nézni a halálnak, s a távoleső és bizonytalan halálbüntetés kevésbbé ijeszti őket, mint kedvelt szabadságuk elvesztése s unalmas és kínos élet az élethosszig tartó fogság örömtelen magányában s végtelenségük által rettentő gyötrelmei közt, ha e börtönbüntetés bizonyos és elkerülhetlen; — hogy a halálbüntetés czélszerűtlen, éppen a tőle várt elrettentés szempontjából azért, mert a már említett okból nem olly bizonyosan várható, mint a büntetés más neve, mellytől a bíró, az eskütszék, a fejedelem lelkiismerete s emberi érzelme vissza nem riad; — hogy éppen azért a közbiztonsági állapotok története bizonyítja, hogy a felállított akasztófák, s a szerencsétlen bakók, kik nem hogy a közbiztonság tiszteletre méltó őrei — s a törvény szentségének végrehajtóiként becsültetnének, sőt általános megvetés és gyűlölet tárgyai, mert nem a jogos önvédelem jogát s kötelességét teljesítik, sőt felriasztják a lelkiismeretet az emberiség durva megsértése által, — a büntettek eseteit éppen nem ritkítják, s halálbüntetés alá eső büntettek ugyanott s ugyanakkor követtetnek el, midőn a nép egy-egy Zöld Marczi ünnepélyes kivégeztetéséhez tolong, a gonosztevőt hősnak tekinti, s reá a részvét könyeit s koszorúit pazarolja; végre, hogy éppen a halálbüntetés gyakoribb alkalmazása nem hogy szelidítené, de sőt elvadítja a kedélyeket. —

Igen távol vagyok attól, hogy azoknak méltatlan vádját, kik minket, a halálbüntetés eltörlésének híveit, jószívű, de gyenge agyú érzelgőknek ünyolnak, — noha e vád azokat kik a rövid percz alatt minden szenvedésnek véget vető halál helyett a holtig tartó börtön büntetését akarják alkalmaztatni, alig érheti, — sőt a kik minket olcsó népszerűség vadászataival is vádolnak, afélével akarjam viszonzni, mi ellen a véleményező jogászgyűlési tag is óvást tett, hogy ők meg, a halálbüntetés fenntartásának pártolói, szívtelen, hideg emberek, a szabadelvűséghez hűtelenek, sőt éppen hazaárulók, kik Magyarországot a külföld előtt compromittálják. — A legbecsületesebb meggyőződés s tiszta igazságszeretet forrásából fakad mind a két vélemény, s azért tiszteletre méltó egyik úgy, mint a másik. — Mi, kik az erkölcsi s társadalmi rendnek e nagy postulátumát már érettnak tartjuk a valósitásra, teljesen tudjuk méltányolni az ellenvéleményűek komoly aggodalmait, de ismét megvagyunk győződve, hogy véleményünk alapja nem pusztán az érzés s philanthropia, hanem az ész és a célszerűség. És mi teljes megnyugvást találhatunk abban, hogy a jogászgyűlés tagjai közt éles elvi különbség nem igen mutatkozott, s eltérés inkább csak a szükségesség, az időszerűség kérdésében volt, — a miből reményt merithetünk, hogy ha eljő az idő, melyben azon feltételek, melyekhez ellenfeleink a halálbüntetés megszüntetésének lehetőséget kötik, bekövetkeznek: ők is egyesülni fognak az eltörlés apostolaival, kik ennek szükségességét már most vélik jelen lenni. — Külömben pedig csak örülni lehet, hogy e fontos kérdés a magyar jogászgyűlésen mind két oldalról megvitattatott s felvilágosittatott, s én részemről nem lehetek azon véleményben, hogy e küzdelem csak tudományos tekintetben birhat érdekekkel, de a halálbüntetés eltörlése, mint tisztán gyakorlati tárgy, s a törvényhozási politikának kérdése a jogászgyűlés nyilatkozatainak körébe nem tartozik; sőt azt hiszem, hogy a jogászgyűlés igen helyesen tette, midőn szavazatának bármi kis súlyával, szinte gyámolította azon nagy mozgalmat, mely a halálbüntetés eltörlésére irányozva, s mind erősebb erősebb viszhangokat keltve a polgárosult államokban, évenként előre halad, tért foglal, s közelit magas célja felé, mely a vérpad s akasztófa végleges eltörlése s az emberi

élet sérthetlenségének szentesítése, (kivéve mindig a jogos önvédelem esetét); midőn a büntető codex elkészülésének s életbe léptetésének küszöbén mellőztetni kívánta a visszatorlás szomorú rendszerét, a hiba helyrehozhatásának s a javulásnak lehetőségét kizáró vad rendszert, melly egyáltalán összeférhetlen a mai büntető törvényekben alapúl veendő penitentiárius rendszerrel, a javítás szelid rendszerével, mellyet az emberiség s keresztyénség nemes szelleme épített fel a tálió véres tanának romjain. —

VIII. A büntető eljárás köréből vett fontos és nagyérdékű vita-tárgy volt még, a második jogászgyűlésén, az „eskütszéki eljárásnak politikai és főbenjáró bűnügyekre nézve hazánkban is leendő meghonosítása.“ Az indítványozó dr. Friedmann Bernát pesti ügyvéd abból indult ki, hogy a bűntények felett nem annyira a törvények szerint, mellyeket az idő meghalad s elavít, mint a nép jogérzetének sugallatához képeest lehet jól határozni; hogy a bűnösség felismerése nem szorítható merev szabályok közé, s az e részbeni igaz és való megtalálására nem a törvény által előszabott bizonyítási szabályok vezethetnek, hanem a szabadon működő s gondolkodó ész, a körületekintő éber figyelem s fogékony kedély, mellyek a praxisban elfásúlt rendes törvénytudó bírónak nem lehetnek olly mértékben sajátai, mint a józaneszű, egyszerű közpolgárnak, kinél az ész működése megszokott formák békóiba verve nincsen; és így a büntető igazságszolgáltatás legjobb organuma maga a nép, vagyis: annak szabadon választott, független kifolyása: az eskütszék. — Az egyik véleményadó *Ritoók Zsigmond*, nagyváradí ügyvéd, bővebben ismertette az eskütszéki intézmény különféle szervezeteit s feltételeit, mellyektől függ a kedvező eredmény, s annak jogi, politikai s erkölcsi oldalait, szükségesnek tartotta, hogy a jogászgyűlés ne csak azon egyszerű s a semminél alig többet mondó formulában nyilatkozzék, miszerint „az eskütszéki intézmény elfogadását szükségesnek tartja“ hanem jelölje meg azon vezérelveket is, mellyek szerint azt alakíttatni kívánja; egyébiránt az intézmény fényoldalait kiemelve s az ellene sokakban élő kételyeket s aggodalmakat czáfolva, nem csak az indítvány szűkebb körében, hanem azontúl is, minden bűn-

tettre s az összes politikai és sajtóvétségekre kívánta azt kiterjeszteni. A másik véleményező *Illés Károly* pesti tisztí ügyész, nem rettenve vissza attól, hogy az eskütszéki intézmény ellenzése, minthogy ezen intézmény a haladó kor követelményének s a szabadelvűség és polgárosultság egyik feltételének s majdnem legszebb virágának szokott tekintetni, — könnyen a szabadelvűség hiánya s elmaradottság vádját vonhatja maga után, ámbár elismerte, hogy az eskütszék alapeszméje, vagy más szóval : a nép jogosult befolyásának a büntető igazságszolgáltatás gyakorlásánál kellő biztosítása, kifogás alá nem eshetik, határozottan ellenszegült az eskütszékek most divatozó rendszerének, melytől az igazságszolgáltatás érdekeire nézve jó szolgálatot nem vár, ha valamely nép-nél hiányoznak a szükséges előfeltételek, melyek nélkül az céljának meg nem felelhet; ezen feltételeket pedig nálunk fel nem találja. Illy feltételek : a miveltség s politikai érettség előhaladottabb foka, a népben élő erős jogérzet s törvénytisztelet, szerencsés politikai viszonyok s politikai és vallási pártszenvédelektől ment közélet; kiképzett bírói kar, s jó büntető törvénykönyv. Ezen véleményező tehát az indítványt mellőztetni óhajtja, s minthogy mégis a nép befolyását egészen kizárni nem akarja, azon középutat hozza javaslatba, miszerint „a büntető igazságszolgáltatásnál hazánkban a kinevezett törvénytudó bíróságok mellett a nép által választott, s a törvénytudókkal egy testületben bíráskodó bizalmi férfiak is alkalmaztassanak“ de a tudományosan képzett bírák mellett számszerinti kisebbségben álljanak. — A szakosztályi élénk vitában dr. *Dárday Sándor* előadó figyelmeztetett a szükséges megkülönböztetésekre és a szabatosabb formulázás szükségére, mely a rögtönzöttség jellegét viselő indítványban sajnosan nélkülöztetik, melyből csak az sem tűnik ki, hogy mi az indítványozó szándéka tulajdonképpen; az e, hogy a mostani eskütszéki intézmény, mely csupán a sajtóügyekre nézve áll fenn, azonnal kiterjesztessék a politikai s főbenjáró bűnügyekre is, a mi mostani írásbeli bünfenyítő eljárásunk mellett lehetetlen, vagy hogy arra csak a majdani codificatiónál legyen tekintet? mely utóbbi esetben ismét az eskütszéki intézménynek szűkebb kör jelöltetnék ki az indítvány szerint, mint millýet a

törvényhozás talán kijelölni szándékozik. Figyelmeztette különösen a gyűlést, hogy a politikai bűnügyeknek eskütszékek elébe utasítása az intézménynek éppen legkényesebb oldala, kiváltképpen nálunk, ha a politikai pártszenvedélyeket, s a nemzetiségi viszálykodást szemügyre vesszük. Igen helyesen emelte ki az előadó, ki egyébiránt az eskütszéki intézménynek meleg barátja, hogy az eskütszékek behozatalánál arra, hogy azoknak óhajtott üdvös hatásuk legyen, bizonyos előfeltételek, p. o. Mittermaier szerint is jó büntető törvénykönyv és jó büntető perrendtartás, kívántatnak, s hogy különösen ezen intézménynek a politikai büntettek alkalmazásánál a legnagyobb óvatosság szükséges. Nálunk ezt, speciális hazai viszonyaink közt, még most lehetlennek tartja s kimondja, hogy ott, hol politikai pártszenvedélyek dúlnak, az elvakított nép biráskodása veszélyesebb lehet még a rosznevű cabinet-i biráskodásnál is. Az indítványozó formulázásában tehát meg nem nyughatik, s azt nem kívánja tanácskozás tárgyává tétetni. — A vélemények többféle nyilatkozatai után, melyek hullámszásában Csukássy Károly tiszti ügyész nem csak a mi saját társadalmi viszonyaink közt, hanem általában is tagadta az eskütszék célszerűségét, mások, és pedig igen tekintélyes férfiak, mint Várady Mihály, Nagy József, Gyarmathy Sámuel, Kormos Béla pedig különösen nálunk nem találták fel annak szükséges feltételeit, a kellő jogérzületet s kifejlett polgári öntudatot, törvénytiszteletet, pártszenvedélyektől mentességet, az ország megállapított törvényes rendéhez való általános ragaszkodást, jó büntető ódixet s eljárást; s felemlítették a soknyelvűséget, a nemzetiségi viszályt, a hivatottak hanyagságát, a szomorú tapasztalásokat; mások ismét, mint Jakabfalvay Gyula s Mátyus Arisztid s a t. nem félték az ügy ezen árnyoldalaitól, melyeken a törvényhozás segíthet, s nem látták hazánk lakosainak képzettségét jellemét s jóakarátát olly sötét színben, mint amaz ovatosabbak; — a szakosztály végre is abban állapodott meg minden bővebb formulázás nélkül, hogy „az eskütszéki intézmény minden büntetetre s politikai és sajtóvétségre nézve hozassék be;“ mit a teljes ülés is, hol Mátyus Arisztid volt a szakosztály előadója, szinte ugyan ezen meddő átalá-

nosságban magáévá tett, a nélkül, hogy tekintetbe vette volna azoknak figyelmeztetését, kik illy pusztá phrásist a semminél alig többet érőnek bélyegeztek.

Véleményem szerint is, a tett tapasztalások után éppen nem lehet csodálni, ha azon meleg rokonszeny, mely a bűnügyekre s különösen politikai és sajtóügyekre nézve eskütszékek behozatala után epedezett s rajongott, s ezen intézmény kizárólagos célszerűségét, jóságát, szabad államban nélkülözhetlenségét tagadásba nem vehető axiomaaként állította a becsületes meggyőződés oltárára, sokaknál nagyon is meghűlt s elcsüggedt. Látni, hogy sokszor az esküttek teljes számát alig lehet, büntetés fenyegetése nélkül, összegyűjteni; hallani, hogy ugyanazon esküttek, kik az előttük felolvasott hirlapi cikkben rágalmat s becsületsértést láttak, azon kérdésre, hogy e cikket ez és ez írta e? igennel feleltek, s azon harmadik kérdésre mégis, hogy tehát ez és ez követett el büntetésre méltó rágalmat, *nemm*-el válaszoltak, s a gaz rágalmazót felmentették s diadalmasan hagyták a nyilvánosság színe elől haza menni íróasztalához, hogy a rágalmazást büntetetlenül folytassa; — tapasztalni a polgártársak eféle valóban elszomorító s elcsüggesztő érzékhiányát a becsület szent ügye iránt, — és mégis szilárdul megmaradni azon rajongó hitben, hogy az eskütszék, a nép biráskodása, nálunk legjobb biztosítéka a személyes bátorlétnek, a becsület sérthetlenségének, erre valóban fanatizmus kívántatik, mely kedvencz rögeszméihez ragaszkodik, s mely csak azon hit által menthető, hogy a kellő jogérzetet s érettséget és törvénytiszteletet éppen az eskütszéki intézmény fogja lassankint kifejleszteni, s az, a mi most kezdetleges és tökéletlen, a gyakorlat által megnevesedik s jobbra fejlődik. — Ha megkérdeznők azokat, kik elméleti érveik nyomán, jelenlegi hazai viszonyaink közt, az eskütszékek általános és mindennemű büntető ügyrekiterjedő hatáskörét pártolják, vajjon volna é kedvük olly helyen, hol p. o. a népesség ultramontán szellemben van fanatizálva, vallásos meggyőzések vagy előítéletek körébe vágó szóért vagy tettért eskütszék elébe állani, vagy ott, hol a lakosság Miletits, vagy román rajongók ékesszóllásának varázsa alatt áll, magyar életét mócz vagy panszláv esküttek szabad, tetszés sze-

rinti, semmivel sem indokolandó, semmi törvény által sem korlátozott önkényére bízni? — kétlem, hogy a kérdésre igennel felelnének, s a martyrságra olly könnyen és szívesen mennének, mint a milly könnyen s örömezt elmondják szabadelvű szónoklataikat. — Illy viszonyok közt én nem érthetem másképpen a jogászgyűlés általános és határozatlan nyilatkozatát, mint úgy, hogy az eskütszék majdan, a büntető eljárás codificálása alkalmával, kellő, minden oldalú megfontolás után, és ovatos formulázás mellett, szorosan körülirt hatáskörrel s eljárással, és a vezérlő bíróságnak adandó olly hatalommal léptetessék nálunk életbe, melly képes legyen a lehető veszélyeket meggátolni, s millyennel Angolországban az assiseken elnöklő bírák sok tekintetben felruházva vannak. —

IX. A büntető jog köréből még néhány indítvány részesült azon szerencsében, melly a magánjog körébe tartozó indítványokat ezúttal nem érte; nevezetesen Boór József indítványa folytán Csukássy Károly előadó ajánlatára, kimondatott, hogy „a jó igazságszolgáltatás érdeke megkívánja önálló és felelős törvényszéki orvosok intézményének élet beléptetését”; dr. *Melicher Ferencz* indítványára, dr. *Friedmann Bernát* véleményező és dr. *Schnierer Aladár* előadó által ajánlva, kijelentetett, hogy „a büntetőjogi elévülés büntető rendszerünkbe felveendő” végre dr. *Csukássy Károly* indítványára, *Ritók Zsigmond* előadó támogatása mellett, a fenytő illetékesség tekintetében hazai törvényszékeinknél észlelt eltérések s ellentétes eljárások megszüntetése céljából, elfogadtatott azon elv kinyilatkoztatása, hogy „a majdan behozandó büntető eljárásban a büntetőjogi rendes illetőség első sorban a büntett elkövetésének helye, s csak második sorban irányuljon a tettes lak- vagy tartózkodási helye szerint.” — Mind ezen indítványok, mellyek legalkalmasabban majd csak összes büntető jogrendszerünk kimerítő szabályozásakor lesznek figyelembe veendők, így elszigetelten nem nagy érdeket gerjesztettek, bár meg kell vallani, hogy mind e mellett is dicéretes részvételt s készüllettel tárgyaltattak; egy negyedik szinte fontos büntetőjogi elvet tartalmazó indítványt, hogy t. i. a büntettben marasztalásnak semmi egyéb joghátránya ne legyen, mint a mi az ítéletben

magában van kimondva, maga az indítványozó dr. *Friedmann* visszavette. Látszik a büntetőjogra vonatkozó indítványok ezen bőségéből, hogy fiatalabb jogászaink közül többen foglalkodnak a jogtudomány ezen érdekes, sőt a jogphilosophra nézve minden egyébnél érdekesebb ágával, melly a humanitás, az emberi méltóság, s a polgári szabadság magas érdekeivel oly szoros összefüggésben áll. S mindezek, alaposan megvitatva, elég becses anyagok a jövő codificatiónak, de most még senki által se számláltattak azon égető szükségek közé, mellyeken első sorban kellene segíteni.

Én úgy vélem, hogy ha a majdan létesüendő büntető codexből, mellyhez oly hatalmas előmunkálatot birunk az 1843-iki országos választmány remek, bár azolta egyes részeiben a korszükségletek s a fejlődő tudomány által már túlhaladott munkálatában, egyes tárgyakat előlegesen ki kell ragadni s már a teljes nagy munka befejezése előtt különös gondoskodás tárgyává tenni, ezen tárgyak főleg : az „erectio contra statum publicum regni“ a veszélyes izgatás s lázadásnak azon esetei, mellyeket a mostani hiányos törvény mellett kellőképpen korlátozni és elnyomni nem lehet, ha csak a kormány, a „salus reipublicae supremo lex esto“ elvéből kiindulva, alkotmány- s törvénykivüli eszközökhöz nyúlni nem akar, a mi pedig nem igen fog megtörténni, míg a kormányrudat nem valamely az alkotmányos scrupulusokon magát könnyen túltevő Bismarck-féle érczmarkú erély, hanem valóban alkotmányhű s törvénytisztelő ministerium tartja kezében. — A régi törvényt, melly az említett erectio eseteit a hűtlenség bünei közé sorozza, s a legszigorúbb büntetéssel sújtja, úgy látszik, elavitotta az idő, s megbénította maga a törvényhozó test, midőn az 1848-ik évet megelőzőtt, s az akkori szabadelvűség hősei ellen irányzott önkényes bécsi kísérletekkel szemközt oly magyarázatot adott annak, miszerint hűtlenség büntetése alá vonható felkelést az ország közállapota, alkotmánya s törvényei ellen csak „tetteleges erőszakkal, fegyverrel a kézben“ lehet elkövetni. Illy lázadási törvény mellett, s okos egyesülési törvény nem létében, erélyesen s egyszersmind alkotmányosan kormányozni, és a közrendet s csendet, a törvények tiszteletét fenntartani s meg-

örizni alig lehet. Ha tehát valami, bizonyosan a büntető törvényjavaslatnak ide vonatkozó fejezetei lennének kivételesen s az egész törvény életbeléptetését megelőzve, behozandók. — Másik, nagyon is élénken, gyakran kínos-fájdalmasan érzett hiány büntető törvényünkben a kis basák önkényeskedésének nagyon is kitett személyes biztosság, és ismét, a megtámadott becsület védelmének, a rágalmazók kellő büntetésének hiánya. A becsületenítésnek százforintos büntetése aligha fogja a sárral hajigálni szerető roszakaratot vagy pajzanságot visszariasztani, s a rágalmazás legtöbb esetében még ezen nevetséges törvény sem alkalmazható; — a sajtótörvény csak sajtó útján elkövetett rágalmakra szab büntetést, s az eskütszékek tapasztalt eljárása, a polgártársak akár becsületérzékhiánya, akár könnyelműsége és szeszélyessége e büntetés alkalmazását is gyakran meghiusítja. Nyíltan kimondhatjuk, hogy a becsület szentsége, ezen az életnél is becsesebb kincs, Magyarországon a méltatlan támadások ellen megvédve nincs, s a ki a vad és nyers bántalmakat marttyri türelemmel elviselni, vagy vigasztalását öntudata tisztaságában feltalálni s rágalmazóját azon méltóságos nyugalommal megvetni nem tudja vagy nem akarja, mellyel az ég tiszta mezején úszó hold az irigy ebek csaholását tekinti: kéntelen a boszú, a visszatörlesztés törvénytelen fegyveréhez nyúlni s vagy életét kockáztatni gyakran olly ember ellenében, ki saruját megoldani sem méltó, vagy kiűriteni azon keserű poharat, mellyet a szomorú tapasztalás nyújt, hogy az ellene szórt rágalomból, bár azt kézzel foghatólag megczáfolta is azok előtt, kik magánügyét figyelemre méltatták, „semper aliquid haeret.“ — Gyakori szomorú tapasztalások; sérelmek, melyeket mai napig senki és semmisen orvosolt, s melyek ellen az illetők csak öntudatuk tisztaságában s a közvélemény megnyugtató és emelő nyilatkozatában találhattak némi vigasztalást, éreztetik velem illy élénken az e téreni orvoslásnak sürgető szükségét. Mert a mi megtörtént egyszer — kétszer, egyen vagy máson, megtörténhetik többször, sokszor és bár ki fiá is. Azért tartottam volna a jogászgyűlés egyik legelső, legsürgősb hivatásának, a hazafiak becsületét a törvényhozás oltalmába ajánlani, s késedelem nélküli gondosko-

dást kérni arra nézve, hogy legszentebb vagyónunk biztosítva legyen olly könnyelmű, sőt bűnös merények ellen, milyenek még a nemzet házában is büntetlenül fordultak elő. — Valjon mit jósoljunk azon nép jövődjéről, melynek színe előtt s még éppen a képviselői testület szent és sérthetetlen kebelében is büntetlenül üzheti vad és nemtelen játékát a becstelenségi szándék, és tartózkodás s pirulás nélkül garázdálkodhatik a pártszenvédélytől ittas rágalom nyelve, a büntetlenség reményében elbizakodott gonoszság? Én úgy vagyok meggyőződve, hogy ha a jogászgyűlés tekintélyes szava kellő eréllyel szállal fel ezen legégetőbb ügyben, a becsület ügyében: a döntő hatalmak közönye felolvad e szózat melegségén, s *azonnal* fog gondoskodni e nagy seb lehető gyógyítása iránt, mert a nemzet oszolhatik ugyan pártokra politikai vélemények különbsége szerint, de a nemzet erkölestana csak egy lehet s pártokat nem ismer; a nemzet, bár organumainál sok esetben megdöbbenő tompaság s fásultság mutatkozott a becsület ügye iránt, nincs még annyira megromolva, hogy képes legyen nézni a becsület méltatlan sértegetését melly napi renden van, s melly ellen a mostani törvények mellett nincs orvosszer. A kik szükségesnek találják előlegesen gondoskodni a vasuti károk megtérítéséről, az anyagi érdekekről, a pénzbeli tartozások pontos behajtásáról, a botbüntetés eltörléséről s a t. s a t. nem fogják é hasonló, vagy még sokkal égetőbb szükségnek találni a becsület megvédését, mellytől egyesek és családok nyugalma, sokszor életszerencséje, s a társadalom erkölcsi s ezen alapuló jóléte függ, melly jóra való ember előtt életnél és vagyonnál magasb becsű, legszentebb tulajdon? —

X. A polgári magánjog köréből kiszemelt nagyszámú indítványok elseje a törvénytelen gyermekek viszonyainak rendezésére vonatkozott s dr. *Wenzel Gusztáv* tisztelt társunk által hozatott szóba, mint olly tárgy, melly hazai jogunknak egyik figyelemre méltó hiányát képezi. Az indítványozó kimondatni kívánta, hogy „a törvénytelen születésű gyermekek jogi állása minél előbb határozott s a XIX-ik század szellemének megfelelő törvény által szabályoztassék, s öt részletesb kérdést formulázott, mellyek szerint az indítvány meg-

vitattassék. — A gyűlés többsége azomban — általános elismerése mellett, hogy a törvénytelen gyermekek jogi helyzetét szabályozni szükséges, a miben senki sem kételkedik, — a szabályozás elveiről ezúttal nyilatkozni nem kívánt. — Ugyanezen indítványt felmelegíté a második jogászygyűlésen *Katona Mór*, ezúttal hat pontban, (sajátképpen, mivel az első pont csak értelmezést foglal magában, csak öt pontban) terjesztvén elő a szabályozás főbb elveit, t. i. hogy az atyasági keresetnek, a „*concubitus plurium virorum*“ kifogásának fenntartása mellett, helye legyen; hogy a törvénytelen gyermekek, eltekintve egyes, a családi jogból folyó kivételtől, személyes állapotukra nézve semmi megszorítást ne szenvedjenek; hogy az élelmezésen s nevelésen kívül még törvényes örökrész is illesse őket, nem csak anyjuk, hanem apjuk után is, és pedig teljes, ha törvényes gyermekek nincsenek, s bizonyos hányadig terjedő, ha olyanok léteznek, a fiscust pedig feltétlenül kizáró; végre, hogy jogaik biztosítása végett hatósági gyámok pártfogásában részesüljenek. — Kimerítő véleményt adt k e kérdés felett *Bozóky Alajos* nagyvárad i jogtanár, és *Győry Elek* kitűnő tudományos készségű pesti ügyvéd, kiemelve azon magas erkölcsi s állami érdekeket, melyek a törvénytelen gyermekek jogi állapotának megfejtéséhez fűződve vannak, s megv i atva az alapelveket, melyeket ezen állapot szabályozásánál szem előtt kell tartani, hogy egy részről az ártatlan szülöttek ne lakoljanak szülöik hibájaért; más részről a törvénytelen gyermekek elszaporodása maga a törvény által elő ne mozdíttassék, s hogy ekként az emberiség követelményei az állam érdekeivel kellő egyensúlyba hozassanak. A véleményezők a törvénytelen gyermekek örökösödési jogára nézve nem vélték czélszerűnek annyira menni, mint az indítványozó, s különösen *Győry Elek* nem helyeselte, hogy a törvénytelen gyermekek, atyjaik után is törvényes örökösödéssel birjanak, miután ezen törvényes öröklésnek alapja egyedül csak a férj és nő közti állandó kapcsolatot képező törvényes házasság lehet, melyből származott gyermek az apa családjának tagjává lesz, holott azon viszonyból, hogy az atya a törvénytelen gyermek létét okozta, csak a tartás és nevelés kötelessége ered. — A gyűlés végre is, *Hoff-*

mann Pál tisztelt tagtársunk indítványát fogadta el, miszerint ezúttal az örökösödési kérdés elhalasztatván, csupán annyi mondatott ki, hogy az atyasági keresetnek, a „*concubitus plurium virorum*“ kifogása mellett, helye legyen. — A vita, melyben kitünő erők vettek részt, elég tanúságos volt, s majdan, a polgári törvénykönyv ide vonatkozó részének megalakításánál, használható anyagúl fog szolgálni; az ezúttali kijelentés azonban nem oly fontos, hogy méltó eredményeül tekintethessék azon tudományos apparátusnak, mellyel tárgyalatott.

XI. Másik magánjogi indítvány volt az első jogászgyűlésen: a vasúti vállalatok kártérítési kötelezettségének kérdése, melynek alapos és kimerítő megvitatásában az indítványozó *Stiller Mór* pesti ügyvéd, a véleményező *Weisz Lajos* temesvári ügyvéd, s a szakosztályi előadó *Schnierer Gyula* tanácsoson kívül élénk részt vettek *Hoffmann Pál*, ki a kérdésnek a teljes ülésen előadója volt, *Halmossy Endre*, *Vavrik Béla*, dr. *Sághy Gyula*, dr. *Brode*, s a t. a gyűlésnek olly tagjai, kiknek szakértő fejtegetései a kérdésre minden oldalról bő világot árasztottak, úgy hogy ezen tárgy a gyűlésnek legalaposabban kifejtett tárgyai közé sorozható. A vasúti forgalomnak nálunk is mindinkább nevelkedő terjedelme s fontossága, a birodalom túlsó részében létre jött törvénynek minket is e téreni gondoskodásra hajtó előzménye, a tapasztalás, hogy törvény hiányában magok a vasúti vállalatok által megállapított szabályok mindig csak saját előnyüket veszik kiindulási ponttúl, s a közönség érdekeivel keveset törődnek, eléggé indokolják az élénk buzgalmat, melly ez indítvány körül mutatkozott; érezvén mindenki, hogy a vasúti kártérítésre nézve törvényesen életbe léptetendő igazságos szigor, melly szoros összefüggésben van a vasúti forgalom biztosságával, s az e tekintetben irányadó tudományos elvek megállapítása, mellyek a törvényhozás előtt vezérfáklyául szolgáljanak, egyike az égető szükségeknek olly országban, melyet most s a legközelebbi jövőben már minden irányban vasútak szelделnek s maholnap egészen behálózna, s hol a pontosság és gondosság éppen nem tartozik a honos erények közé. Az indítvány, ezen tekintetekből, határozatul

kivánta kimondatni, hogy a vasúti vállalatok azon károk s veszteségekért, melyek a nekik szállítás végett átadott tárgyakon és személyeken vagy maguk, vagy szolgálati s hivatalnok-személyzetük által szándékosan vagy a legnagyobb óvatosság mellőzésével ejtettek, vagy az üzletrend vagy üzletfelszerelés hiányossága folytán estek, a károsultaknak s jogutódaiknak teljes kártérítéssel tartoznak s hogy a vasutak részéről az illető felekkel kötött minden ellenkező tartalmú szerződés érvénytelen; — és végre, hogy ezen kártérítési felelőség csak akkor szűnik meg, ha a vasúti vállalatok bebizonyítják, hogy az esett károkat vagy magok a károsultak vagy a károsult tárgy minősége, vagy felsőbb hatalom (*force majeure*) okozták. Ezen indítványnak némi tekintetben túl szigorúsága, más részben hiányossága ellenében többféle módosítás került szönyegre, különösen a kártérítési kötelezettség csökkentésére vonatkozó előleges szerződések tekintetében, melyeket némelyek, különösen a véleményező, nem óhajtottak illy általánosságban érvénytelenekké bélyegezni; — s végre a római jog, s a német általános kereskedelmi törvény elveinek, a „*locatio conductio operis*“ czimű szerződés, a *vis maior* s a véletlen eset (*casus*) jogi természetének, a *dolus* és *culpa* fogalmainak tudományos megvitatása után, mely jogászainknak e tárgyban alapos készségét bizonyítja s több órát vett igénybe, következő szerkezetben állapítatott meg a jogászggyűlés nyilatkozata: „A vasúti vállalatok azon károkért, melyek a szállítás végett elfogadott dolgokon történtek, vagy személyeken esett sérelemből származtak, a károsultaknak és jogutódaiknak felelősek. Ezen teljes kártérítési kötelezettség csak az által szűnik meg, ha bebizonyíttatik, hogy a szenvedett kárt vagy magának a károsult egyénnek hibája, vagy az illető dolog minősége, vagy elháríthatlan nagyobb hatalom okozta. A vasúti vállalatok részéről az illető felekkel kötött minden előleges szerződés, mely ezen kártérítési kötelezettséget csökkenti, hatálytalan“

XII. A magánjogra vonatkozó harmadik indítvány, mely az első jogászggyűlésen előfordult, az 1861-iki országbirói értekezlet által, a telekkönyvi intézményre vonatkozó rendelkezések egyedüli fenntartásával, a magyar igazságszolgáltatás

termeiből kizárt osztrák polgári törvénykönyv ismétli behozatalát illette. *Hodossy Imre* országgyűlési képviselő ezen indítványa minden esetre az erős meggyőződés függetlenségére s bátorságára mutat, millyennel az országgyűlési értekezletnek az akkori közvélemény nyomása alatt megpuhult tagjai — köztök én magam is — nem birtunk. De most már ez indítvány, mely 1861-ben helyén lett volna, elkészt, s megbukott, mint érdemelte. Senkisem akarta, 1870-ben, megérteni, hogy micsoda okok vezethessék hazai törvényhozásunkat akkor, midőn magának új codexet készíthet, vagy ha készet akar átvenni, a zürichi, a szász s a t. minták után, jobbnál jobb legújabb codexek közt válogathat, arra, hogy egy régi, s jó részben már eredeti hazájában a Lajthán túl is elavult és lényeges változtatásokat igénylő törvényt, a mely ugyan egykor a maga nemében igen jeles volt, de azolta a tudomány fejleményei s más államok jobb törvényszerkezetei által messze túlszárnyaltatott, — s még e felett olly törvényt, mely jogi felfogásainkkal és nemzeti géniusunkkal (igenis „nemzeti géniusunkkal!“ hangsúlyozom e szót, melyet sokan olly kegyetlen cosmopolitai gúnnyal fogadnak) sok tekintetben merőben ellenkezik, nálunk, ismét csak ideiglenesen, meghonosítani akarjon, egyedül azért, hogy a birodalom másikkal felével néhány éven át egyazon polgári törvénykönyvünk legyen, a mi, magánjogi érintkezéseinkre nézve tagadhatlan könnyebbség lenne ugyan, de más és magasb szempontok miatt nem is igen látszik csábító előnynek. Én részemről a családi s örökösödési jog tekintetében nem akarok cosmopolita, hanem speciális magyar lenni, s a magyar nemzetiségi s fajfenntartási érdekeket nem szeretném szem elől tévesztetni a mire még bővebben visszatérek.

XIII. Az első jogászgyűlés negyedik magánjogi indítványa a „polgári házasság“ nagyszerű kérdése volt, melyet nem is lehet egészen magánjogi kérdésnek nevezni, s mely ismét egy maga elegendő egy egész gyűlés idejét s erejét igénybe venni. Azonban ugyanezen kérdés a VIII-ik német jogászgyűlést is foglalkodtatá, hol annak előadója a nagynevű *Gneist* tanár volt, és pedig hasonló alakban s kiterjedésben, mint azt nálunk dr. *Löw* indítványozta; t. i. hogy

„a polgári házasság a házasságkötés *szükségképi* alakjául tekintendő, s hogy a valláskülönbbségből folyó házassági akadály eltörölendő, mit Löw így fejezett ki: „a házassági jog jelen állapota hazánkban, a valláskülönbbség szerinti szétzaggatottság s az állami törvényhozás kizárása folytán, jogilag tarthatlan; s a *kötelező* polgári házasság behozatalával, valamint a valláskülönbbségből származó házassági akadály teljes mellőzésével lehet egyedül házassági jogunk olly rendezését létesíteni, mely a jog követelményeinek eleget tesz.“

— A kérdésnek, egyéb oldalain kívül, kétségkívül jogi oldala is van, s így a magyar jogászggyűlés, követve a németnek példáját, hivatottnak érezte magát a tárgyat jogi szempontból vita alá venni, melly alkalommal természetesen annak egyéb oldalai sem voltak egészen elmellőzhetők. Az indítvány folytán, *egyetértőleg* kimondatott a polgári házasság életbeléptetésének szükség-e és pedig (egyetlenegy szavazatot kivéve, melly a vallásszabadság és lelkiismereti nyugalom érdekében a facultativ alakot ajánlotta) *kötelező* alakban; jeleül, hogy ezen eszmét a magyar jogászvilág nagy része már teljesen elfogadta, ha az országgyűlés még nem tartotta is eléggé érettnek az életbeléptetésre, vagy nem hitte, viszonyaink közt, czélszerűnek, azt még most törvénybe iktatni. A jogászok e nyilatkozatának hazánkban, az egymással folytonosan érintkező sokféle hitfelekezetek e tömkelegében, szemközt a jelentkező ultramontán törekvésekkel, kétségkívül kiváló fontossága van, s midőn annyiféle hitfelekezethez tartozó több száz jurista, egyetlenegy ellenmondó hang nélkül, kimondja ebbeli határozott véleményét, az Universem állíthatja, hogy ez csak a vallástalanok és forradalmárok véleménye.

A polgári házasságnak kényszerítő alakban behozását tárgyzó indítványt, visszapillantással ezen ügynek történeti fejlődésére, s az egyház és államközi ide vonatkozó kényes viszonyok hullámzatos alakulásaira, az alapos képzettségű fiatal jogász dr. Löw *Tóbiás* hozta fel, s ajánló véleményét tisztelt társunk *Wenzel Gusztáv* hallatott a felett. A kimerítő javaslat s véleményezés fölöslegessé tette, hogy a tárgyról sokat beszéljen a jogászggyűlés; azonban dr. *Bozóky*, *Stiller*, *Simon Florent*

s a t. az indítványozót pártolták, s *Hoffmann Pál* is meleg rokonszenvét nyilatkoztatta az eszme iránt, midőn a szakosztály elnöki székéről kijelenté, hogy azon napot, melyen e nevezetes határozat kimondatott, élte legszebb napjai közé számítja. A kötelező polgári házasság majdnem egyhangulag fogadtatott el mint a szakosztályban, úgy a teljes ülésben. Mint már említém, nem annyira az volt az érdekes kérdés — mert e tekintetben már nem is volt véleménykülömbiség, — hogy a polgári házasság behozatala általában kívánatos-e vagy nem? hanem: hogy annak formái közül a szükségbeli, a facultativ, vagy a kötelező forma érdemel e elsőbbséget? s hogy, különösen hazai viszonyaink közt, ajánlandó e a polgári házasság s annak kötelező formája? — Az egymástól független szabad egyház és szabad államnak a házassági jogra alkalmazott tana, miszerint t. i. a házasság, mint polgári ügylet, az állami törvények alá esik s annak érvényessége szabályait és feltételeit, saját magas érdekei s céljai szempontjából, csak az állam törvényhozása határozhatja meg, az egyház pedig annak csupán erkölcsi, és római katolikus szempontból, szentségi oldalára lehet befolyással, hogy tehát egyedül az állam törvénye szabályozhatja a polgári társadalom érdekeinek megfelelőleg, a házasságkötés feltételeit s alakzatát, hogy ezen törvényes feltételek megtartása mellett minden állampolgárnak szabadságában kell állania házasságot kötni, és az így kötött házasság, bármit szóljon is ahoz saját szempontjából az egyház, érvényesnek tekintendő s minden, bár honnét jövő támadás ellen megvédendő, hogy ezen elvek megvalósítása tekintetéből az államnak úgy joga mint kötelessége is saját közegeit felállítani, melyek a házassági jogot kezeljék s e jog következményeit megvédjék: — mindez kétségbe vonhatlan s már vita alá sem eshető jogi axiomának tekintetett a jogászgyűlés által; a kérdés érdekesb részét annak kifejtése s megvitatása képezte, hogy az állam céljának a csak szükségbeli, mint az 1868 oltá az osztrák tartományokban behozatott, és a csak facultativ, t. i. a házasság felek szabad tetszésére bízott polgári házasság meg nem felel, s hogy különösen hazánkban, hol az újabb szabadelvű törvények szerint több egyenjogú vallásfelekezet létezik, csak

a kötelező polgári házasság formája ajánlandó, nem csupán azért, mert elvileg egyedül ez indokolható helyesen, hanem mert politikai és opporunitási szempontok is ezt tanácsolják, a mennyiben a szükségbeli és facultativ polgári házasság éppen annyira kelti fel a vélt jogaira féltékeny egyháznak saját szempontjaiból kiinduló ellenszegülését, mint a kötelező polgári házasság, s általa a cél még sem érthetik el teljesen; sokkal jobb tehát, ha az állam ebeli jogát, tekintet nélkül az e részben célra nem vezető kiméletességre, egyszerre teljes mértékben s kiterjedésben érvényesíti s a folytonos zürzavarokra s összeütközésekre vezető anomaliákat egy csapással teljesen megszünteti, s ezen, az állam és család alapját képező legfontosabb institutiót más tényezők befolyása alúl egészen felszabadítja, az ellenkező eljárás azon orvoséhoz lévén hasonló, ki a beteg tagot nem egyszerre, hanem darabonként vágná le, rosztul alkalmazott kiméletességből. A magát sértve vélő egyház ellenmondása, az ultramontán harag így is amúgy is fennmarad; azzal minden esetre meg kell küzdeni az állam hatalmának s törvényhozásának, és ha már a kívánt egyetértés kölcsönös meggyőződés útján el nem érhető, sokkal tanácsosabb azon módot választani, melly elvhű, következetes, alapos, mélyre ható, és mindazon akadályokat s botrányokat, mellyek a vegyes házasságoknál előfordultak, s fájdalom, az új törvény daczára még ma is előfordúlnak, végképpen s gyökeresen megszünteti. Az ultramontán ellenszegülés, az egyházi anathema ereje, melly a szükségbeli s facultativ polgári házasság mellett még nagymérvben hatályos lehetne, a mennyiben csak a házassulók csekélyebb töredékével kellene megküzdenie, hatályát teljesen elveszti akkor, ha a házassulók egész tömegével, minden házassulóval áll szemközt; — az összes házasságokat, mellyek nem kedve szerint köttetnek, nem bélyegezheti olly könnyen az ágyasság undok nevével, mint bélyegezne egyeseket, kik csak szükségből, vagy ön tetszésükből léptek polgári házasságra, s így az állam törvényes hatalma előtt kéntelen lesz lerakni eltompúlt fegyvereit, mellyeket ritkábban s csak kivételesen előforduló esetekben merészen villogtatna. — A nóm általánosan kötelező polgári házasság, hogy Gneist szavait használjam „a kivételes jog gyűlöletes jellegét viseli, az

állam s egyház közti összütközést nem hogy megszüntetné, sőt élesbíti, a nyílt sebeket feltünteti, melyek ezen összeütközésből erednek, s végre lealacsonyítja a házasságkötés polgári tényét, mi az államhatalom méltóságával ellentétben áll.“ — Az általánosan kötelező, vagy kényszerítő alak tehát egyedül, melly a czélnak megfelel, mint az Franciaországban, Belgiumban, Hollandban, az új olasz államban, behozva van, s az előbb említett országokban már régi, erős gyökereket vert, — s mint az a német alapjogok javaslataiban is felvétellett, bár Németországon még, a reactio által gátoltatva, életbe nem léphetett.

Kiemeltetett különösen, hogy hazánkban, hol több vallásfelekezetet bír a törvény által biztosított egyenlő jogi állással, kiváólág van indokolva a kényszerítő polgári házasság behozatala, mert a gyakran előforduló vegyes házasságok ollynemű rendezése, melly az állam czéljának megfelelően s az állampolgárok lelkiismereti nyugalmit fenntartsa, egyedül ezen formában eszközölhető, s ott, hol ennyi vallásfelekezet él, melly önmagára hagyatva nem képes arra, hogy a házasságot a haza polgári s vallásos érdekeinek egyaránt megfelelőleg rendezze, csupán az állam törvényhozása állapíthat meg, a polgári házasság kötelező behozása által, olly általános formát és módot, melly, kivéve a vakbuzgókat, mindenkit teljesen megnyugtat, mindenkinek szabadságában állván polgári házasságának egyházi felszentelését, ha lelkiismerete vagy izlése úgy kívánja, az oltár előtt keresni, s az alispán vagy polgármester prózai functiójára az egyházi áldás menyei költészetét borítani. — Illy határozott jellemű s hazánk viszonyait kellő figyelembe vevő enunciatiók azok, melyek az egyetemes jogászgyűlés méltóságához illenek.

S ugyan miért némelyeknél ama visszaborzadás a polgári házasságtól, azon dühös harag az államéletnek e természetes fejleménye ellen, mellyet nem csak hatalomra vágyó egyháziaknál, hanem egyéb jámbor híveknel is tapasztalunk? A középkorban, midőn az államélet még fejletlen és hiányos volt, a házassági jog kívánatos egységét csak az akkor hatalmas egyház létesíthette, s igen természetesen, kizárólag az uralkodó egyház ragadta kezébe a házasság ügyét, s ez azon

vad és nyérs korban, az akkori viszonyok közt, igen jól történt így; de azóta a viszonyok lényegesen átalakultak, s azon erkölcsi tekintetek, melyeket akkor csak az egyház juttathatott érvényre, most már a polgári törvényekben is teljes elismerésre s kellő védelemre találnak; a házassági jog egységét pedig jelenleg, midőn több egyházfelekezet, a kivívott egyenjogúság paizsa alatt, békésen akar egymás mellett megélni, nem az egyház, hanem csupán az állam egységes törvényhozása eszközölheti, s e mellett igen jól fennállhat a házasság erkölcsi méltósága, s a családi élet tisztetletreméltó szentsége. — A polgári házasság „mint Gneist helyesen mondá indokolásában” éppen nem tekinthető a házasságkötés egyházi alakja megtagadásának, hanem csak a dolog természetéből folyó szétválasztása a házasság jogi s erkölcsi oldalának; megadja az államnak, a mi az államé, de e mellett meghagyja az egyháznak is, a mi az egyházé. Az egyházi esketés s áldás mindenkor helyet foglalhat a polgári összeadás mellett, s a tapasztalás úgy mutatja, hogy ezt rendesen követni is szokta úgy Francia s Olaszországban, mint a protestans államokban. Gneist statisztikai adatokkal is bizonyítja e tapasztalást; említvén, hogy p. o. a bajor Pfalzban háromezrézeser protestans lakosság közt öt év alatt csak 16 tiszta protestans s 24 vegyes házasság történt egyházi áldás nélkül, Oldenburgban pedig 6000 házasság közt csak 28. De a polgári házasság lehetősége, mely érvényes házasságot enged kötni egyházi áldás nélkül is, bármily kevesen éljenek is ezen lehetőséggel, megmenti az állam polgárait mindazon kellemetlenségek — s botrányoktól, melyeknek e szabadság nélkül ki lehetnének téve a hatalmával netalán visszaélő egyház részéről, s melyeket, fájdalom, hazánkban is megértünk, s oda vezet az egyházat, hogy önkényes és az állam céljaival ellenkező feltételekhez ne kösse az állampolgárok házassági összeköttetését, miután tudja, hogy ez esetben ezeknek módjukban áll magukat a kényszer alúl felmenteni, s az oltár mellőzésével, az állam polgári tisztviselője előtt érvényes házasságra lépni. — Más részről pedig csak őszinte örömet érezhet az egyház, ha a hivek, a nélkül hogy erre a törvény által kényszerítve lennének, kebleik bennső sugallatát követve, mégis az oltárhoz járúlnak s a pap

áldását kéri, mert így az egyház esketésének s áldásának kikérése a szabadon s önként teljesített lelkiismereti kötelesség jellegét viseli, s valódi és magasabb s nemesebb jelentőséget nyer. — Kik a polgári házasság behozatalát követelik, távol vannak attól, hogy hitbeli s lelkiismereti sérelmet akarjanak okozni bárkinek, tiszteletben tartják a házasság szentségi természetét, az egyházi esketést, papi áldást, (s a stó lákat is), és minden egyházi dogmát; készen elismerik azt is, hogy a polgári házasságban talán kevesb költészet van, s az egy lépésnek tekinthető az anyagiság országútján — nem is örülnének neki, ha egyházi áldás után nem vágyódnának a házasság polgári kötelével összekötött keresztyének, — mind e mellett csak azt óhajtják, hogy az államhatalom legyen a jogrend szabályozója a házasságokra nézve is, a mi mulhatlan feltétele az egyazon államban élő különféle vallásfelekezetek békes együttlétezésének, s ez fontosabb szempont, mint a költészeté, mely irtózik attól, hogy a házasság áttétesék a templom félhomályos, andalító, tömjénfüstös szentélyéből a zajos, szennyes városházára, hol szerződések felett alkudoznak s ítélnék, s rabok lánczai csörögnek; hol a menyasszony élénk képzeletének úgy tetszhetik, mintha megvennék, mint valami árút. Mert tekinteni kell a lapnak másik oldalát is, hova szerető szívek megtörése van feljegyezve, kikre nézve vallásos előítéletek lehetlenné teszik a törvényes egyesülést, s hol tragoediák vannak megírva mindazon szomorú dolgokról, melyeket a vakhit e téren előidézett. —

XIV. A második jogászgyűlés a törvénytelen gyermekek jogi viszonyaira vonatkozó felmelegített indítványon kívül még hét különféle magánjogi tárgyat vont vitatkozása körébe, melyek közt érdekesebbek *Teleszky István* nagyváradi ügyvédnek a törvényes örökösödés szabályozására, s *Murinyi Endréné* a hitbizományok eltörlésére irányzott indítványai.

Teleszky István anyagi törvényeink egyik legnagyobb hiányát látja a magyar polgári magántörvényeket visszaállító országbirói értekezletnek, vagyis ideiglenes törvénykezési szabálynak, különösen ennek első része 9—12 §-ainak azon rendelkezéseiben, melyek szerint a leszármazó örökösök hiányában örökösödsre hivatott apa és anya azon értékreig örököl, mely

tőlük vagy águktól az örökhagyóra hárult, az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredt az anyára szállván vissza, s a már nem élő apát és anyát az illető apai s anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselvén, mellyek szerint továbbá a szerzeményi javakban, ha leszármazó egyenes örökösök nincsenek, hitestárs örököl, a szülék kizárásával. Indítványozó ezen elvben s következményeiben az új és régi elvek szerencsétlen vegyes házasságát, az eltörölt ösiségnek életre galvanizálását látja, minek fenntartása törvényhozási bűn lenne s kimondatni kívánja, hogy a törvényes örökösödés, be nem várva a magánjogi törvénykönyv megalkotását, külön törvény által ideiglenesen szabályoztassék, s ezen szabályozásban vezérelvül szolgáljon az öröklött és szerzett vagyon közti különbségnek teljes mellőzése s az örökhagyó vélelmezett akaratának lehető érvényesítése, s a túlélő házastárs törvényes öröklési joga is ezen különbségre való minden tekintet nélkül határozotassék meg.

Az indítvány, melly olly nagy súlyt helyez aféle bajra, melly miatt Magyarországon bizony igen kevés embernek fáj a feje, hogy annak orvoslását, a codificációt megelőzőleg akarja, mint valamelly csak perczekig is elviselhetlen, kínos betegséget, eszközöltetni, a „tudomány európai színvonaláért“ rajongó ifjúság által, többek alapos ellenvetései daczára, újongva fogadtatott el. Én nem kételkedem e helyen kimondani, hogy a kisebbség megbukott véleményét teszem magamévá, s nem tudok elegendő okot találni, miért hogy ezen egyáltalán nem égető kérdés a polgári codexből előlegeztessék, s az örökösödési rendszerből kiszakítva, elkülönözve döntessék el; sőt, tovább menve, a polgári törvénykönyv alkotása alkalmával sem fognék arra szavazni soha, hogy a családi s örökösödési törvényben nemzeti jellemünk, szokásaink, sajátságaink és külön érdekeink, szóval nemzeti géniusunk, e sokat gúnyolt génius, figyelembe ne vétessenek, s a váltó- és kereskedelmi jogban, vagy akár az összes szerződési jogban annyira kívánatos cosmopolitai egyenlőség a családi s örökösödési jogban is alkalmaztassék.

Nagy jogászunk, Frank Ignác, felejtetlen tanárom, e helyen egykor igen szépen kifejtette, hogy mi volt célja az

ösiség úgynevezett eltörlésének s mik annak szükséges következményei? — elmondta, hogy az ösiség, keresztülfonva összes viszonyainkon, nemzetgazdasági természetű ártalmait miatt lett az ellene intézett, s végre eltörlésére vezető irodalmi izgatás s törvényhozási elítélés tárgya, a mennyiben, a megerőtlenítési pereknek a birtokló feje fölött függő Damoklessz kardja által a tulajdont bizonytalanná, a javításokat s beruházásokat lehetlenekké tette, a forgalmat gátolta, a szerzési kedvet lehángolta, s ezáltal a javak értékét lenyomta; de senkinek se jutott eszébe káros következményeket látni a régi magyar örökösödési jognak azon bölcs, az emberi természetben gyökerező s hazai sajtóságos körülményeink közt, mellyek semmi más nemzetéihez nem hasonlíthatók, a józan politika által is ajánlott alapelveiben, mellyek szerint az öröklött és szerzett vagyon közt az örökösödésben különbség tétetik. — És én ma is úgy vagyok meggyőződve, s e meggyőződésemet osztja azon egész politikai iskola, melly a modern, sok részben igen kétes szabadelvűség s a magyar nemzetiségi érdekek összeközlésében ez utóbbiak hátrányára soha sem alkuszik, hogy a nemzeti génus ösztönszerűleg, t. i. az önfenntartás ösztönétől vezettetve, szavaz a mellett, hogy a magyar nemzet zöme és java, a vér zománca, — ha már az élők közti átruházások korlátlan szabadságát gátolni nem lehet is, legalább illy irányú örökösödési törvények által lehetőleg conserváltassék. — Sajnálom, hogy sok hazámfiánál csak gúnyos mosolyt idéz elő ezen „nemzeti génus“; hogy mindenütt s mindenben a külföld bölcsességét szeretik importálni, elmondván a csattanós phrásist, hogy csak ez vagy amaz eszme áll az európai tudomány színvonalán, — de ha teljesen figyelmen kívül hagyunk a törvényhozásban minden szempontot, melly a magyar faj létalapjának conserválására szolgál, lassankint azt érzük el, a mit már most is ijjelezve sejtünk, a mit a jósköltő megénekelt, hogy „elborít a külföld árja s a meleg vért általjárja“ hogy lassankint elvész a vér zománca, s lesz itt egy nagy nép- és erkölcs-zagyvalék, egy valódi olla potrida, melly fölé hiába borúl majd az úgynevezett civilizatio idegen szabású köpönyege s elmondhatjuk ismét a költő Garayval, hogy: „szörnyen megcsönkült az ős család.“ Igénis, átlátom

én, mint bárki más, a reformok szükségét, dolgoztam is azok létrehozásán ernyedetlenül, mint bármely más közlegény nap-számosa a hazának; jól tudom, hogy a régi Magyarország a demokratiai eszmék általános diadalma, s a világ összes arczulatának megváltozása után meg nem élhet többé régi törvényeivel, szokásaival: de nem látom át, hogy családi s örökösödési jogában, a jognak ezen részében, mely a nemzeti étellel annyira össze van olvadva, s fennmaradásunk egyik feltételét képezi, miért ne járhasson saját útján, mint jár a böcs angol; miért kelljen okvetlenül a római vagy francia alakzatokat módosítás nélkül elfogadni, miért kelljen azon szempontokat, melyek az egyes családokból álló nagy nemzet család conserválására befolyással lehetnek, millyen p. o. a „paterna paternis, materna maternis“ elv, teljesen elmellőzni csupán azért, hogy örökösödési joga egyforma legyen a franciaiéval, németével, hogy megüsse „az európai tudomány színvonalát“ mellynek kétes becse iránt még egyáltalában nincs is általános megállapodás.“

Igy lévén meggyőződve, én valóban elhamarkodottnak tartom a jogászyülés azon enunciátumát, miszerint a polgári törvénykönyvet megelőzve, s ezen kérdést, mely egyáltalában nem égető, az egésznek összefüggéséből mohó sietséggel kiszakasztva, kimondta, hogy az örökség tárgyát képező vagyonok minőségének különbségére nem tekintve, az öröklött és szerzett vagyon külön természetére nem figyelve, a törvényes öröklés rendje mindennemű vagyonra nézve egyformán határozottassék meg. Nem hiszem, hogy e kérdés már annyira érett volna hazánkban, hogy elvi kijelentés tárgyává tétethetnék, sőt én is úgy tapasztaltam, hogy a hazánkat lakó nép jogi felfogását, öntudatát, szokásait, ösztöneit tekintve, e nép az öröklött és szerzett vagyon közti különbséghez erősen ragaszkodik, s a nyakunkra tolt osztrák jogból éppen az örökösödési tant egyáltalán nem akarta elfogadni s megemészteni, és pedig midőn ezt mondom, nem az aristocratiáról, a nemességéről beszélek csupán, hanem a volt jobbágyokról „a földbirtokos nép nagy zöméről is, melly az ellenkező felfogást vérebe felvenni nem tudta, nem akarja. Miért akarják tehát jogászai ez ellenszenves tant reá erő-

tetni? s ha a mi annyiszor volt hangsúlyozva, a törvényes örökösödési jog a vélelmezett végrendeletet pótolja, miért a törvényes örökösödés elvéül olly valamit állítani fel, a mitől a nép, ha, végrendeletet alkot, idegenkedik? — Hibásnak tartom azon érvelést, hogy ha a vérközösségre alapított jogközösség csakugyan nemzetünk jogi öntudatában s izlésében fekszik, melly a nemzetség fogalmához, az ősi családi fészekhez olly melegen ragaszkodik patriarchalis szokásaival, akkor hát vissza kell állítani az egész ősiséget, minden kinövésével s veszélyével; mert, mint már megjegyeztem, az ősiség hátrányai egészen másban állanak, s a magyar jog ősisége, mellyet okunk volt korlátok közé szorítani, rokon eszme ugyan a családísággal, de koránt sem ugyanaz. — Minden a helyes formulázástól s attól függ, hogy az észszerű vonalon s határo se túl ne lépjünk, se innen ne maradjunk. A vagyron eredetére épített megkülömböztetés eszméje, mellyet az országbirói értekezlet az örökösödésben elfogadott, az élők közti forgalomban s a szabad végrendelkezés korlátozásában, a mennyiben t. i. az adásvevési szerződéseket s a végrendeleteket ez alapon meglehetne támadni, mint a régi magyar jog invalidatorius perei által, nemzetgazdasági tekintetből veszedelmes, mert a jogbiztosságra s közhitelre nézve káros hatású volna, de ugyanezen eszmének a törvényes öröklésre alkalmazása semmi eféle kárral s veszéllyel nem fenyeget, s ha tekintünk azon évtizedre, melly alatt az országbirói értekezlet üldözőbe vett §-ai fennállanak, azok káros hatását hazai hitelünkre senkisésem tapasztalta, s nem is állithatná, mert a körütekintés ellenkezőt fogna bizonyítani. — Én tehát a mellett maradok a magyar örökösödési törvény vezéreszméi iránti véleményemben, a mit a költő így fejez ki:

„Fény, dics árad Árpád nemzetére,

Ha megérti vére érdekét.“

És e vélemény a tudomány európai színvonalán álló jogászgyűlés tagjai közt is többek által pártoltatott. Azok közül, kik az indítvány felett hivatalosan véleményeztek, tisztelt társunk *Wenzel Gusztáv*, bár az indítványnak élesebben ellene nem szegült, s az eszmék minden oldalról megvitatását szükségesnek tartotta, nem titkolta el rokonszenvét a régi

magyar jog alapeszméi iránt s kimondta, hogy az indítványozó szempontja nem az a szempont, melyből ő a hazai jog kérdéseit fejtegetni szokta; dr. *Vida Lajos*, ez éleseszű s mélyre ható jogász, határozottan az indítvány ellen nyilatkozott, nem csak annyiban, hogy a törvényes öröklést szabályozó §-usoknak a polgári codex egyéb részeit megelőző, mielőbbi elkészítését égető szükségnek s e miatt a sürgetőbb szükségeket p. o. a szerződési jogot háttérbe szoritandónak nem tartotta, mivel a hiányos öröklési törvények mellett a felek végre sem vesztenek, hanem csak nem nyernek el valami olyat, a mi úgy sem az övék, — nem csak annyiban, hogy az öröklési jogot a codex egyéb részeivel, nevezetesen a családjoggal oly szoros és elválaszthatlan összefüggésben látta, hogy azt ezektől elkülönözve tárgyalni nem is lehet, s így az indítvány tárgyának novella alakjában életbe léptetése lehetetlen; hanem az indítvány lényegére nézve is kifejezést adott azon aggodalomnak, hogy a vagyon eredetének az öröklésben mellőzése idegen elemeket ültet az ősi fészkekbe, helytelennek tartotta a cosmopolitáskodó szabadelvűsködést ott, hol az a családi vagyon csorbitására vezethet, csupán azért, hogy nivelláljunk, s a codex néhány törvényszakasszal rövidebb legyen; szóval határozottan azt kívánta, hogy ideiglenes novella az örökösödés tárgyában ne alkottassék, s hogy a vagyon eredetének mint egyik alapeszmének tekintetbe vétele az öröklésben ne mellőztessék; — egy harmadik véleményező dr. *Schreiner Károly* a mai jogtudomány szempontjából méltányolja ugyan az indítvány elveit, mint a melyek a természeti jogon s méltányosságon alapúlnak, de viszonyaink közt nem tartja helyesnek és czélszerűnek ezen elvek életbeléptetését, mely Magyarországon, főleg a magyarajkú népfajnál és pedig úgy a miveltebb mint az alsóbb rétegekben, a legnagyobb ellenszenvvel találkozónék, mert fajunknál feltűnő jellemvonás a vérek iránti előszeretet s a törekvés azok fenntartását a vagyon visszaháramlása által biztosítani, egyébiránt pedig kikerültetni ohajt minden ideiglenes intézkedést s változtató kísérelgetést, melyek által csak a nép jogérzete s törvénytisztelete gyengítettetik, és be nem láthatja az örökösödés, különösen pedig a törvényes öröklési

rend ideiglenes szabályozásának, főleg pedig annak szükségességét, hogy ez utóbbi a még sokkal nagyobb jelentőségű végrendeleti örökösödéstől elkülönítve rendeztessék, s annak elfogadásától semmi sikert nem vár; a negyedik véleményező dr. *Hoffmann Pál* igen feldicsérte ugyan a szellemdúsnak mondott indítványt, de részéről is elsőbbséget adva az egységes és egyöntetű rendezésnek, aggodalmát fejezte ki a toldozások s experimentálások ellenében, s az illy nagyon is speciális törvényhozási intézkedést czélszerűnek nem tartván, a szabályozás ideiglenessége ellen határozottan nyilatkozott, s az örökösödési törvénynek akképpen végleges szabályozását óhajtotta, hogy az új szabályzat a polgári törvénykönyvbe majdan változatlanul felvehető legyen; — az ötödik véleményező *Samarjay Károly* az elvek vitatását mellőzve, az egész örökösödés rendjét kívánta kidolgoztatni s a törvény életbe léptetését az országgyűlésen szorgalmaztatni, minél az indítvány korszerű elvei, szerinte, becses anyagúl szolgálhatnának. — A szakosztályban s teljes ülésben *Vida, Czenthe, Pósfay* ellenében, s másoknak, kiknek szava súlyos lett volna, határozatlan fellépése mellett, — mert, úgy látszik, az ár ellenében úszni kevés embernek van kedve — s *Busbach Péter* ellenében is, ki bár nem a Teleszki-féle, hanem a Hodossy-féle indítvány feletti vita alkalmával szinte határozottan ki mondta, hogy „nem minden emberre illik egy ruha“ s hogy „a jog családi és örökösödési részeit, mint a magyar nemzetiség védpajzsait továbbra is szükséges fenntartani“ hogy „a magyar örökösödési törvény mentőleg lép közbe, megakadályozva a hazai fekvő javak idegen kézre jutását“ s a t. más részről befolyásos hangok, *Györy Elek* előadóé, *Vavrik Bélaé*, *Bozóky Alajosé*, s *Vajkay Károlyé*, az egyetlen legfőbb törvényszéki bíróaé, ki a tanácskozásban némi kis részt vett, az indítvány mellett szállaltak fel, s elmondván, hogy a vagyon eredetére való tekintetnek az öröklésben fenntartása annyi, mint az ősiség gyűlölt rémképének visszaállítása, életre galvanizálása, hogy a nemzeti génius nyilvánulása nem a népnél, hanem a jogászgyűlésben keresendő, hogy az öröklött és szerzett vagyon közti különbségtétel nem felel meg a szabadelvűségnek, s a tudománynak, melly nivellirozást, s moz-

gósítást követel, s hogy a mellett észszerű érvet fel sem lehet hozni : az eredmény az lett, hogy a gyűlés, indítványozó szerint, magasb szempontra emelkedett, s nem ment vissza oda, hová némellyek (s köztük ime én is) vezetni akarják, az „ösi fészekbe“ hanem igyekezett abból örömujongva kirepülni; hadd üljön bele az idegen kakukk! —

XV. Nagy fába vágta fejszóját *Murinyi Endre* ügyvéd úr is, s indítványa nyomán a jogászgyűlés, midőn amaz indítványozta, ez pedig proclamálta, hogy a hitbizományi intézmény Magyarországon eltörrendő, mivel csupán hely- és időszerinti viszonyokhoz képest birván czélszerűségi, nem pedig jogi alappal, hazai viszonyaink közt már elveszté főállhatásának egyedüli alapját. Elmondattak a politikai s nemzetgazdasági sőt erkölcsi okok is, melyek ezen régi institutio ellen felhozatni szoktak, hogy az egyenlőtlenséget szül az állam tagjai közt, (a mit ugyan nem egyedül tesz, hanem tesz csak úgy, mint a nagyobb birtok általában, s a nagyobb tőke, nagyobb ipar a kisebb birtok, tőke s ipar ellenében, politikai tekintetben pedig éppen nem tesz, mert külön kiváltságokat nem nyújt), hogy a kizárt családtagok irányában igazságtalanság követtetik el (ezt a végrendelkező különben is megteheti); hogy a culturállamnak nem lehet hivatása egyes családok anyagi léte s fénye felett gyámkodva örködni (hát Anglia nem culturállam?) hogy a hitbizományi vagyron forgalmon kívülé tétetik s annak termelőbb módon használhatása, javítása lehetlenítve van éppen úgy, mint az ösiség által, s így nemzeti vagyonosodás tekintetében káros és veszélyes; (a hitbizományokat okosan szabályozó törvények e bajon nem segíthetnek é?) hogy végre a hitbizományokat élvező nagy urak nem ritkán here és hálátlan tagjai a nemzettestnek (de nem ritkán igen derék tagjai is, mire éppen úgy szolgálhatunk példákkal, mint az ellenkezőre.) — A véleményező *Dózsa Dániel* marosvásárhelyi királyi táblabíró, ezen szíve és szelleme mélyeig magyar telivér törvénytudó, az ő magyar jogelméletnek ez alapos ismerője s buzgó védelmezője, a legmagasb szempontokra emelkedve állít fel és sán-czolá körül érveinek szikláival az ellenkező nézetet, s pontról pontra megezáfolá az indítvány gyengeségeit. E tárgyban

adott véleménye a magyar jogászgyűlés szellemi termékei közt valódi fénypontot képez a felfogás nagyszerűsége s az általános elveknek, hazai viszonyainkra, találó alkalmazása által. Érvelésének, mely zamatos rövidségben meríti ki a fontos kérdést, rövid tartalma: hogy a hitbizományi intézményt — mely a szerzett vagyon feletti szabad rendelkezésnek kifolyása, s a végrendekezési jognak az egyén szabad akaratából eredő következménye, mélyebben ható indokok nélkül, eltörölni nincs is jogában egy jogállamnak; hogy továbbá a szabad akaratot korlátozó illy szigorú rendszabály-magyar hazánk jelenlegi érdekei s magasb czéljai által egyáltalában nem indokolható, és így, hogy a hitbizományi intézmény továbbra is fenntartandó, a törvényhozás feladata egyedül az lehetvén, hogy czélszerűen szabályoztassék, s cleje vétessék annak, hogy további fejlődése az állam valódi érdekeinek hátrányára szolgáljon, s a mireny, mely kellő adagban hatályos gyógyszer, ölü méreggá ne váljék. — A hitbizomány alapja, úgy nálunk, mint egyebütt, nem a czélszerűség, hanem a szerzőnek szabad rendelkezési joga, az egyénnek magánjogi szabadsága; egyenlőtlenséget nem másképp s nem nagyobb mértékben teremt, mint egyéb társadalmi tényezők; igazságtalanságot a családtagok irányában nem foglal magában, mert ez csak azon történhetik, ki jogában sértve van, a szerzőnek szabad rendelkezése által pedig senkise sértetik, mert ez a maga szerzeményét nem köteles Péterre vagy Pálra hagyni, sőt életében is elköltheti, kockára teheti a nélkül, hogy bárki jogát sértené; — az állam gyámkodásáról szólni nem lehet, midőn a hitbizomány kezelését ellenőrzi, sőt csak az egyénnek tesz szolgálatot, ki őt felhivta, hogy szabad rendelkezését, és szerzett vagyonát ezen szabad akarata értelmében védje meg; nem gyámkodik tehát, hanem csak kötelességet teljesít, s inkább akkor gyámkodnék, ha az egyéni szorgalom vagy szerencse által szerzett vagyonnak a szerző akarata szerinti hova fordítását gátolná vagy irányozná; — a birtok forgalmának a hitbizományok általi gátoltatásából vett nemzetgazdasági érv sem áll, mert a hitbizományi birtok nem holt test, mint a papi birtok, sőt a hitbizományi birtokosnak legfőbb érdeke, ösztöne, kötelessége

van azt családja javára jól mivelni, miután éppen csak a jövő-
vedelem az ő és gyermekei tulajdona, s nagyobb, mintaszerű
mivelés éppen a nagy erővel rendelkező nagy javakon, az ál-
lamnak ez irányú felügyelete pedig éppen a hitbizományi
javakon lehetséges; különben pedig a birtok valódi rendel-
tetése nem is a gyakori forgalom, sőt, minthogy az nagyobb
beruházásokat később eredmények fejében követel, éppen a
stabilitás; s a t. Ezeket és még többet, sokkal jobban és
szebben elmondva, foglalá magában Dózsa Dániel vélemé-
nye, — azonban sem ennek érvei, sem másokéi rá nem bir-
háták a modern eszmékbe szerelmes gyűlést, hogy el ne fo-
gadja az indítványt és pedig nem dr. Pulszky Ágost módosi-
tott formulázásában, ki t. i. a jelenleg fennálló hitbizományok
eltörlését, mint forradalmi rendszabályt, nem óhajtván, csak
azt kívánta kimondatni, hogy „a hitbizományi intézvény az
alkotandó magyar magánjogi törvénykönyvből kihagyandó“
hanem az eredeti alakban, miután dr. Sággy Gyula nem
akarta fenntartani a Pulszky indítványa által fennhagyott
kibúvó ajtót, hogy t. i. a hitbizomány, ha a törvénykönyvből
kimarad, netalán külön törvénnyel szabályoztassék, mint p. o.
Zürichben. A jogászggyűlés, 3 tagja kivételével, kimondta a
hitbizományi institutio eltörlését, s így e roppant fontosságú
tárgyat, melly ha valami, bizonyosan a legnagyobb hord
erejű, s ezért a legbehatóbb s legalaposb megvitatásra érde-
mes, melly a nemzet életébe olly mélyen hat, mint csak ke-
vés egyéb gondolat, nagy hirtelenében oda dobta a szemetes
kosárba az eltörlött vérdijak, homagiumok, s egyéb lom közé.

XV. A többi magánjogi indítványok tárgyalására, mel-
lyeket fenntebb megemlitem, nem maradván már fenn ele-
gendő phisikai idő, azok a jövő jogászggyűlésre halasztattak.

A magánjog azon részéből, melly a hitelre s kereske-
delemre vonatkozik, az első jogászggyűlésen két ikerindít-
vány merült fel, t. i. *Nagy János* kún kapitányé „egy európai
congressus iránt a váltó és kereskedelmi jog egyenlősítése
végett“ s *Apáthy Istváné*, melly más szavakkal ugyanoda
céloz, hogy t. i. mondja ki a jogászggyűlés hiteltörvényeink
gyökeres átalakításának égető szükségét, s hogy kívánatos-
nak tartja, miszerint alkotandó hiteltörvényeink cosmopoliti-

cus jellegűek legyenek, a minek indítványozásában őket egyébiránt Zsoldos Ignác tisztelt társunk, a legfőbb ítélő szék egyik legérdemesb bírāja előzte meg, ki eziránti nézetait a Jogtudományi Közlöny 1868-ik évi, s a Pesti Napló 1870. évi folyamában tette közzé. — E kérdések eldöntésénél csakugyan a cosmopoliticus irány volt uralkodó, a mi itt már nagyon is helyén van, mert az ipar s kereskedelem érdekei világszerte hasonlóak és természetessé teszik az óhajtatást, hogy bár mindenütt, világszerte ugyanaz lenne a kereskedelmi, sőt általában a szerződési jog is. E téren semmi ok sincs, hogy nemzetieskedők és sajátságosok akarjunk lenni, s ezáltal magunkat az üzletvilágtól elzárni s elkülönözni; sőt minél gyakoribbak az érintkezések, mellyek a mind nagyobb tökélyre fejlődő közlekedési s forgalmi eszközök, a Mont-Cenis és Simmeringet átfúvó s megnyergelő vasútak, gyors gőzhajók, a sok száz mérföldnyi tengerhullámok alatt is működő telegráf, s jól rendezett posták segítségével nem csupán a közelb eső szomszéd, de az egymástól távol lakó s előbb egymás előtt alig alig ismert nemzetek közt is létre jönnek: annál élelkebben kell éreztetni a szükségnek, hogy az ez érintkezéseket szabályozó törvények különbségei megszűnjenek, mellyek megtanulásának nehézsége s az innét eredő bizonytalanság csak ártalmára lehet a hitelnek, s forgalomnak, valamint nehezíti ugyanezt a súlyok, mértékek s pénzértékek különbözőzése is. — Az indítványokban foglalt eszméket Zsoldos Ignác és dr. Schmierer Gyula véleményezők ajánlották, ez utóbbi indítványba hozván, hogy ideiglesen is, míg t. i. az óhajtott egyenlőség létrehozható lenne, a német kereskedelmi s váltójog szabályaihoz alkalmazott törvény alkottassék. — Erős viták után, dr. Gerloczy Gyula előadó indokolt módosítása ellenében, ki a különböző nemzetek különböző viszonyainál fogva lehetlennek, s elérhetlen eszménynek tartja a kereskedelmi jogban a teljes egyetlenségét, s azt csak a váltótörvényre kívánja értetni, s a német törvény elfogadásában minmagunknak kiállított szegénységi bizonyítványt lát, — az indítvány egészen dr. Schierer Gyula formulázásában fogadtatott el, melly szerint „a jogászgyűlés kívánatosnak tartja, hogy az összes kereskedelmi és váltótörvények európa

szerte nemzetközi congressus által megállapítandó egyenlő alapelvekre fektetessenek, és hogy addig is míg ezen általános jogelvek megállapítatnak, a Magyarországra nézve mielőbb alkotandó s hatályba léptetendő kereskedelmi és váltótörvény fővonásaiban s alapelvei tekintetében a német kereskedelmi törvénykönyv szabályaihoz alkalmaztassék.“ — A vitában jelentékeny erők vettek részt, s az indítványt módosító vélemény védelmében különösen kitüntette magát dr. Gerlőczy Gyula, kimutatván egy nemzetközi általános congressus tartásának csupán üres idővesztegetésre vezető sikeretlenségét s a nemzetek közt jelenleg fennálló erkölcsi, politikai, s nemzetgazdasági válaszfalak és saját speciális viszonyaik által indokolt eltérő s különböző érdekeik mellett, azon eszménykép valóításának kivihetlenségét, hogy a kereskedelmi jogra nézve egy általános európai codex jöjjön létre, melyet nem csak szerkeszteni, hanem a különféle érdekű államok törvényhozó hatalmai által elfogadtatni is kellene; — s ezért elegendőnek tartván kereskedelmi s hiteltörvényeink saját nemzetgazdasági érdekeinknek megfelelő haladéktalan átalakítását olly óhajítás kifejezésével szorgalmazni, hogy e munkánál a külforgalom igényei lehetőleg számba vétessenek, s mindazon viszonyokban, melyek mindenütt egyenlők, a külföld törvényhozására is figyelem fordítassék.“ — Azomban a dr. *Schnierer Gyula*, dr. *Sághy Gyula* s társaik által védett, szélesb terjedelmű cosmopolitai irány a gyűlés nagy többsége által pártoltatott, s az illy életelemben kimondott határozat nagy örömmel s meglelégedéssel fogadtatott. — Természetesen, a Gerlőczy által kiemelt lehetetlenségek ezen nemes törekvéseknek határt szabnak. —

Volt szó, új korszerű csődtörvényről is dr. *Held Kalmán* indítványa folytán, melly azomban, bár némelly alapelvek rövid kijelölésével, de mégis a kellő formulázás nélkül nyújtatván be, ezúttal elhalasztatott. Csupán annyit mondani ki, hogy „új csődtörvény életbeléptetése szükséges“ a mit minden kereskedő legény igen jól tud, nem tartatott méltónak a jogászgyűlés tekintélyéhez; részletes, de még sem kiemelő egyes elveket pedig, melyek szerint az új csődtörvény szabályozandó lenne, az egésznek összefüggéséből ki-

kapva, s az idő rövidsége miatt rögtönözve, megállapítani nem látszott célravezetőnek. Noha tehát tagadhatlan, hogy tökéletlen csödeljárásunk mielőbbi javításra vár, hogy ezen tárgy is azok közé tartozik, melyet igen kívánatos volna azon országok törvényéhez hasonló alapokon rendezni, melyekkel ipari s kereskedelmi érintkezésben élünk: az első jogászgyűlés ez indítvány felett napirendre tért, a mit csak helyeselhetünk, — a második pedig elmúlasztotta azt felmelegíteni.

E körbe tartozott még dr. *Hertzka Emilnek* azon indítványa, hogy részvénytársulatok s ezekhez hasonló intézetek alapításához az államhatóság különös engedélyezése ne kívántassék. Az indítványt dr. *Schnierer Gyula*, vizsgálva a kérdésnek jogi és közgazdászati oldalait, főleg azon tekintetből, hogy az állam folytonos gyámkodása s avatkozása a közönség tetteirejét elaltatja s az egyéneket gyáva lemondásra és tétlenségre szoktatja, ajánlólag terjesztette a gyűlés elé, de szükségesnek tartotta azt körülbástyázni azon törvényes biztosítékokkal, melyek a közönséget a koozokázató vállalatok s szédelgések károsításától megóvják; miszerint t. i. az állam kormánya ne avatkozzék ugyan a törvényes formák megtartása mellett szabadon keletkező részvénytársaságok alakulása — s kezelésébe, de felügyeljen ama törvényes formák megtartására, s a törvényben gondoskodva legyen a részvénytársaságok ügykezelésének teljes nyilvánosságáról, mely a visszaélések legjobb akadályozója, s a kezelők szigorú felelősségéről. — A korszerű indítvány, idő rövidsége miatt, ezúttal kiszorult.

XVII. Végre még nagy szóbőséggel, s főleg a tanártagok részéről nagy előszeretettel tárgyalatott dr. *Dárday Sándor* indítványa, mely az említett körökön kívül eső általános érdekű tárgyra vonatkozik, t. i. az egyetem s jogakadémiák rendezésére vonatkozó indítvány, mely szerint a gyűlés emelje fel szavát a mellett, hogy a jog és államtudományok egymástól elválasztva taníttassanak, mi a szaktanítás s munkafelosztás hasznából merített érvekkel támogatott, s hogy a kisebb jogakadémiák megszüntettetvén, az egyetemen kívül még néhány egyenjogú jog- s államtudományi facultas szerveztessék az országban, mi mellett azon tapasztá-

lás hozatott fel, hogy az ujonnan felállított vagy már előbb is létezett jogakademiák, (millyenek : a kassai, váradi, posonyi, győri, zágrábi, kolosvári, szebeni királyi, az egri érseki s a pécsi püspöki, az eperjesi, debreczeni, pataki, pápai, kecskeméti s mármaros-szigeti protestáns, összesen 15 jogakademia s joglyceum) minőségre nézve a célznak meg nem felelnek. Az indítvány felett többen adtak véleményeket, dr. *Hoványi Lajos* nagyváradi jogakademiai igazgató tanár, dr. *Hoffmann Pál*, egyetemi tanár, dr. *Ury József* egri ügyvéd, *Szücs István* debreczeni vegyes bírósági bíró, és dr. *Lindtner Gusztáv* szebeni jogakademiai igazgató tanár. Hoffmann kivételével a többi véleményező mind ellene nyilatkozott az indítványnak, s annak második részét illetőleg elégnék vélte, hogy a jogakademiák kellő, a célznak megfelelő módon rendeztessenek s elegendő tanerőkkel láttassanak el. — Hosszas és élénk viták után az indítványozó visszavévén indítványa első részét, a fennálló jogakademiák kárhoztatását illetőleg kimondatott, hogy a jogtudomány érdeke megkívánja, hogy jogiskolákat csakis az állam állíttson fel, hogy a vidéki jogiskolák az egyetem jogi s államtudományi facultásaival egyenlősíttessenek, s alsóbb minőségű jogiskolák az országban ne türessenek. — A nélkül, hogy a hitfelekezeti autonomia ez alkalommal szinte megértett szempontjára akarnék állani, — mert megvagyok győződve, hogy a hitfelekezetek autonomoniájával, mellyel a jogtanításnak semmi köze, igen jól megfér azon felfogás, hogy az állam vegye kezébe a jogtanítást, — én valóban át nem láthatom ezen nagyfokú haragot a vidéki és protestans jogakademiák ellen, melly éppen anyira megy, hogy ezek eltörlését követelje, s czélszerű rendezésüknél meg ne állapodjék. Át nem láthatom azon hasonlat találó voltát, hogy valamint nem lehet szekérből gőzmozdonyt csinálni, úgy nem lehet e szegény jogakademiákból valami tökéletesbet faragni, hanem azok helyébe csupa egyetemeket kell állítani. Ez azon helytelen és fennhéjázó elv, miszerint vagy minden, vagy a legjobb, vagy éppen semmi; én azonban úgy vélem, hogy sokkal jobb a valami mint a semmi, s hogy az erőnkhez képpst lehetőleg jól felszerelt, s azon tanerőknek, mellyekkel szegénységünkben rendelkezhetünk, leg-

javával ellátott kisebb jogtanító intézetek, ha heidelbergi s berlini sőt a pesti egyetemekkel nem versenyezhetnek is, körükben elég sok jót eszközölnek, s a „silány“ epithetont, melyet egyébiránt a jogászgyűlés méltányossága is kitörült, egyáltalában nem érdemlik. — A kisebb jogtanító intézetek sőt a pesti egyetem fogyatkozásai is tagadhatlanok, de valjon honnét töltenénk be a felállítandó több egyetem tanszékeit kitünőbb tanerőkkel? nincsenek-e az akadémiákon is az egyetemiekkel versenyző jeles tanárok? s ha egymás mellé állítunk p. o. egy debreczeni vagy eperjesi jogvégzett ifjat, kire ottani tanárai két vagy három év alatt kitünő egyéni gondot fordítanak, a mi az ifjak kisebb száma mellett inkább módjukban áll, s ki e kevesebb számú évek alatt szorgalmasan tanult, ismételt, colloquált, vetélkedett tîrsaival, — és egy a pesti egyetemenél négy éven át a jogászi rózsás pályán mulató, kevesebb gondban részesült ifjat, ki e négy év jó részét a kávéházakban tölté, valjon melyik részére fog a merleg lebilenni? — Nincs tehát ok túlságos felbuzdulásra e tekintetben, s elég annyit követelni, hogy erönkhez képest követessék el minden a jogtanítás tökéletesbitésére, minek fő feltételei a tanszabadság, szabad verseny, a magántanulóság nem türése, s a jogtanárok qualitatiójának s a tanrendnek az általi megállapítása.

De befejezem rövid szemlémet, mellyel nem volt egyéb célom, mint az ekkorig megtartott két magyar jogászgyűlés buzgó működését teljes lelkemből méltányolva, figyelmeztetni némelly tényezőkre mellyektől ezen életre való közegnek minél dúsabb s hatalmasabb kifejlését reménylem; kiemelni néhány jellemző vonással a fény- de főleg, az árnyoldakat; nevezetesen azt, mit boldogúlt philosophunk Szontagh Gusztáv a fiatal irodalomról mondott egykor, s a mi a fiatal jogászgyűlésre is igen jól illik, t. i. hogy nem volt még eléggé tájékozott s öntudatos, nem birt eléggé önmagával, nem volt képes magát kellőleg korlátozni, honnét azon aránytalanság s mértékhiány eredt, melly az egyszerre felölelt s gondosan nem rendezett tárgyakban mutatkozik; megis-

mertetni az akademiával több, az irodalomban ekkorig ismeretlen, de kitünő jogtudományi erőt; s a mennyiben szerencsém nem lehetett a jogászgyűléseken a beíratáson kívül részt venni, indokolt szavazatot adni néhány ott előfordult érdekes kérdésben, mely ha itt-ott a jogászgyűlési többség véleményétől eltérő is, tisztelettel ismeri el az ellenvélemény őszinteségét, s az abban lakó jóakaratot, valamint ezt maga részére is kölcsönösen követeli. — A megkezdett nemes működés, férfivá növe az embryóból, nem kétlem, sokat s nagyot fog lendíteni, sok jót előteremteni, áldásthozólag hatni zülalt jogi állapotainkra, s erős karokkal tisztázni a gazdag talaju tért, mely most olly szemetes, olly elszomorító! valódi Augias-ól, melynek kitisztítására Hercules kell! Hiszem és reméllem, hogy ezentúl gond fordittatik a rendszerességre, s az időszerűségre, s hogy a jogászgyűlés nem fogja sajátjátul ismerni azon eljárást, mely egy lobogó lángoló nagy szellemnek egy másik, practicusabb nagy szellem nel (Kossúthnak Szechenyivel) szimközt egy alkalommal mondott nyilatkozatában jelöltetik: „bizony, a nemzet senki kedvéért sem fog élni systematické” — sőt ellenkezőleg, a teendők sorrendét kitűzve s megtartva, rendszeresen fog haladni szép pályáján. És hogy e száraz, s félek hogy unalmas előadás végét nagy költőnk lelkes és lángra gyújtó szavaival fűszerezem, kívánom, hogy évek multán az erejét s hatását mind inkább kifejtő magyar jogászgyűlés is elmondhassa:

Mi dolgunk e világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért;
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll,
Ha az kivívtuk a mély súlyyedségből
S a szellemharczok tiszta sugaránál
Ollyan magasra tettük mint lehet:
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet! áldomásodat,
Ez jó mulattság, férfimuuka volt.